

Maria Louise Karlsen

Konstruksjon av avvikende feminitet

En kvalitativ undersøkelse av avvikende feminitet hos kvinnelige fengselsinnsatte

Masteroppgave i sosiologi

Trondheim, oktober 2015

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse

Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Forord

Å endelig sitte med en ferdig masteroppgave etter fem gode år som student kjennes både vemodig og veldig godt. Arbeidet med oppgaven har til tider vært en lang og hard prosess, men samtidig utrolig lærerik og spennende. Det er mange personer som har bidratt til at jeg har kommet i mål med denne oppgaven. Jeg vil derfor benytte anledningen til å takke disse personene.

Jeg vil først takke mine informanter som stilte opp for å dele sine erfaringer og synspunkter. Dere har et spennende og viktig yrke. Jeg vil også rette en takk til kriminalomsorgen som ga meg tilgang til dette utrolig spennende feltet.

En stor takk rettes til min veileder, Johan Fredrik Rye. Jeg setter stor pris på dine produktive innspill, hjelp til å strukturere tankene mine og ikke minst at du hele tiden har motivert meg ved å ha troen på meg og mitt prosjekt!

Tusen takk til klassen, masterkull 13, og spesielt gjengen på lesesalen som både har kommet med gode faglige råd, men også mye humor, kos og støtte. Jeg kommer til å savne de lange dagene sammen på lesesalen og i kantina! Jeg vil også takke Kristin Løvseth Heimsvik, Marianne Berg-Hagen og Marlene Folkestad Persson for gjennomlesing og gode innspill.

Sist men ikke minst vil jeg takke mine foreldre for all omsorg og deres økonomiske bidrag i en trang studentøkonomi. Jeg setter utrolig pris på at dere alltid støtter og har troen på meg!

Maria Louise Karlsen

Trondheim, oktober 2015

Sammendrag

Denne oppgaven er en sosiologisk studie om avvikende feminitet. For å belyse hvordan avvikende feminitet konstrueres, tar undersøkelsen utgangspunkt i feminitet hos kvinnelige innsatte i Norge. Empirimaterialet er generert gjennom dybdeintervju med fem fengselsbetjenter som arbeider i et høysikkerhetsfengsel med både mannlige og kvinnelige innsatte. Informantene som er intervjuet er ment å representere fengselsinstitusjonen, og i forlengelse av dette velferdsstaten. Å benytte kvinnelige innsatte som case for å undersøke hvordan avvikende feminitet konstrueres trekker undersøkelsen inn i krysningsfeltet mellom kjønnsteori og kriminalitet. I studien benytter jeg meg av perspektiver fra kjønnsosiologi og avvikssosiologi for å besvare problemstillingen. Problemstillingen lyder som følger: *Hvordan konstrueres avvikende feminitet i fengselsinstitusjonen?* Mine hovedfunn er at tolkningen av de kvinnelige innsatte resulterer i at kvinnene tillegges to avvikende feminiteter som jeg har begrepsfestet som *sårbar feminitet* og *uanstendig feminitet*. Den sårbare feminiteten er beskrivende for feminine karakteristikk som overdrives. Den uanstendige feminiteten er beskrivende for handlinger og egenskaper som konstrueres som maskuline eller som generelt upassende for kvinner. Jeg konkluderer også med at de kvinnelige innsatte kontrolleres og rehabiliteres i stor grad ut i fra at kvinnene skal omgjøres fra uanstendige feminiteter til normale feminiteter. Kvinnene får også dårligere rehabiliteringstilbud enn menn, særlig knyttet til rusbehandling.

Innholdsfortegnelse

FORORD	III
SAMMENDRAG	V
1.0 INNLEDNING	1
1.1 VALG AV STUDIETS CASE: KVINNER I ET BLANDINGSFENGSEL	2
1.2 PROBLEMSTILLING	4
1.3 OPPGAVENS DISPOSISJON	6
2.0 TEORI OG TIDLIGERE FORSKNING	7
2.1 ULIKE PERSPEKTIVER PÅ KJØNN	7
2.1.1 KJØNN SOM NOE BIOLOGISK OG SOSIALT	7
2.1.2 KJØNNSSROLLER	9
2.1.3 Å GJØRE KJØNN	10
2.1.4 MASKULINITETER OG FEMINITETER	11
2.1.5 LIKHETER OG FORSKJELLER I PERSPEKTIVER PÅ KJØNN	15
2.2 KONSTRUKSJON AV NORMALITET OG AVVIK HOS KRIMINELLE KVINNER.	16
2.2.1 SOSIALT AVVIK, NORMALITET OG STIGMA	16
2.2.2 BRUDD PÅ DEN IDEALISERTE FEMINITETEN	18
2.3 TIDLIGERE FORSKNING OM DEN SOSIALE KONTROLLEN AV AVVIKENDE KVINNER	22
3.0 METODE	25
3.1 BEGRUNNELSE FOR METODISK TILNÆRMING	25
3.2 UTVALG OG REKRUTTERING	26
3.3 INTERVJUENE	29
3.3.1 INTERVJUGUIDEN OG PILOTINTERVJU	29
3.3.2 GJENNOMFØRING AV INTERVJUENE	29
3.3.3 BEHANDLING AV INTERVJUDATA	30
3.4 REFLEKSJONER RUNDT ETIKK OG FORSKERROLLEN	32
3.4.1 ETISKE HENSYN	32
3.4.2 FORSKERROLLEN	33
3.5 OVERFØRBARHET AV FEMINITET I FENGSEL SOM CASE	35
3.6 BESKRIVELSE AV CASET	36
4.0 ANALYSE – HVORDAN KJØNN KOMMER TIL UTTRYKK I FENGSELSPRAKSISEN.	39
4.1 ADSKILLELSE BASERT PÅ SEKSUELL KONTROLL AV SÅRBARE FEMINITETER	39
4.2 ER DEN SEKSUELLE OG KJØNNEDE KONTROLLEN OVERORDNET REHABILITERING?	42
4.3 "KJØNNSPASSENDE" AKTIVITETER	45
4.4 KREVER DEN SOSIALE KONTROLLEN AV KVINNER MER?	46
4.5 "TYPISK KVINNER"	48
4.6 OPPSUMMERING	50
5.0 ANALYSE - FEMINITETER HOS DE KVINNELIGE INNSATTE	51
5.1 KVINNENES BAKGRUNN – DEN TUNGE RYGGSEKKEN	51
5.2 SEKSUALITET OG KROPP – KJØTTET SOM BLIR SLENGT RUNDT	54
5.3 MORSROLLEN – VET IKKE HVORDAN DET ER Å VÆRE MOR	59
5.4 MORAL – IKKE DEN ALLMENNE MORALEN	65
5.5 OPPSUMMERING	70

6.0 DISKUSJON	71
6.1 HVILKE FEMINITETER KONSTRUERES	71
6.2 DEN SOSIALE KONTROLLEN AV KVINNENE - MIKRO-KONTROLLENS LOGIKK	77
6.2.1 SEKSUALITET OG KROPPEN	78
6.2.2 MORSROLLEN	79
6.2.3 HJEMMET OG AKTIVITETER	79
6.2.4 OPPFØRSEL	80
6.2.5 MORAL	81
6.3 REHABILITERINGENS OG LIKHETENS KJØNNEDE LOGIKK	82
6.4 KONSTRUKSJON AV FEMINITET I LYS AV VELFERDSSTATEN	85
7.0 AVSLUTNING	89
7.1 STUDIENS HOVEDFUNN	89
7.2 MITT BIDRAG OG VEIEN VIDERE	92
LITTERATURLISTE	95
VEDLEGG	A
VEDLEGG 1. PROSJEKTGODKJENNING FRA KRIMINALOMSORGEN.	A
VEDLEGG 2. PROSJEKTGODKJENNING FRA NORSK SAMFUNNSVITENSKAPELIG DATATJENESTE.	C
VEDLEGG 3. INFORMASJONSSKRIV TIL INFORMANTER.	E
VEDLEGG 4. INTERVJUGUIDE.	G

Tabeller og figurer

TABELL 1. FENGSELSHVERDAGEN	36
TABELL 2. BESKRIVELSE AV FEMINITETSBEGREPENE	72
FIGUR 1. SKJERMINGENS LOGIKK	41
FIGUR 2. RELASJON MELLOM SÅRBAR- OG UANSTENDIG FEMINITET	54

1.0 Innledning

Toril Moi (1998) tar opp spørsmålet *Hva er en kvinne?* i sin bok med samme tittel. Et enkelt spørsmål som viser seg å ha et svært komplekst svar. Et sentralt poeng i kjønnteori er at *kvinnen* og *feminitet* er et resultat av omfattende historiske, kulturelle og sosiale prosesser, som sammen har konstruert et bilde om hvordan vi oppfatter at en kvinne skal være og ikke skal være (Connell, 1995; West og Zimmerman, 1987; Lundgren, 1992). Kvinnen skal være noe annet enn mannen, og de skiller seg fra hverandre ved at de har ulike roller i den biologiske forplantningsprosessen, men også ved at det finnes forventninger om at kvinner og menn har forskjellige væremåter og evner. Maskulinitet og feminitet konstrueres derfor på forskjellige premisser (Connell, 1995; Schippers, 2007). Den sosiale konstruksjonen av feminitet og hvordan en kvinne ”skal være” er en foranderlig konstruksjon. På 1950-tallet var husmorsrollen glansbildet på hva en kvinne skulle være. Gradvis endret dette bildet seg til at kvinnen i tillegg skulle ut i arbeidslivet, som resultat av kvinnekampen på 1960-tallet. I dag er det stort fokus på å fremme likestilling mellom kjønnene, særlig innen arbeid, utdanning og familieomsorg (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2013). Selv om konstruksjon av feminitet er foranderlig, er det likevel noen idealiserte konsepter konstruksjonene sentrerer seg rundt. De idealiserte konseptene om feminitet konstrueres rundt diskurser om hjemlivet, morsrollen, seksualitet, anstendighet og patologi (Barton, 2005:1). Brudd på disse konseptene kan føre til at kvinnen oppfattes som en avvikende feminitet. For å forstå hvilken betydning kjønn *kvinne* har i velferdsstaten og samfunnet generelt, er det sentralt å undersøke hvordan feminitet konstrueres.

Temaet for denne studien har bakgrunn i en interesse for fenomenet kjønn, og hvordan ulike erfaringer og praksiser får betydning for hvordan kjønn forstås og konstrueres. Feminitet er noe som konstrueres i forbindelse med de fleste områder i samfunnet vårt. Ikke slik at hver og en går rundt å konstruerer feminitet bevisst til en hver tid, men hvordan feminitet konstrueres er med på å påvirke hverdagen til både kvinner og menn. Det er mange områder eller temaer jeg kunne tatt for meg for å finne frem til konstruksjon av feminitet. I min oppgave har jeg valgt å fokusere på kvinner som avviker fra det som oppfattes som ”normal” feminitet. Ved å identifisere avvikende feminiteter tydeliggjør det samtidig den sosiale konstruksjonen av kjønn. Min undersøkelse er et empirisk bidrag til hvordan avvikende feminitet konstrueres, og slik et bidrag til den faglige diskusjonen om hvordan kjønn konstrueres i dagens samfunn.

1.1 Valg av studiets case: kvinner i et blandingsfengsel

For å belyse hvordan feminitet konstrueres hos kvinner som oppfattes som avvikende, tar undersøkelsen utgangspunkt i feminitet hos kvinnelige innsatte i Norge. Å bruke kvinnelig innsatte som case for å se på hvordan avvikende feminitet konstrueres trekker undersøkelsen inn i krysningsfeltet mellom kjønnsteori og kriminalitet. Dette krysningsfeltet er særlig interessant fordi kriminalitet blir, både ut i fra biologiske og sosiologiske forklaringsmodeller, sett på som et maskulint fenomen (Vegheim, 1997; Carlen og Worrall, 2004; Barton, 2005). En konsekvens av at kriminalitet betraktes som et maskulint fenomen er at kvinner som begår kriminalitet blir sett på som dobbelt avvikende; i tillegg til at de stemples som kriminelle, stemples de også som ukvinnelige (Vegheim, 1997; Heidensohn, 1987; Carlen og Worrall, 2004). Kvinnene kan også sies å avvike fra gjennomsnittskvinnen ved at en stor andel av de kvinnelige innsatte er narkotikamisbrukere, er utsatt for en opphopning av levekårsproblemer på flere områder (Thorsrud, 2012), og mangler arbeidstilknytning (Friestad og Hansen, 2004). Kvinnelige innsatte peker seg derfor ut som tydelige avvikende feminiteter.

Forskning på kriminelle kvinner fordi de representerer avvikende kvinner er interessant i seg selv. Å forske på avvikende kvinner som befinner seg innenfor en institusjon hvor et av hovedmålene blant annet er å rehabiliterer, eller ”normalisere”, kvinnene gjør det enda mer interessant. Fengsel er en total institusjon, som kan defineres som: *”et oppholds- og arbeidssted, hvor et større antall individer i lik situasjon sammen fører en innelukket, formelt administrert tilværelse, avskåret fra samfunnet utenfor i en lengre periode”* (Goffman, 1967:9). Det blir særlig interessant når denne totale institusjonen kan ses som en maskulin institusjon. Ifølge Connell (1995:73) kan institusjoner være maskuline på et strukturelt nivå, ved at den er preget av en kjønnnet arrangering av systemer av kontroll, politikk og praktiske rutiner. Fengsel kan også sees som maskulin på et populasjonsnivå, ved at snaue seks av hundre innsatt i norske fengsler er kvinner (Kriminalomsorgen, 2013). Selv om det er en økning i antall innsatte har forholdet mellom antall kvinner og menn i fengsel holdt seg relativt konstant (Vegheim, 1997). At fengselet er maskulint på et strukturelt nivå blir synlig ved at fengselsmodellen kan sies å være formet etter menns oppførsel og behov, noe som har ført til kjønnsstereotypiske programtilbud, rehabilitering og kontrollmekanismer (Thomas, 2003). I tillegg til at rehabiliteringen baseres på maskuline verdier, mener Mathiesen (2007:57) at rehabiliteringsideologien i fengsler er like gamle som fengslene selv, og bygger på kjerneelementene i en borgerlig-protestantisk etikk; flittig arbeid, god skole, skikkelig

moral og streng disiplin. Det er lite spesifisering når det gjelder kvinnelige innsatte i offentlige dokumenter om fengselspraksisen, selv om noen aspekter kommer frem. Det legges blant annet vekt på at kriminalomsorgen skal tilrettelegge for kvinners særlige behov, samt at kvinnene skal skjermes fra de mannlige innsatte ved at de helst skal sone i egne fengsler eller avdelinger for kvinner (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Det spesifiseres imidlertid ikke konkret hvordan dette skal gjøres. Utenom dette blir rehabiliteringen i de offentlige dokumentene beskrevet som kjønnsnøytral. I forbindelse med rehabiliteringen vil jeg trekke frem to av pilarene kriminalomsorgen arbeider ut i fra; likebehandling og normalitetsprinsippet. Likebehandling innebærer at alle skal ha samme muligheter og behandles likt uavhengig av kjønn, sosial bakgrunn, etnisitet, seksuell orientering eller andre liknende forhold ved personen. Dette innebærer at kriminalomsorgen fører en ensartet praksis og gir de innsatte likeverdige tilbud (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Normalitetsprinsippet innebærer at tilværelsen i fengsel skal være så lik som mulig tilværelsen ellers i samfunnet. Det er frihetsberøvelsen som er straffen, og straffen skal derfor ikke være tyngre enn nødvendig. Ut i fra normalitetsprinsippet skal fengselet være en arena hvor de innsatte kan trene på dagliglivets aktiviteter og ta ansvar for eget liv (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014).

I min studie vil jeg argumentere for at selv om kriminalomsorgens rehabiliteringsideologi er ”kjønnsnøytral”, peker mine funn på at dette ikke er tilfellet. Det blir tydelig at fengselet i praksis opererer med to forskjellige kjønnspraksiser, samt at konstruksjonene av feminitet i stor grad blir tydeliggjort innenfor den maskuline fengselspraksisen. Det har vært flere medieoppslag om kvinners stilling i fengsel. NRK hadde et oppslag om at direktør for Kriminalomsorgsdirektoratet, Marianne Vollan, sier kvinner er en sårbar gruppe i fengsel og skal derfor ikke ha kontakt med menn i fengsel. Dette baseres på at det ikke kan garanteres at kvinnene ikke blir utnyttet av mennene i fengselet (Pedersen, 2014). Det rapporteres også situasjoner fra spesifikke fengsler, som kan tenkes å gjelde de andre fengslene også. Det var nylig et oppslag i Adresseavisen som pekte på at kvinner ikke hadde samme rusmestringstilbud som menn, og at kvinnene låses hyppigere inn på cellene (Skybakmoen, Leth-Olsen og Bjørkli, 2015). I VG var det en sak om at kvinnelige innsatte prostituerte seg for narkotika som de mannlige innsatte kontrollerer (Hopperstad og Helsingeng, 2010). Rogalandsavisa hadde et oppslag om at de i Stavanger fengsel ser det som problematisk å ha kvinner og menn i samme fengsel, og at de ansatte ønsker å bygge et nytt fengsel for kvinnelige innsatte hvor de blant annet kan ha en egen rusmestringsavdeling (Thime, 2015).

Praksisen for rehabiliteringen og den sosiale kontrollen av innsatte får ulike utfall for de to kjønnene. Kvinner som trer inn i det maskuline domenet av kriminell aktivitet må gjennomgå en disiplinerende og rehabiliterende prosedyre for å bli ”normalisert” til en mer passende og mindre ”farlig” posisjon i den sosiale kjønnsordenen (Barton, 2005). Det er interessant å se hvordan dette kommer til uttrykk når det skjer i en maskulin institusjon. Den avvikende feminiteten i dette caset konstrueres dermed både innenfor et maskulint fenomen og institusjon. Slik er oppgaven også relevant for kriminalomsorgen, ved at kjønnskonstruksjon påvirker hvordan fengselet arbeider med kvinner i fengsel.

1.2 Problemstilling

Med perspektiver fra kjønns sosiologi og avvikssosiologi vil jeg i denne oppgaven belyse hvordan feminitet som skiller seg fra den normative feminiteten, konstrueres. Temaet for denne oppgaven er feminiteter som avviker, men ettersom det ville vært en umulighet å ta for seg alle avvikende feminiteter så jeg det som konstruktivt å ta for meg en gruppe kvinner som tydelig representerer avvikende feminitet. Jeg tar derfor utgangspunkt i fengsel som case, og problemstillingen for oppgaven lyder som følger: *Hvordan konstrueres avvikende feminitet i fengselsinstitusjonen?*

Fengsel er en av velferdsstatens mange institusjoner. Gjennom å bruke fengsel som case ønsker jeg å si noe mer allment om hvordan velferdsstaten forholder seg til avvikende kvinner. Fengsel som case er relevant for dette formålet av flere grunner. For det første er fengsel en institusjon som formelt håndhever straff av kriminalitet, som bidrar til å tydeliggjøre rasjonaliteten bak kontroll og sanksjonering av avvikelse. For det andre signaliseres sanksjon av avvikelse gjennom den allmennpreventive virkningen til alle samfunnsmedlemmene. Den allmennpreventive virkningen skal virke som et hinder for at andre ikke skal begå lovbrudd (Justis- og politidepartementet, 2004). For det tredje blir det gjennom rehabilitering og kontroll i fengsel synliggjort hvilken atferd, handlinger og egenskaper som er uønsket hos samfunnsmedlemmer, og i denne konteksten, hos kvinner. For det fjerde trekker fengsel som case frem temaer knyttet til avvik hos kvinner som er relevant i flere av velferdsstatens institusjoner, blant annet svikt i morsrollen, rusmisbruk og avvikende seksualitet. Jeg tar utgangspunkt i et case, men med sikte på at mine funn kan ha en overføringsverdi til andre kontekster der kvinner stemples som avvikende feminiteter.

Jeg har formulert to underproblemstillinger knyttet opp til hovedproblemstillingen, som vil trekkes inn i diskusjonsdelen. Den første underproblemstillingen jeg ønsker å ta opp er hvordan de kvinnelige innsatte kontrolleres i fengselet. Gjennom å undersøke kontroll vil det bli tydelig hvilke aspekter ved kvinnene som er uønsket. Den første underproblemstillingen lyder som følger: *Hvordan kontrolleres kvinnelige innsatte i fengselskonteksten?*

En del av kriminalomsorgens formål er å rehabilitere de innsatte tilbake til samfunnet. Rehabiliteringen er relevant for å belyse hovedproblemstillingen ved at kjønnspraksisene kan representere hvordan avvikende og normal feminitet konstrueres, gjennom hva som vektlegges i rehabiliteringen. Rehabilitering av kvinnelige innsatte blir særlig interessant fordi det utføres i en maskulin institusjon, og media samtidig peker på forskjeller i rehabiliteringstilbud for kvinner (Skybakmoen, Leth-Olsen og Bjørkli, 2015). Den andre underproblemstillingen jeg undersøker er: *Hvilken betydning har kjønn i rehabilitering av kvinnelige innsatte?*

Ettersom både *feminitet* og *avvik* er så brede begreper vil begrepsavklaring komme i teoridelen, og ikke presenteres her. Funn i analysen vil sees ut i fra forskjellige kjønnsteorier som kan kaste lys over hvordan feminitet konstrueres hos avvikende kvinner. Det kjønnsteoretiske rammeverket i denne oppgaven tar utgangspunkt i West og Zimmerman sin (1987) forståelse av hvordan kjønn *gjøres*, Connell (1987, 1995) og Schippers (2007) sin forståelse av feminitet, og hvordan kjønnsroller og skillet mellom det sosiale og biologiske kjønnnet legger føringer for hvordan feminitet konstrueres. Dette vil knyttes opp mot avvikssosiologi for å belyse hvordan avvikende feminitet konstrueres ut i fra den idealiserte feminiteten. Ettersom jeg benytter meg av kvinner i fengsel som case vil jeg også trekke inn kjønnsteori og tidligere forskning fra det kriminologiske feltet.

For å undersøke hvordan feminitet konstrueres hos avvikende kvinner vurderte jeg dybdeintervju som aktuelt for å komme i dybden av konstruksjonsprosessen. Det empiriske grunnlaget baserer seg på intervju med fengselsbetjenter som arbeider med de kvinnelige innsatte. Valg av fengselsbetjenter som informanter baserer seg på at de kan ses som representanter for fengselet som institusjon, og slik også som representanter for velferdsstaten. Det er viktig å påpeke at denne oppgaven ikke er en profesjonsstudie av fengselsbetjentes konstruksjon av feminitet, ei er det heller en undersøkelse av hvordan de kvinnelige innsatte fortolker sin egen feminitet. Fengselsbetjentene som informanter i denne

oppgaven må betraktes som et metodisk verktøy for å få tilgang på hvordan kjønn konstrueres. Gjennom å benytte fengselsbetjenter som metodisk verktøy ønsker jeg å undersøke hvilke prosesser som fører til at kvinnene etableres som avvikende feminiteter, hvordan den avvikende feminiteten normativt begrunnes og hvordan de avvikende feminitetene kontrolleres og sanksjoneres. Valg av fengsel har også betydning. Min undersøkelse er foretatt i et blandingsfengsel, som vil si at kvinner og menn soner i samme fengsel. Fengselet er også et høysikkerhetsfengsel. Disse to aspektene ved fengselet er med på å tydeliggjøre de sosiale prosessene av kjønnskonstruksjonene; høysikkerhet ved at disiplineringen og kontrollen er veldig tydelig, og blandingsfengsel ved at det tydeliggjør de maskuline aspektene institusjonen er preget av. Selv om jeg i denne oppgaven er ute etter feminitetskonstruksjon hos avvikende kvinner, er det viktig å påpeke at siden jeg har et avgrenset case vil det ikke omfatte alle synspunkter på avvikende kvinner og kjønnskonstruksjon. Dette fordi den institusjonelle konteksten er avgjørende for kjønnskonstruksjonen, da ulike institusjonelle kontekster alltid vil ha sine særpreg. Jeg vil likevel argumentere for at mine funn har en overføringsverdi til andre kontekster og institusjoner hvor avvikende kvinner er en del av hverdagen.

1.3 Oppgavens disposisjon

Denne oppgaven består totalt av syv kapitler. I kapittel to vil jeg ta for meg teori og tidligere forskning. Jeg vil først presentere teorier med forskjellige perspektiv på kjønnskonstruksjon, for deretter å presentere avviksteori som vil bli benyttet til å belyse konstruksjon av avvikende feminitet. Til slutt vil jeg presentere tidligere forskning om sosial kontroll av kvinner i fengsel i et historisk perspektiv. I kapittel tre vil jeg beskrive metodiske beslutninger jeg har tatt når det gjelder oppgaven, konsekvenser dette har medført, og hvordan jeg har gått frem i empirigenereringen. Kapittel fire og fem består av to separate analysedeler. I den første delen av analysen vil jeg ha en gjennomgang av hvordan kjønn kommer til uttrykk i fengselspraksisen. Del to av analysen vil konsentrere seg om hvilken feminitet som tillegges de kvinnelige innsatte, ved å ta for meg temaer som er tatt opp i analysen. Hovedtrekkene jeg finner i analysen vil bli trukket frem i diskusjonen. Her vil jeg blant annet se på hvordan feminitet konstrueres hos de avvikende kvinnene, hvordan kvinnene kontrolleres basert på den avvikende feminiteten, hvordan kvinnene rehabiliteres til å bli normale feminiteter, og velferdsstatens rolle i kjønnskonstruksjon.

2.0 Teori og tidligere forskning

I dette kapittelet vil jeg presentere teori og tidligere forskning som kan være med på å belyse min overordnede problemstilling, som er: *Hvordan konstrueres avvikende feminitet i fengselsinstitusjonen?* Teori jeg vil trekke frem som et bakteppe for analysen er perspektiver fra kjønns sosiologi og avvikssosiologi. I første del vil jeg presentere forskjellige kjønns teorier som kan brukes til å belyse hvordan feminitet konstrueres hos avvikende kvinner. Da kjønn og feminitet som begreper er svært komplekse, har jeg valgt å ta med flere perspektiver for å få frem denne kompleksiteten og for å ha et bredt grunnlag for analysen. I andre del vil jeg trekke frem hvordan avvik konstrueres, og hvilke elementer som har betydning i konstruksjonen av avvikende feminitet. Siden jeg benytter meg av kvinner i fengsel som case vil jeg også trekke inn kjønns teori fra det kriminologiske feltet. Til slutt vil jeg presentere sentrale utvalg av tidligere forskning om hvordan avvikende kvinner utsettes for sosial kontroll av den avvikende feminiteten i lukkede institusjoner.

2.1 Ulike perspektiver på kjønn

Kjønn som tema er veldig omfattende, siden kjønn er et tema som har eksistert like lenge som mennesket. Kjønn er tilstede i alle former for menneskelig aktivitet, selv om det ikke alltid er like relevant eller fremtredende i alle situasjoner (Haavind, 2000:12). I dette delkapittelet vil jeg presentere ulike perspektiver på hvordan kjønn kan forstås og konstrueres. Dette vil jeg gjøre ved å først se på kjønn ut i fra kjønn som noe biologisk eller sosialt, for så å ta utgangspunkt i moderne kjønns teori der kjønn blir sett på som noe flytende og sosialt. Dette vil jeg gjøre ved å ta for meg begrepet kjønnsroller, West og Zimmermans (1987) teori om å *gjøre kjønn*, og Connell (1995, 1987) og Schippers (2007) sin forståelse av feminitet og maskulinitet.

2.1.1 Kjønn som noe biologisk og sosialt

Ved fremveksten av moderne feministisk teori på begynnelsen av 70-tallet kom skillet mellom begrepene *sex*, kjønn som noe biologisk, og *gender*, kjønn som noe kulturelt og sosialt (West og Zimmerman, 1987; Lundgren, 1992). Tidligere omfattet sex-begrepet i den daglige språkbruken kjønnsforskjeller innenfor det fysiske, sosiale og psykiske. Disse forskjellene ble sett på som naturlige ulikheter mellom kjønnene (Lundgren, 1992:82). De sosiale og psykologiske forskjellene ble ansett for å ha utviklet seg som en tilpasning til

biologien. På den måten ble kjønnsforskjellene betraktet som biologisk determinert, eller som Lundgren (1992:82) beskriver det; ”man opererte med en biologiskessensialistisk kjønnsforståelse”. Gender-begrepet derimot referer til det sosialt skapte eller konstruerte kjønn, der kjønn blir sett ut i fra et sosialt klassifiseringssystem. Her blir de sosialt skapte, inkludert psykologiske og kulturelle, kjønnsforskjellene forstått som foranderlig (Lundgren, 1992:83). Skillet mellom *sex* og *gender* har blitt kritisert fra flere hold (Moi, 1998; West og Zimmerman, 1987). Blant annet for at det er mer komplekst enn skillet mellom de biologiske og kulturelle prosessene. Poststrukturalistiske kjønnteoretikere kritiserer skillet mellom biologisk og sosialt kjønn. Når sosialt kjønn betraktes som en sosial konstruksjon, blir biologisk kjønn samtidig forvandlet til kjønn som essens; ”Betraktet som essens blir biologisk kjønn noe urørlig, stabilt, koherent, stivnet, prediskursivt, naturlig og ahistorisk, en ren overflate som det sosiale kjønnets manuskript skal risses inn i,” (Moi, 1998:22). Videre sier Moi (1998:154) at skillet mellom biologisk og sosialt kjønn kun beskytter mot biologisk determinisme, og ikke mot undertrykkende generaliseringer om kjønnsforskjeller. Kjønn kan ikke sees uavhengig av kropp. Blir kjønn for løsrevet fra kroppen går også sosialt kjønn mot å bli essensialisert (Lundgren, 1992:86).

Det norske språket har ikke begreper som tilsvarer de engelske begrepene *sex* og *gender*. Vi har derfor ikke noen norske begreper for *sosial* og *biologisk* kvinnelighet (Moi, 1998). Ifølge Moi (1998:154) kan både *kvinnelig* og *feminin* bety både *female* og *feminine*, avhengig av konteksten. Det ene er derfor ikke mer sosialt eller biologisk enn det andre. Lundgren (1992:88) mener uttrykket *kvinnelig* er kulturelt bestemt, og omhandler de normer, verdier og egenskaper vi innenfor en spesifikk kultur mener hører til kategorien kvinne. Slik er både begrepet *kvinnelig* og *feminitet* begreper for sosialt kjønn. Selv om begrepene kan brukes om hverandre, velger jeg i hovedsak å benytte meg av begrepet feminitet. At begrepene feminitet, kvinnelighet og kvinne, glir inn i hverandre skyldes at nettopp det å stadfeste hva som ligger i kjønnsbegrepene er veldig komplekst og differensiert.

Den biologiskessensialistiske kjønnsforståelsen er også å finne i teorier om kriminelle- og avvikende kvinner. Da kriminologer fra fortiden skulle forklare kriminell atferd hos kvinner og menn, ble den mannlige kriminalitet beskrevet ut i fra økonomiske årsaker, mens den kvinnelige kriminelle atferden ble drevet av biologiske og seksuelle årsaker (Høigård og Snare, 1993). På den måten ble kvinner determinert av kjønn sitt og forstått med utgangspunkt i kvinnekroppen. De mannlige kriminelle unnslopp disse merkelappene, og ble

heller sett på som rasjonelle, kalkulerende og utspekulerte. Slik ble menn sett på som et juridisk problem, og kvinner som et helseproblem (Hammerlin et. al, 2006).

2.1.2 Kjønnroller

Etter at kjønn ble forstått som noe sosialt og kulturelt, vokste også begrepet kjønnroller frem. Her ble kjønn sett i lys av at individet på grunnlag av sitt biologiske kjønn sosialiseres inn i en kjønnsrolle, både gjennom primærsosialisering i familien og sekundærsosialisering i samfunnet (Solbrække og Aarseth, 2006:65). Det er noen antatte mønstre for kvinner og menn, som fører til at gutter og jenter blir behandlet ulikt av foreldre, lærere og andre. Dette er også synlig i mediebildet, med fokus på hvordan gutter og jenter skal være (Frønes, 2007:119). Kjønnroller er en del av sosialiseringprosessen som er en prosess hvor vi erverver oss kompetanse, kulturelle normer og verdier, og erfaringer vi trenger for å fungere sammen med grupper vi tilhører (Bø og Schiefloe, 2007:18). Et eksempel på hvordan disse kjønnsrollene ble fremstilt finner vi i en undervisningsbok for grunnskolen fra 1976. Der kommer det påstander om kjønnsrollene som klassen skal diskutere. Blant annet skal menn; produsere ting, forvalte kapital, kjøre motorsykkel, satse på karriere, forsørge, smøre ski, og diskutere (Rud, 1976:30), mens kvinner skal; vaske klær, være med i missekonkurranser, kjøre konebil, skyve barnevogna, bli forsørget, sy og strikke, trøste og skravle (Rud, 1976:31). Sosialiseringen inn i kjønnroller skjer både formelt og uformelt. I institusjoner kan det være formelle sosialiseringssagenter, som for eksempel lærere (Bø og Schiefloe, 2007:18). For de kvinnelige innsatte vil fengselsbetjenter fungere som formelle sosialiseringssagenter. Den kvinnelige kjønnsrollen blir også ansett som i høy grad å fungere som en barriere mot kriminalitet (Vegheim, 1995).

Frønes (2007:122) mener at de tradisjonelle kjønnsrollene er svekket, ved at disse rollene ikke lenger blir klart overlevert som enkle tradisjoner, aktiviteter og klesdrakter. Kjønnrolle som begrep har også høstet mye kritikk. Det har blant annet blitt kritisert for at det i lite grad greier å forklare endringer, hva som konkret former disse rollene, forklaringer på variasjoner mellom kvinner og mellom menn, eller hvorfor subjekter lar seg sosialisere (Solbrække og Aarseth, 2006:66). Andre som har kritisert kjønnroller er West og Zimmerman (1987). De mener til forskjell fra andre roller, slik som doktor og pasient, eller lærer og student, så har ikke kjønn en spesifikk lokalisasjon eller organisatorisk kontekst, kjønn skjærer i gjennom alle situasjoner (West og Zimmerman, 1987:128). Selv om kjønnrollebegrepet har fått mye

kritikk og blir sett på som utdatert, er det et begrep som brukes i dagens samfunn til å peke på forskjeller mellom kvinner og menn. Kjønnsrollebegrepet blir aktuelt i konstruksjon av avvikende feminitet fordi det blir brukt til å synliggjøre avvikende kjønnsatferd.

2.1.3 Å gjøre kjønn

I artikkelen *Doing Gender* fra 1987 argumenterer West og Zimmerman (1987) for at kjønn ikke er en rolle, et sett med karaktertrekk, eller en variabel. Kjønn er noe som *gjøres* som et produkt av *sosial gjøring*, og kjønn dannes derfor gjennom sosial interaksjon. Kjønn er ikke bare et aspekt av hvem en er, det er noe en gjør hele tiden i interaksjon med andre.

We contend that the "doing" of gender is undertaken by women and men whose competence as members of society is hostage to its production. Doing gender involves a complex of socially guided perceptual, interactional, and micropolitical activities that cast particular pursuits as expressions of masculine and feminine "natures". (West og Zimmerman, 1987:126)

Det er på en måte individer som gjør kjønn, men det er en situert gjøring. Å gjøre kjønn foregår i situasjoner der andre er antatt å være orientert om dens produksjon. Kjønn blir ikke individets eiendel, men en fremtredende del av sosiale situasjoner og som en rasjonalitet for forskjellige sosiale arrangementer (West og Zimmerman, 1987:126). West og Zimmerman (1987:127) skiller mellom de tre konseptene *sex*, *sex-kategori* og *gender*. Det er viktig å forstå sammenhengen mellom disse tre elementene for å forstå hva det vil si å være en *kjønnet* person i samfunnet. *Sex* defineres som biologiske kriterier det er sosial enighet om, for eksempel kjønnsorgan ved fødsel. På bakgrunn av dette blir personen så kategorisert som mann eller kvinne. Samtidig må *sex-kategorien* opprettholdes gjennom fremvisning av tilhørighet til kategorien mann eller kvinne. Ofte tar vi for gitt at biologisk kjønn og kjønnskategori er i overensstemmelse, men dette er ikke et krav. Medlemskap i en kjønnskategori kan oppnås uavhengig av om de biologiske kjønnskriteriene er oppfylt eller ikke (West og Zimmerman, 1987:127). *Gender*, eller sosialt kjønn, baserer seg på å håndtere "situert" oppførsel i lys av de normative forestillingene om oppførsel og aktiviteter som er passende for den kjønnskategorien individet tilhører. Ettersom kjønnskategorisering og det å *gjøre kjønn* ikke er det samme, så kan kvinner bli ansett som ufeminine, men det gjør dem ikke til ikke-kvinner. Så hvordan gjøres kjønn? For å være suksessfull i fremvisningen av kjønn må det passe med situasjonen, og modifiseres etter det anledningen krever. Å gjøre kjønn består derfor av å beherske slike anledninger på en måte som blir sett på som kjønnspassende. Samtidig er å gjøre kjønn ikke alltid å leve opp til de normative

oppfatningene av feminitet og maskulinitet; det er å delta i oppførsel i risiko for kjønnsvurdering (West og Zimmerman, 1987:136). Når dette er tilfellet blir det vanskelig å ikke gjøre kjønn. West og Zimmerman (1987:137) mener at kjønn er interaksjonelt og institusjonelt i sin karakter, ettersom samfunnet er delt av ”essensielle” forskjeller mellom kvinner og menn, og plassering i en av kjønnskategoriene er påtvungen.

Doing gender means creating differences between girls and boys, and women and men, differences that are not natural, essential, or biological. Once the differences have been constructed, they are used to reinforce the ”essentialness” of gender. (West og Zimmerman, 1987:137)

Når kjønnskategorisering likevel blir brukt som et kriterium for differensiering blir det å gjøre kjønn uunngåelig. For hvis vi gjør kjønn etter hva som anses som passende, så opprettholdes og legitimeres de institusjonelle ordningene som er basert på kjønnskategorier. Hvis personer ”feiler” i å gjøre kjønn er det individer som holdes ansvarlig, og ikke de institusjonelle ordningene. De institusjonelle ordningene skaper slik mekanismer for sosial kontroll av kjønn (West og Zimmerman, 1987). I likhet med at fengselsbetjenter kan fungere som formelle sosialiseringsagenter innenfor kjønnsrolleteorien, vil de innenfor kjønnsteorien til West og Zimmerman (1987) fungere som representanter for fengselsinstitusjonene som skaper mekanismene for sosial kontroll av kjønn. *Doing gender*-teorien vil bli benyttet til å se på i hvilken grad de avvikende kvinnene holdes ansvarlig for at de ”feiler” i å *gjøre kjønn*, og hvordan fengselet som institusjon arbeider for å korrigere denne ”feilingen”.

2.1.4 Maskuliniteter og feminiteter

Mens West og Zimmerman (1987) fokuserer på hvordan kjønn gjøres, fokuserer Connell på hvordan kvinners underordning av menn konstruerer feminiteter og maskuliniteter. Connell (1995:71) anser kjønn som en sosial praksis som konstant refererer til kropp og hva kropper gjør, men det er ikke redusert til kroppen. I likhet med West og Zimmerman (1987) mener Connell (1995) at begrepene *maskulin* og *feminin* går forbi det som kan tenkes på som sex-kategoriske forskjeller. Dette fordi kvinner er forskjellige fra andre kvinner, og slik varierer også feminiteter. Det samme gjelder for menn og maskuliniteter. Hvis vi bare skulle snakket om forskjeller mellom menn som en gruppe og kvinner som en gruppe, hadde vi ikke trengt begrepene feminitet og maskulinitet (Connell, 1995:69). Ifølge Connell eksisterer ikke maskulinitet uten at det blir sett i forhold til feminitet. For å ha et konsept om maskulinitet og feminitet, må man se på kvinner og menn som bærere av polariserte karakteristikk (Connell,

1995:68). Videre er organisering av kjønn på et samfunnsnivå basert på at sammenhengen mellom maskulinitet og feminitet sentrerer seg rundt den globale dominansen av menn over kvinner (Connell, 1995:77). Den mest anerkjente maskuliniteten er *hegemonisk maskulinitet*. Connell (1995:77) definerer *hegemonisk maskulinitet* som;

The configuration of gender practice which embodies the currently accepted answer to the problem of the legitimacy of patriarchy, which guarantees (or is taken to guarantee) the dominant position of men and the subordination of women.

Hegemonisk maskulinitet er ikke en låst karaktertype, men kan endres og varierer fra sted til sted (Connell, 1995:76). Det er ikke nødvendigvis de personene med mest makt som er de mest synlige bærerne av hegemonisk maskulinitet, men ofte er hegemoni etablert i forbindelse med kulturelle idealer og institusjonell makt (Connell, 1995:77). Ikke mange menn møter den normative standarden til hegemonisk maskulinitet, men majoriteten av menn drar nytte fra den hegemoniske maskuliniteten ettersom de trekker fordeler av den patriarkalske delingen (Connell, 1995:79).

Connell skrev mest om maskulinitet, men også litt om feminitet. Alle former for feminitet i samfunnet er konstruert i konteksten av underordningen av kvinner i forhold til menn. Av den grunn er det ingen feminiteter hos kvinner som har samme posisjon som hegemonisk maskulinitet har hos menn (Connell, 1987:186). Det er likevel flere former for feminitet som blir uthevet. Det Connell betegner som *emphasized femininity* er den feminiteten som føyer seg til underordningen av menn, og orienterer seg rundt imøtekommelse og akseptering av menns ønsker og interesser (Connell, 1987:183). Andre former for feminitet er definert av strategier for motstand og det å ikke føye seg for underordningen. Andre feminiteter er igjen definert av komplekse strategiske kombinasjoner av imøtekommelse, motstand og samarbeid (Connell, 1987:184). Det er *emphasized femininity* som blir gitt mest kulturell og ideologisk støtte på et gitt tidspunkt. Connell (1987:187) mener det er noen mønstre som preger *emphasized femininity*, slik som fremvisning av sosiale egenskaper heller enn teknisk kompetanse, skjørhet i seksuelle sammenhenger, imøtekommelse av menns ønsker for velbehag, akseptering av ekteskap og barneoppdragelse som en respons til arbeidsmarkedets diskriminering av kvinner. I det store bildet er disse organisert rundt temaer om seksuell reproduksjon i relasjon til yngre kvinner og morsrollen i relasjon til eldre kvinner (Connell, 1987:187). På samme måte som hegemonisk maskulinitet, er også *emphasized femininity* en veldig offentlig kulturell konstruksjon, selv om innholdet er spesifikt linket til den private sfæren av soverommet og hjemmet. *Emphasized femininity* er faktisk i større grad og med en

sterkere insistering fremstilt i massemedia og markedsføring enn noen former for maskulinitet (Connell, 1987:187).

Schippers (2007) kritiserer Connell for å ikke ha utviklet et tilfredsstillende konsept om hegemonisk feminitet og flere typer feminiteter. Schippers bidrag er derfor for det første å plassere *den feminine andre* i sentrum av teorien om kjønnshegemoni, ved å fokusere på kvalitetsinnholdet i kategoriene ”kvinne” og ”mann”. Det er i det idealiserte kvalitetsinnholdet i kategoriene ”mann” og ”kvinne” vi finner den hegemoniske signifikansen av maskulinitet og feminitet. Relasjonen mellom kjønnene må sees på som komplementær og hierarkisk (Schippers, 2007:90). Hegemonisk maskulinitet kan for eksempel inkludere karakteristikk som fysisk styrke, evnen til å bruke vold i en konflikt, og autoritet. For at menn skal garantere sin dominans over kvinner må disse karakteristikkene kobles opp mot komplementære eller underordnede karakteristikk knyttet til feminitet, slik som fysisk sårbarhet, manglende evne til å bruke vold effektivt, og ettergivenhet (Schippers, 2007:91). Selv om få kvinner og menn innehar disse idealiserte karakteristikkene i relasjon til hverandre, er dette den symbolske relasjonen som sikrer menns dominans. Ikke bare på individnivå, men den er institusjonalisert i den sosiale strukturen, kulturen og organiseringen av samfunnet (Schippers, 2007:91). Maskuliniteter og feminiteter er ikke bare en kroppsliggjøring og oppførsel, det er også hvordan man koordinerer, evaluerer og regulerer sosiale praksiser (Schippers, 2007:92). Maskuliniteter og feminiteter blir mer i retning av det West og Zimmerman (1987) snakker om ved å *gjøre kjønn*, det er ikke noe statisk eller fastlåst.

For det andre kommer Schippers (2007) med en definisjon av feminitet som plasserer det sammen med maskulinitet i kjønnshegemoniet, noe som åpner opp for flere typer feminitet. For å gjøre dette foreslår Schippers at en konseptualisering av hegemonisk maskulinitet må bli definert på en måte som tydeliggjør en komplementær og hierarkisk relasjon, og ikke bare forskjeller. Schippers endrer derfor Connell sin definisjon på hegemonisk maskulinitet (endringen står i kursiv) og gir en definisjon på hegemonisk feminitet;

Hegemonic masculinity is the *qualities defined as manly that establish and legitimate a hierarchical and complementary relationship to femininity* and that, by doing so, guarantee the dominant position of men and the subordination of women. (Schippers, 2007:94)

Hegemonic femininity consist of the characteristics defined as womanly that establish and legitimate a hierarchical and complementary relationship to hegemonic masculinity and that, by doing so, guarantee the dominant position of men and the subordination of women. (Schippers, 2007:94)

I denne oppgaven vil jeg i større grad legge vekt på Schippers sitt begrep *hegemonisk feminitet*, enn Connell sin *emphasized feminitet*, nettopp av den grunn at det åpner opp for flere typer feminiteter.

Når maskulinitet og feminitet er plassert i sentrum av kjønnshegemoni, må identifisering av de andre formene for maskulinitet og feminitet også fokusere på denne relasjonen (Schippers, 2007:94). Kjønnskvaliteter blir ikke i like stor grad konstruert ut i fra forskjeller fra hegemonisk maskulinitet, men ut i fra det idealiserte forholdet mellom maskulinitet og feminitet. Likevel må karakteristikker som legitimerer menns dominans over kvinner fortsette å være utilgjengelig for kvinner. For å sikre dette må kvinner som utfører hegemonisk maskulinitet bli definert som avvikende. Schippers (2007:95) kaller disse kvinnene for *pariah femininities*, eller uønskede feminiteter. Å inneha en av disse karakteristikkene er antatt å forurense både forholdet mellom maskulinitet og feminitet, og individet og det sosiale livet generelt. Selv om pariah feminiteter faktisk er karakterisert av kvalitetsinnholdet i hegemonisk maskulinitet, blir kvinner med disse karakteristikkene en ”type” person; er hun autoritær er hun en bitch og er hun fysisk voldelig er hun en ’badass’-jente. Et viktig poeng er at til tross for at karakteristikkene er kvalitetsinnholdet i hegemonisk maskulinitet, er de konstruert som feminine når de er utført av kvinner; de er *ikke* maskuline. Hun er både feminin og sosialt uønsket. Hegemonisk maskulinitet blir noe helt annet når det utføres av kvinner, hvis ikke kan det ikke vedlikeholde sin plass og legitimitet i maskulinitet. Disse kvinnene blir både stigmatisert og feminisert (Schippers, 2007:96).

Connell og Schippers sine kjønnsteorier gjør seg relevant for problemstillingen ved at de begge fokuserer på at i konstruksjonen av kjønn er kvinner underordnet menn. Dette er relevant når jeg undersøker konstruksjon av feminitet innenfor en kontekst som oppfattes som maskulin. Det vil særlig være interessant å ta utgangspunkt i Schippers sitt begrep om *pariah feminitet* i en diskusjon om hvordan feminitet konstrueres hos kvinner som stemples som avvikende i en maskulin institusjon.

2.1.5 Likheter og forskjeller i perspektiver på kjønn

Grunnlaget for å trekke inn ulike perspektiver på kjønn i denne oppgaven er for å ha et bredt grunnlag for analyseringen av kjønnskonstruksjon. De forskjellige kjønnsteoriene peker på forskjellige aspekter ved konstruksjon av kjønn, og gir forskjellige vinklinger til hvordan kjønn kan forstås. Perspektivet som skiller seg mest ut er forståelsen av kjønn som biologisk betinget. Kjønn som biologisk forankret gir en essensialistisk kjønnsforståelse (Lundgren, 1992; Moi, 1998). Her blir kjønn forstått som noe naturlig og uforanderlig. De andre kjønnsperspektivene som er presentert vedkjenner at det eksisterer et biologisk kjønn, men de tar i større grad utgangspunkt i det sosiale kjønn. Det sosiale kjønn kan ses som noe mer foranderlig (Lundgren, 1992:83). Connell (1995) mener blant annet at den maskuliniteten og feminiteten som er mest verdsatt kan endres, og variere fra sted til sted. Den *hegemoniske maskuliniteten* kan blant annet endres ved at den blir utfordret av andre maskuliniteter, men også av feminiteter (Connell, 1995:77). Det perspektivet som særlig er blitt kritisert for å i liten grad forklare endringer er kjønnsrolleteorien (Solbrække og Aarseth, 2006). Både West og Zimmerman (1987) og Connell (1995) kritiserer kjønnsrolleteorien; når jenter og gutter sosialiseres inn i de samme kjønnsmønstrene gir det lite grunnlag for å si noe om hvordan forståelsen av kjønn endrer seg, de er for fastlåste.

Differensieringen av kjønn er også et aspekt som både har likheter og forskjeller i teoriene. Connell (1995) og Schippers (2007) mener organiseringen av kjønn baserer seg på den globale dominansen av menn, og underordningen av kvinner. Kjønnsdifferensieringen er derfor i utgangspunktet på et strukturelt og institusjonelt nivå. West og Zimmerman (1987) tar utgangspunkt i at kjønn dannes gjennom interaksjon på aktørnivå. Samtidig er differensieringen av kjønn også på et institusjonelt nivå da kjønn må ses i sammenheng med kjønnskategorisering. Hva som er passende for en kjønnskategori opprettholdes og legitimeres på et institusjonelt nivå. Denne institusjonaliseringen kan ses i lys av Berger og Luckmanns (2004) forståelse av at den institusjonelle verdens objektivitet som en menneskelig fremstilling. Forholdet mellom produsenten på den ene siden, og den sosiale verden på den andre siden, er og forblir et dialektisk forhold (Berger og Luckmann, 2004:99). At kjønn er på et institusjonelt nivå gjør at det er individet som holdes ansvarlig for om de gjør eller oppfører seg kjønnspassende eller ikke hos både West og Zimmerman (1987), Connell (1995) og Schippers (2007). Et stort skille kommer frem i lys av feminitetsbegrepet. Hos West og Zimmerman (1987) kan et individ som tilhører kjønnskategorien kvinne likevel oppfattes som ufeminin. Connell (1995) og Schippers (2007) mener at hvis individet tilhører

kjønnskategorien kvinne kan ikke individet oppfattes som annet enn feminin. Det er heller et spørsmål om feminiteten blir oppfattet som normal eller som avvikende. Connell (1995) og Schippers (2007) er derfor også mer opptatt av å lokalisere forskjellige feminiteter. Nærmere om hva som forstås som normal og avvikende feminitet er et tema jeg vil ta for meg i neste underkapittel.

2.2 Konstruksjon av normalitet og avvik hos kriminelle kvinner.

Berger og Luckmann (2004:41) påstår at ”kunnskapssosiologien befatter seg med analysen av den sosiale konstruksjonen av virkeligheten.” De sosiale konstruksjonene av virkeligheten omfatter alt fra hverdagslivet til samfunnet som helhet (Berger og Luckman, 2004:91). Konstruksjonen av kjønn skjer som en del av konstruksjonen av virkeligheten. I prosessen av virkelighetskonstruksjon og kjønnskonstruksjon blir hva som betegnes som avvikende og normalt et resultat av konstruksjonsprosessen. I denne delen vil jeg først skissere hva som menes med begrepene sosialt avvik, normalitet og stigma, for deretter å se på hva som konstrueres som avvik hos kvinner ved å se på den idealiserte feminiteten.

2.2.1 Sosialt avvik, normalitet og stigma

Hva som regnes som sosiale avvik varierer gjennom tider og kulturer. Becker (1973) mener avvikene avhenger av hvem som konstruerer dem; ”Social groups create deviance by making the rules whose infraction constitutes deviance, and by applying those rules to particular people and labeling them as outsiders,” (Becker, 1973:9). Avvik er ikke egenskapen i den handlingen personen gjør, men det er heller en konsekvens av regler og sanksjoner som andre pålegger ”forbryteren”. Dermed er avvikende oppførsel en type oppførsel som mennesker merker som avvikende, og gjennom dette får individet merkelappen som *den avvikende* (Becker, 1973:9). At hva som defineres som avvik kan variere, gjelder også for det normale; ”Det normale er sosialt konstruert og del av en virksom makt, og ikke gitt av naturen som en standard det sosiale må forholde seg til,” (Solvang, 2006:169). Det normale kan kanskje sies å være enda vanskeligere å definere enn hva som avviker. Derfor er konstruksjon av avvikende feminitet et godt utgangspunkt for å forske på hvordan kjønn konstrueres. Det går an å tenke seg at det finnes et klart skille mellom forskjellige typer mennesker, og at det på denne måten gir mening å snakke om ”vanlige” folk som ”de normale” og folk som av forskjellige grunner er ”avvikere”. Det er enkelthandlinger som ligger til grunn for stemplingen som avviker, og

det kan tenkes at det finnes en slags avviksskala (Skog, 2006). Ved at avvikende handlinger stadig gjentas blir de en type person som avviker, for eksempel ”de kriminelle”, ”narkomane” og ”prostituerte”. Dette er ikke naturlige eller uforanderlige egenskaper. Hvilke handlinger som for eksempel blir sett på som kriminelle konstrueres forskjellig fra samfunn til samfunn, kulturelt og historisk (Høigård og Snare, 1993).

Stigma, til forskjell fra definisjonen til Becker (1973) av avvik, baserer seg på egenskaper heller en handlinger. Goffman (2000:15) bruker begrepet stigma om en egenskap som er dypt miskreditert. Samtidig poengterer han at det ikke er et språk som i hovedsak legger vekt på egenskaper, men et språk som fremhever relasjoner. Så selv om stigmaet er basert på egenskaper, så er stigmaet fremdeles et resultat av en konstruksjon, og ikke noe håndfast. Goffman (2000:16) definerer stigma som ”en slags spesiell relasjon mellom en egenskap og en stereotypisk klassifisering av mennesker”. En egenskap som stigmatiserer en person trenger ikke å stigmatisere en annen person med samme egenskap. Faktisk kan egenskapen virke som en bekreftelse på normalitet hos den andre personen, og egenskapen er derfor verken positiv eller negativ i seg selv (Goffman, 2000:15). Avvikende feminitet kan slik ses i lys av stigmatisering. Balton (2005:10) mener ”normal” feminitet ofte er karakterisert av motsetning slik som at kvinner skal være stabile og ansvarlige knyttet til familielivet, samtidig som feminitet er fremstilt som å ikke være i stand til å utvise ansvarlighet og stabilitet i andre situasjoner. Motsigelsene i konstruksjonen av feminitet står sentralt i både hva som konstrueres som normalt og avvikende hos kvinner. Hos menn er ofte konseptet om ”normalitet” og ”avvik” to motsetninger, men når det gjelder kvinner er det ikke like rett frem. Det paradoksale ved ”normal” feminitet er at forskjellen mellom hva som er normalt og hva som er avvikende er veldig subtile (Ibid.). Atferd som karakteriseres som avvikende hos en kvinne i noen situasjoner kan bli ansett som normal hos en annen i andre situasjoner. Det avhenger ofte av hvilke diskurser konstruksjonene føres innenfor (Ibid.). Goffman (2000:16) sier videre at begrepet stigma har et dobbelt perspektiv ut i fra to typer situasjoner. I den første situasjonen hvor den stigmatiserte betegnes som den miskrediterte (the discredited), tar individet for gitt at hans eller hennes særpreg allerede er kjent, eller er umiddelbart synlig. I den andre situasjonen hvor den stigmatiserte betegnes som potensielt miskreditert (the discreditable), går individet ut i fra at de som er tilstede verken kjenner til eller umiddelbart legger merke til særpreg. Selv om et individ mest sannsynlig har opplevd begge, er dette i følge Goffmann (2000:16) en viktig distinksjon. De kvinnelige innsatte vil i fengselet være i en situasjon der de kan betegnes som den miskrediterte. Veldig mange av ”egenskapene” ved

deres karakter er allerede kjent for fengselsbetjentene, og kvinnene vil derfor stigmatiseres i henhold til disse.

Når det gjelder den miskreditertes situasjon, skiller Goffman (2000:16) i store trekk mellom tre forskjellige typer stigma. Den første er i forbindelse med forskjellige typer kroppslige misdannelser. Den andre typen er i forbindelse med flere karaktermessige feil, slik som viljesvakhet, unaturlige lidenskaper, kompromissløse og forræderske overbevisninger eller uærlighet. Andre slutter seg til disse egenskapene ut i fra fortiden til den stigmatiserte, der fortiden for eksempel kan være fengselsopphold, rusmisbruker, arbeidsløshet og sinnslidelser. Den siste typen er i forbindelse med 'tribale', eller slektsbetingende, stigmaer, slik som rase, nasjonalitet og religion. De kvinnelige innsatte kan sies å være i stor grad preget av den andre typen; karaktermessige feil. Selv om Goffman (2000:17) grovt skiller mellom disse tre typene, bygger de på det samme konseptet; individet besitter en egenskap som tiltrekker seg oppmerksomhet slik at andre vender seg bort fra han eller henne, og ser bort i fra alle de egenskapene som ellers hadde gitt individet tilgang til fellesskapet. Ekskluderingen baseres på at personen besitter et stigma som gjør at han eller hun avviker fra de andres forventninger. De som ikke avviker negativt fra disse spesielle forventningene som gjelder for den gitte situasjonen, er de som Goffman (2000:17) sier kan tilhøre den kategorien han vil kalle for *de normale*. Kriminelle kvinner blir ikke ansett som "normale" kvinner, de stemples ofte heller som dobbelt avvikende (Vegheim, 1997; Heidensohn, 1987; Carlen og Worrall, 2004). Dette fordi de stemples som kriminelle, men også fordi de besitter egenskapen i å være kvinner i en situasjon der de blir ansett for å være ukvinnelig. Kvinner som stemples som avvikende faller ofte innunder vulnerabilitetstesen: "Når kvinner faller, synes de å falle dypere og bli mer stigmatisert enn menn," (Pedersen, 2006:82). Det blir tydelig at de kvinnelige innsatte går i kategorien som avvikende kvinner.

2.2.2 Brudd på den idealiserte feminiteten

Tidligere i kapittelet har jeg pekt på at kvinner er *underordnet* menn (Connell, 1995), og blir sett på som *den feminine andre* (Schippers, 2007). Ut i fra slike perspektiv er kvinner allerede et brudd på normalen. Ifølge Lander (2003:27) er det den hvite, heteroseksuelle, middelklasse mannen som utgjør normen i vår vestlige sosiale kontekst, og er derfor normaliteten som vi betrakter alle andre ut i fra. Likevel finnes det også et konsept om den "normale" kvinnen. Dette idealiserte konseptet om feminitet er konstruert rundt diskurser om

hjemmelivet, morsrollen, seksualitet, anstendighet og patologi (Barton, 2005:1), samt at den er forbundet med høy moral (Lander, 2003:42). Når kvinner avviker fra disse standardene blir det sett på som et behov å innføre kontrollmekanismer for å navigere og normalisere den avvikende kvinnen tilbake til hennes ”posisjon og tilskrevne rolle” (Barton, 2005:1). Diskursene om den idealiserte feminiteten er både overlappende og inneholder motsigelser og diskontinuiteter. Ifølge Carlen og Worrall (2004) er det særlig tre ideologiske punkter vedrørende kvinnelighet, og spesielt den ”kriminelle kvinneligheten”, som har bidratt til at avvikende kvinner underlegges diskursene *feminisering*, *domestisering* og *medikalisering*.

Feminiseringene baserer seg nettopp på at kriminelle kvinner blir ansett for å være dobbelt avvikende, ved at de både er dårlige samfunnsborgere og unaturlige kvinner (Carlen og Worrall, 2004). De kriminelle kvinnene ble tidligere også ansett for å være ødelagte kvinner fordi de hadde brutt kjønnsrollenormen, og det var en oppfatning om at de var uforbederlige (Vegheim, 1995:5). Så hva er da en normal kvinne? Diskursen som er med på å betegne en normal kvinne inneholder mange paradokser og diskontinuiteter. Carlen og Worrall (1987) sier blant annet at feminitet er karakterisert av selvkontroll og uavhengighet. Å være en normal kvinne betyr å mestre, bry seg om andre, vise omsorg, og ofre selvinteresse for andre sine behov. Særlig gjelder dette i deres rolle som mødre og omsorgspersoner (Barton, 2005:11). Kvinnene skal også være intuitivt sensitiv for andres behov uten at de blir direkte uttalt. Dette betyr at kvinnen skal være *mer enn mannen* for å kunne omfavne og støtte mannen (Carlen og Worrall, 1987). Moralske motiver strider med vinningsmotiver, ettersom moralske handlinger krever solidaritet og vilje til å bistå uten at det er basert på egennytte og en forventning om å få noe tilbake. En moralsk holdning kommer ofte frem i gjennom hensyn til andres behov, noe som krever å gi avkall på personlig vinning (Bauman og May, 2004:92). Det er tydelig at høy moral settes som en standard for den idealiserte feminiteten. Ifølge Barton (2005:38) er dårlig moral antatt å være den verste formen for avvik hos kvinner. Tranøy (1998:18) bruker moral om: ”de verdier, normer og dyder som har bred aksept i en gitt kultur til en bestemt tid”. Særlig har prostituerte vært ansett for å være moralsk korrump, og ansvarlig for å spre dårlig moral (Barton, 2005:38). Moral blir derfor blant annet knyttet til kvinners seksualitet og anstendighet. Bruk av narkotika er også en indikator på tvilsom moral. Moralen blir enda mer tvilsom hvis det er en kvinne som er gravid eller er mor (Malloch, 2004). Samtidig som kvinnene skal ha alle kvaliteter som utviser høy moral, er feminitet samtidig karakterisert av mangelen på kontroll og en avhengighet. Kvinnene trenger derfor beskyttelse. Det betyr at kvinnene også er litt som et barn; inkompetent, skjør og uberegnelig.

Det er å være *mindre enn en mann* for å kunne tjene mannen (Carlen og Worrall, 1987). Det blir både stilt krav til dem som voksne, samtidig som kvinner ikke får status som fullt voksne (Barton, 2005:10). Behovet for beskyttelse fører til en infantiliseringsprosess. Denne barnelignende statusen er også noe som kommer frem i fengsel, ettersom de ofte bli nektet til å gjøre bestemmelser og valg over eget liv (Barton, 2005).

Den andre diskursen kvinner ifølge Carlen og Worrall (2004) blir underlagt er *domesticisation*, som jeg har oversatt som familielivet i hjemmet. Morsrollen er viktig ettersom mødre blir ansett for å være de som produserer og sosialiserer den neste generasjonen av mødre og arbeidere. Mødre er også voktere av moral. Ifølge Carlen og Worrall (1987:3) er godkjent morsrolle for det første avhengig av at det er innenfor strukturene til kjernefamilien, ved at moren blant annet er både økonomisk og emosjonelt avhengig av faren. For det andre at hun er en ansvarlig og samarbeidsvillig mor innenfor strukturene til velferdsstaten. Familien blir sett på som en agent for ”overvåket reproduksjon”. Gjennom at staten gir moren retten til å være læreren og den medisinske medhjelperen, sikrer staten sin innflytelse på familien, og moren øker sin makt innenfor hjemmelivets sfære. For ”ustrukturerte” og ”mangelfulle” familier derimot må dette bli oppnådd på andre måter. Da er det moren selv som trenger opplæring og overvåkning, gjennom sosialarbeidere og barnepsykiatri (Carlen og Worrall, 1987:4). Generelt kan det sies at mødre har mye ansvar når det gjelder barna (Roberts, 1995). Konstruksjonen av hva som betegner en god mor og hva som betegner en dårlig mor, er med på å videreføre samfunnets kontroll av kvinner. Kvinner som mislykkes i å møte morsidealet blir ansett som avvikende, eller ”kriminelle” (Roberts, 1995:100). Mødre som er ugift eller uegnede som mødre, samt kvinner som ikke blir mødre, blir sett på som avvikere fordi de bryter den dominante normen (Ibid.).

Den ideelle kvinnen er ikke kun mor, hun er også en kone. En god kone betyr å vedlikeholde et rent, ryddig, og innbydende hjem, samtidig som hun gir inntrykk av at hun gjør dette med minimum innsats. Dette skal igjen gi nok energi og motivasjon til å være attraktiv, oppmerksom og forførende (Carlen og Worrall, 1987:4). Domesticisation-diskursen omhandler en angst som strekker seg videre til i hvilken grad fengselet kan, gjennom deres regime og programmer, begrense skadene som er gjort hos de kvinnelige innsatte, deres familie og samfunnet som de fleste skal returnere til (Carlen og Worrall, 2004). Inn under dette kan seksualitet også trekkes inn. Når det gjelder seksualitet, er det mannens seksualitet som er normen og som få stiller spørsmål ved. Kvinners seksuelle atferd er i mye større grad i

fokus, og ofte er det kvinners forhold til sine egne kroppar som skal behandles. Derfor er kontroll av seksualitet en vesentlig del i konstruksjonen av normalitet og avvikelse for kvinner (Lander, 2003:35). Slik blir også det å komme med eksempler på ”den avvikende kvinnen” vedrørende deres seksualitet samtidig en måte å komme med en forestilling om ”den normale kvinnen” (Lander, 2003:41). Andre aspekter kan også trekkes inn for å konkludere at en kvinne har feil seksualitet. Det at kvinner for eksempel bruker dop forbindes ofte med prostitusjon, promiskuitet og at de har et komplisert forhold til kroppen sin (Lander, 2003:35). Å være promiskuøs har generelt blitt ansett for å være umoralsk og ufeminint. Noen ganger blir det også sett som en patologisk atferd (Barton, 2005:14).

Ifølge Carlen og Worrall (2004) plasseres kvinnene også i en medikaliseringsprosess der diskursen omhandler en repeterende patologisering og medikalisering av de kvinnelige innsatte, der de av en eller annen grunn blir sett på som mindre fysisk og mentalt robuste enn mannlige innsatte. Generelt kan kvinner som ikke forholder seg til eller direkte motsetter seg ”kjønnsfakta”, og gjør handlinger som trosser disse, bli forklart ut i fra en diskurs om patologi (Barton, 2005:10). Videre sier Carlen og Worrall (1987) at kvinnene blir sett på som å ha en patologisk ”annerledeshet”. I sin selvoppfatning som kvinne blir den normale kvinnen klar over at det er en forventning om at de både skal ha kontroll og ikke ha kontroll, noe som er en dikotomi som stadig er i konflikt. Denne dikotomien er vidare manifestert i en diskurs som konstruerer kvinnelig biologi som en sykdom (Carlen og Worrall, 1987:6). Beskrivelsen av den normale kvinnen som syk springer ut fra to kilder. Den første er at den normale kvinnekroppen er oppfattet som iboende ”abnormal” fordi den er i stand til mer enn mannekroppen. Den er derfor mindre pålitelig. Frasen om at menstruasjon, graviditet, fødsel og overgangsalderen er resultater av ”hormonell ubalanse”, antyder at kvinner i seg selv er ”ubalanserte” under disse periodene. Den andre kilden er at kvinner er statistisk overrepresentert blant de som benytter seg av det medisinske hjelpeapparatet. Det er spesielt en disproporsjonal andel kvinner som tilsynelatende lider av kjønnsnøytrale mentale lidelser (Carlen og Worrall, 1987:6). En gammel oppfatning av kriminelle kvinner var at de var uforbederlige, og at det derfor var bortkastet å bruke ressurser på dem. En av grunnene til at de ble sett på som uforbederlige var at forskere på 1800-tallet, med legen Lombroso i front, mente at kvinnen var en degenerert utgave av mennesket (Vegheim, 1995:5). Menn sin kriminalitet ble etter hvert forklart ut i fra omgivelsene, mens den avvikende kvinnen ble beholdt innenfor det medisinske feltet. Derfor har kvinner som begår avvikende handlinger

blitt sett på som biologiske og psykologiske avvikere, mye lenger enn det menn har (Ibid.). Dette har ført til at kvinner har blitt behandlet og kontrollert på andre måter enn menn.

2.3 Tidligere forskning om den sosiale kontrollen av avvikende kvinner

I dette delkapittelet vil jeg ta for meg sosial kontroll av avvikende kvinner, og tidligere forskning om sosial kontroll av kriminelle kvinner. Tidligere forskning på dette feltet er begrenset, og de to forskningsartiklene jeg presenterer i denne oppgaven er studier av soning for kvinner fra 1600-tallet og frem til 1950-tallet. Selv om undersøkelsene er gjort i andre tidsepoker, er de relevante da det er flere likhetstegn med arbeid med og kontroll av avvikende kvinner i dag. Å ta for seg sosial kontroll av avvikende kvinner er relevant da det er gjennom den normative feminiteten, eller den idealiserte feminiteten, kvinner kontrolleres i dagliglivet. Dette er en kontroll kvinnene både internaliserer til en selvkontroll, og en kontroll som skjer mellom kvinner (Lander, 2003:42). Samtidig er det gjennom å belyse kontrollen av ”den avvikende kvinnen” vi kan blottlegge innholdet i den normative feminiteten (Ibid.). Konstruksjonen av normal og avvikende feminitet kan ses på som en slags spiral, der hva som kontrolleres er med på å forme hva som er en riktig type feminitet.

Bosworth (2000) gjorde en analyse av historien om kvinners fengsling i *Hôpital de la Salpêtrière* i Paris under to forskjellige reformer fra 1684 til 1916. De to forskjellige reformperiodene representerer to typer institusjoner, men har mange likheter. Begge institusjonene holdt kvinner som var plassert der av familien eller andre for hovedsakelig upassende oppførsel og moralsk suspekt atferd, men også prostitusjon, latskap, småkriminalitet og fattigdom. Store deler av kvinnene ble stemplet som moralsk uforbederlige, og det var særlig bekymring for kvinnes seksualitet. Som rehabiliterende tiltak ble kvinner gitt oppgaver knyttet til hus- og håndarbeid. Bosworth (2000) peker på at mange av datidens fengselstrekk når frem til nåtidens fengsler. Ideer og konsepter om kjønn ble brukt til å rettferdiggjøre innesperring av kvinner, ved at det var noen ”typer” kvinner som ble kontrollert og straffet, basert blant annet på at de var uønskede koner, seksuelt aktive, prostituerte eller tyver. Ut i fra hvilke typer kvinner som ble fengslet er det mye som tyder på at fengsel som institusjon like ofte ble brukt til å kontrollere kjønn som den kontrollerte kriminalitet (Bosworth, 2000:277). Som andre sosiale organisasjoner fremkalte fengselet en forestilling om ”god” og ”dårlig” feminitet for å rettferdiggjøre seg selv som institusjon og dens mål (Bosworth, 2000:278). Det blir klart at da som nå, hviler fengsel på og forsterker kjønnsrelasjoner.

At den sosiale kontrollen av feminitet er en sentral del av straffeinstitusjoner blir tydeliggjort av Bosworth (2000). En annen studie fører videre hvordan feminitet og maskulinitet i straffeinstitusjoner kontrolleres og konstrueres forskjellig. Ericsson og Jon (2006) gjorde en analyse av forskjeller og likheter i sosial kontroll av gutter og jenter som var på institusjoner for ungdomsforbrytere på midten av 1900-tallet. De konkluderte med at begge kjønnene var utsatt for mye sosial kontroll, men hva kjønnene ble kontrollert for var ulikt. Guttene på institusjonen Foldin hadde en slags forlengelse av det kulturelle skriptet for akseptabel maskulinitet, problemet var at de overdrev maskuliniteten. Hovedmålet med sosialiseringen av guttene var å styrke karakteren slik at de skulle bli i stand til å motstå fristelse (Ericsson og Jon, 2006:135). Jentene som var på Bjerketun derimot ble ansett for å ha oppførsel som både brøt med og truet den akseptable feminiteten. Sosialiseringstiltakene de ansatte brukte på jentene var rettet mot å lære dem respektabel feminitet. Denne versjonen av feminitet kaller Ericsson og Jon (2006:132) for *virtuous girl*, eller dydig pike. Innholdet i *virtuous girl* tar utgangspunkt i to tvillingssøylor; seksuell anstendighet og familielivet i hjemmet. Det omvendte av en *virtuous girl* er seksuelt uregjerlig og hemningsløs, og åpenhet for å gi seg til enhver mann. Åpen seksualitet blir forstått som et utbrudd av instinkter og lyster som bryter igjennom svake eller nesten ikke-eksisterende hemninger eller moralske konsepter (Ericsson og Jon, 2006:132). Ved siden av seksuell anstendighet ble familielivet i hjemmet vektlagt. Hovedpensumet her var husmorsferdighet slik som vasking, stryking og strikking. Husmorsferdigheter ble også ansett for å ha en viss moralsk kvalitet. Det var et spørsmål om å internalisere anstendige feminine dyder; en disposisjon til å tjene ærbødig og tjene etter andre sine behov (Ericsson og Jon, 2006:134).

På bakgrunn av teori og tidligere forskning som er presentert i dette kapitlet, mener jeg den nærliggende løsningen for å få tak på hvordan feminitet konstrueres hos de avvikende kvinnene er gjennom å gjennomføre dybdeintervjuer med personer som har kjennskap til de kvinnelige innsatte og er representanter for en institusjon som i stor grad utøver sosial kontroll. De teoretiske aspektene vil så knyttes opp mot funn i analysen, for å se på hvordan feminitet etableres, begrunnes og sanksjoneres.

3.0 Metode

I planleggingen av min masteroppgave har jeg vært nødt til å ta en rekke metodiske valg i forhold til de rammene som gis innenfor mitt temavalg og tidsperspektiv. I denne delen vil jeg redegjøre for de forskjellige stegene i empirigenereringen. Jeg vil først gi en begrunnelse for metodisk tilnærming, for så å beskrive rekrutteringsprosessen og utvalget. Deretter vil jeg reflektere rundt intervjuene og arbeidet med empirien. Jeg vil også komme med noen refleksjoner rundt etiske hensyn når det gjelder studiet, min rolle som forsker, og overførbarheten av mitt forskningsprosjekt. Til slutt vil jeg gi en liten beskrivelse av caset og de kvinnelige innsatte, for å gi et bakgrunnsteppe for analysen. Aspekter som kan ha påvirket studiets reliabilitet og validitet vil ikke ha et eget delkapittel, men jeg vil trekke tråder til de to kvalitetsindikatorerne gjennom hele kapitlet. Dette fordi validitet og reliabilitet ikke bare påvirkes av en spesiell del av undersøkelsen, men gjennomsyrrer hele forskningsprosessen. Reliabilitet knyttes til forskningsresultatenes troverdighet (Kvale og Brinkmann, 2010:250), og om forskningen er utført på en pålitelig og tillitsvekkende måte (Thagaard, 2013:201). Validitet knyttes til tolkning av data og omhandler gyldighet av tolkningen forskeren kommer frem til for det fenomenet som studeres (Seale, 1999:38; Thagaard, 2013:204).

3.1 Begrunnelse for metodisk tilnærming

Ifølge Aase og Fossåskaret (2007:44) kommer det i tillegg til praktiske og metodiske valg i forskningsprosjektet, et grunnleggende epistemologisk spørsmål: ”Hvilken type kunnskap er det mulig å skaffe til veie om det temaet som skal studeres?” I denne oppgaven er jeg ute etter å undersøke hvordan avvikende feminitet konstrueres innenfor velferdsstatens institusjoner. Problemstillingen er slik i tråd med en oppfatning om at virkeligheten er en sosial konstruksjon hvor den sosiale verden fortolkes og forhandles (Berger og Luckmann, 2004). Denne kunnskapen blir tilgjengelig gjennom å undersøke hvordan subjekter skaper mening og forståelse av den sosiale verden (Tjora, 2010:92), og til hvordan avvikende feminitet konstrueres og forhandles på bakgrunn av subjektene erfaring og forståelse av kjønn. Jeg ønsker å si noe om hvordan konstruksjonen av avvikende feminitet foregår både på makro-, meso- og mikronivå. Derfor ser jeg det som hensiktsmessig med en metodisk fremgangsmåte som retter seg inn mot de sosiale praksisene hvor vi kan finne betydningen av avvikende feminitet, og de subjektive meningsinnhold som de skaper (Haavind, 2000:13). Da det er for krevende å undersøke alle sosiale praksiser hvor vi finner avvikende feminitet, har jeg valgt å løse dette ved å ta utgangspunkt i ett case som representerer avvikende feminitet innenfor en

institusjon; kvinner i fengsel. På den måten gjøres den empiriske undersøkelsen på mikronivå, for å kunne si noe om det større bildet av kjønnskonstruksjon. For å komme i dybden av meningsinnholdet i konstruksjonen av avvikende feminitet har jeg i denne studien benyttet meg av kvalitative dybdeintervju som forskningsmetode. Dybdeintervjuene er gjort med fengselsbetjenter, som vil bli begrunnet i neste delkapittel. Ved bruk av dybdeintervju får jeg som forsker tilgang på fengselsbetjentenes meninger, tanker og erfaringer vedrørende studiens tema (Dalen, 2004:15), samt at informasjon om fengselets strukturelle, kulturelle og sosiale rammer de kvinnelig innsatte er plassert innunder blir gjort tilgjengelig. Ved at jeg tar tak i det konkrete og hverdagslige for å si noe om det strukturelle og institusjonelle vedrørende feminitet, gjør at forskningsprosjektet kan minne om en fremgangsmåte i tråd med institusjonell etnografi (Smith, 2005). Studien kan samtidig ikke hevdes å følge institusjonell etnografi til punkt og prikke da den gjør et brudd med denne fremgangsmåten ved at det er den teoretiske rammen som er utgangspunktet for undersøkelsen.

3.2 Utvalg og rekruttering

For å kunne si noe om hvordan avvikende feminitet konstrueres i samfunnet tar jeg som tidligere nevnt utgangspunkt i hvordan fengselsbetjenter reflekterer over og forstår feminitet hos de kvinnelige innsatte. Forskningsprosjektet er basert på dybdeintervju med fem fengselsbetjenter som er tilknyttet kvinneavdelingen i det aktuelle fengselet. Siden prosessen for å rekruttere informanter kan ha innvirkning på studiets reliabilitet (Tjora, 2010:178), vil jeg derfor starte med å presentere kriteriene for utvalget. Kriteriene jeg satte for mitt utvalg var at informantene hadde stilling som fengselsbetjent og at de hadde erfaring med de kvinnelige innsatte. Hovedgrunnen for at jeg ønsket fengselsbetjenter som informanter er fordi de kan ses som representanter for fengselsinstitusjonen, og slik representanter for hvordan fengselsinstitusjonen tolker og handler ut i fra kvinnenens feminitet. Fengselsbetjenter som informanter er et metodisk verktøy for å besvare hvordan feminitet konstrueres hos kvinner som stemples som avvikende. Hvordan fengselsinstitusjonen forstår og arbeider med de kvinnelige innsatte kan videre ses i et velferdsperspektiv. Fengselsbetjenter tar stor del i det daglige arbeidet med de kvinnelige innsatte, og har derfor erfaringer og synspunkter som er relevante for å besvare min problemstilling. Jeg satte også noen kriterier til det fengselet jeg ønsket å gjøre undersøkelsen min i. Kriteriene var at det skulle være et såkalt blandingsfengsel, der det både er menn og kvinner som soner. Dette fordi jeg mener det gir en unik mulighet med tanke på kjønnskonstruksjon når fengselsbetjentene har erfaring med både

mannlige og kvinnelige innsatte, samt at betjentene må forholde seg til at de daglig befinner seg på samme område. Blandingsfengsler bidrar slik til å tydeliggjøre de sosiale prosessene i kjønnskonstruksjonen. At kvinnene er en så marginalisert gruppe i fengselet gjør at tolkningen av feminitet foregår innenfor en maskulin sfære og institusjon. Det andre kravet jeg satte var at fengselet skulle være et høysikkerhetsfengsel. Grunnlaget for dette kriteriet er at de innsatte er underlagt streng kontroll og disiplinering, noe som gjør det tydelig hvordan den avvikende feminiteten kommer til uttrykk og sanksjoneres. Ut i fra de kriteriene jeg har satt, så jeg det som hensiktsmessig å foreta et strategisk utvalg både når det gjelder case og informanter (Thagaard, 2013:60).

Før jeg startet rekrutteringen av informanter søkte jeg godkjenning av prosjektundersøkelsen fra både kriminalomsorgen (se vedlegg 1) og Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (se vedlegg 2). Selve prosessen med å rekruttere informanter etter at begge søknadene var godkjent viste seg å være mer krevende enn forventet. Rekrutteringen startet med at kriminalomsorgen oppga kontaktinformasjon til en kontaktperson i det aktuelle fengselet. Etter en telefonsamtale med kontaktperson fikk jeg tilsendt jobbmailadresser til seks fengselsbetjenter som jobber på kvinneavdelingen. Jeg sendte så ut en forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet (se Vedlegg 3). Av dette fikk jeg to informanter. Etter to intervjuer kontaktet jeg igjen kontaktperson om det var mulighet til å få kontaktinformasjon til flere mulige kandidater. Dette resulterte i at kontaktperson sendte ut en fellesmail til alle betjentene i fengselet. Dette ga ingen respons, noe som er en god erfaring å ta med seg videre til senere forskningsprosjekt. Jeg sendte derfor ut en påminnelsemail til de resterende av de jeg først kontaktet. Av dette fikk jeg to informanter til. Den fjerde informanten bidro til at jeg kom i kontakt med den siste informanten. Rekrutteringen av den siste informanten skjedde dermed gjennom snøballmetoden (Ryen, 2002:90). I forbindelse med de tre siste intervjuene forhørte jeg meg med fengselsbetjenter som ikke jobber på kvinneavdelingen om de ønsket å stille til intervju. Jeg påpekte at det ikke var et krav at de jobber på kvinneavdelingen for å delta i undersøkelsen. Responsen var likevel at de følte at de ikke hadde nok erfaring med de kvinnelige innsatte til at de ønsket å stille til intervju. De betjentene som stilte til intervju derimot uttrykte at de ønsket å stille til intervju fordi de synes det var spennende at noen skrev om dette temaet, samt at de ønsket å bidra til at jeg kunne fullføre prosjektet.

Utvalget mitt består av fem kvinnelige fengselsbetjenter, med bred erfaring fra kvinneavdelingen og i forskjellige aldre. De fleste har også erfaring fra andre fengsler. Av

hensyn til anonymisering, ønsker jeg ikke å gå mer spesifikt inn på bakgrunnsinformasjon om informantene. At det kun er kvinnelige informanter vil nok kunne prege analysen, ved at kvinnelige informanter antageligvis vil trekke på egne erfaringer som kvinne i fortolkningen av feminitet. Likevel velger jeg å omtale de generelt som fengselsbetjenter da jeg ikke har noe grunnlag for å vite om deres forståelse og tolkning av de kvinnelige innsatte i stor grad skiller seg fra de mannlige fengselsbetjentene. Påvirkningen av at både jeg som forsker og informantene er kvinner vil jeg komme tilbake til under refleksjoner rundt forskerrollen.

At utvalget kun består av fem informanter er et aspekt ved oppgaven som kan kritiseres. Likevel er det ikke slik at undersøkelsen nødvendigvis hadde fått en bedre kvalitet ved å ha flere informanter. Forskningsprosjekt kan bestå av mange informanter, mens andre intervjuundersøkelser har et begrenset antall informanter (Ryen, 2002:93). I casestudier vil utvalget av informanter avgrenses av en naturlig enhet som eksisterer uavhengig av undersøkelsen (Tjora, 2010:128). I mitt case ble utvalget naturlig avgrenset ved at det ikke var så mange fengselsbetjenter som ønsket å stille til intervju enten fordi de ikke ønsket, hadde tid eller følte de hadde for lite erfaring med de kvinnelige innsatte. Størrelsen på utvalget avhenger av hvor mange kategorier utvalget skal representere. Er det én eller noen få kategorier kan det holde med et relativt lite utvalg (Thagaard, 2013:66). Jeg ønsket å holde meg til kategorien fengselsbetjenter på bakgrunn av at de arbeider med de kvinnelige innsatte på flere områder i forhold til soningen og rehabiliteringen. Selv om antallet informanter kan kritiseres, endte jeg opp med et veldig rikt og fyldig datamateriale. I datamaterialet kommer fengselsbetjentene med mange av de samme synspunktene og fortellingene. Selv om betjentene noen ganger trakk frem forskjellige eksempler, ble de som regel fremstilt på samme måte. Ved siste intervju ble det brukt flere eksempler jeg hadde hørt i tidligere intervju, og til tross for størrelsen på utvalget opplevde jeg at jeg nådde et metningspunkt (Holter, 1996:13). Det som kanskje skilte betjentene fra hverandre var at noen hadde en mer rolig fremtoning i sitt arbeid som fengselsbetjent, mens andre var litt mer streng med de kvinnelige innsatte. Min vurdering er at selv om utvalget består av få informanter, føler jeg likevel at jeg har fått et rikt empirimateriale som gir en god forståelse av fenomenet som studeres.

3.3 Intervjuene

3.3.1 Intervjuguiden og pilotintervju

En av de viktigste sikringene for validitet i forskningsprosjektet omfatter at forskningen foregår innenfor rammene av faglighet og at studiens teoretiske forutsetninger er solide (Kvale og Brinkmann, 2010:253). Jeg tok derfor utgangspunkt i tidligere forskning og teori om kriminelle kvinner og kjønnteori generelt når jeg utformet spørsmålene til intervjuguiden. Samtidig passet jeg på å formulere spørsmålene slik at de var i tråd med et folkelig språk, og ikke preget av et teoretisk språk. Ifølge Dalen (2004:30) bør de innledende spørsmålene gjøre at informantene føler seg komfortabel slik at de blir trygge på å åpne seg. Den midtre delen kan fokusere mer på de sentrale temaene og refleksjon, mens det mot slutten kan fokuseres på spørsmål om mer generelle forhold igjen (Ibid.). Min intervjuguide ble strukturert slik at den startet med en oppvarmingsdel, deretter noe spørsmål om organiseringen av fengselshverdagen, så noen refleksjonsspørsmål om de kvinnelige innsatte, for så å avslutte med noen spørsmål jeg anser som mer beskrivende enn tunge refleksjonsspørsmål.

Intervjuguiden ble testet i et pilotintervju. Pilotintervjuet ble gjort over telefon med en venninne som arbeider som fengselsbetjent i et annet fengsel. Da hun arbeider i et annet fengsel vil ikke pilotintervjuet bli brukt i analysen. Å gjennomføre et pilotintervju var en veldig god erfaring med tanke på både intervjuguiden og i forhold til ny innsikt i temaet. Noen spørsmål viste seg mer fruktbar enn andre. I tillegg kom det frem nye aspekter som jeg ikke hadde direkte spørsmål om. Pilotintervjuet førte derfor til at intervjuguiden ble modifisert og ferdigstilt (Vedlegg 4). Jeg lærte av pilotintervjuet at det er viktig at både intervjuguiden og prosjektets design må gi grunnlag for fleksibilitet (Thagaard, 2013:55). Jeg følte meg dermed mer klar for at det kunne komme frem enda flere spennende aspekter i de faktiske intervjuene, og forberedt på å ta tak i disse.

3.3.2 Gjennomføring av intervjuene

Selve intervjuperioden var i tidsrommet januar til mars våren 2015. Jeg valgte å gjennomføre intervjuene i fengselet siden undersøkelsen er knyttet til informantenes arbeidsplass, samt at informantene kanskje ville føle seg tryggere i vante omgivelser (Tjora, 2010:22). I tillegg kan kanskje det å være fysisk tilstede gi tilgang til assosiasjoner og informasjon som ellers ville ha blitt glemt. Et annet aspekt var at jeg fikk se meg litt rundt i fengselet og på avdelingen, og

fikk slik et større innblikk i hvordan romløsningen på avdelingen så ut. Jeg utførte intervjuene i arbeidstiden, med godkjenning fra ledelsen. Fire intervjuer ble gjennomført på møterom i fengselet, og et intervju ble foretatt på venterommet ved inngangen til fengselet. Møterommene fungerte godt som lokale for intervju. I ett tilfelle ble vi avbrutt under intervjuet fordi vi måtte skifte rom, men det virket ikke å ha så stor innvirkning på intervjuet da vi raskt kom inn på det samme temaet igjen ved rombytte. Undersøkelsen på venterommet ble litt mer påvirket. I dette intervjuet ble intervjuet avbrutt to ganger, da kollegaen trengte hjelp. Vi brukte kanskje litt lenger tid, ved at vi måtte oppsummere hvor vi slapp.

I intervjusituasjonen følte jeg at jeg og informantene hadde en god tone. Jeg synes også intervjuet hadde en balansegang mellom å være en hverdagslig samtale samtidig som det var en profesjonell samtale (Kvale og Brinkmann, 2010:104). Intervjuene bar også preg av at det var informantene som snakket mest. Jeg passet på å gi informantene tid til å tenke seg om, og ikke forhaste meg videre til neste spørsmål. Dette viste seg å være lurt, da litt stillhet ofte førte til at det kom interessante utspill etter pausen. Under intervjuene brukte jeg diktafon, med godkjenning fra informantene. Av tidligere erfaring kan diktafonen noen ganger virke distraherende, men informantene virket generelt uberørt av diktafonen. En annen erfaring jeg var opptatt av er viktigheten av å stille oppfølgingsspørsmål. Kunnskap konstrueres i interaksjonen mellom intervjuer og informant (Kvale og Brinkmann, 2010:22). Ved å stille oppfølgingsspørsmål til interessante innspill fra informanten kan kunnskap som ikke på forhånd var tiltenkt bli tilgjengelig. Dette kan være temaer eller perspektiver som ikke er forberedt å snakke om ut i fra intervjuguiden, men som kan vise seg å være verdifullt for studiet. Flere av funnene i analysen er et resultat av at informantene tok opp spennende temaer jeg ikke direkte spurte om ut i fra intervjuguiden. Under de første intervjuene var det mye ny kunnskap å forholde seg til, og jeg følte i ettertid av de første intervjuene at jeg ikke hadde fått stilt alle oppfølgingsspørsmålene jeg ønsket jeg hadde stilt. Disse spørsmålene fikk jeg midlertidig oppklaring i ved senere intervju. Intervjuene varte mellom femti minutter og en time og tolv minutter.

3.3.3 Behandling av intervjudata

Etter hvert intervju transkriberte jeg lydfilen i sin helhet. Jeg transkriberte intervjuene fortløpende da jeg ønsket å ha intervjuene friskt i minne. For å få transkripsjonen så autentisk som mulig til den faktiske samtalen, skrev jeg også ned diverse lyder som latter og

kroppsspråk i parentes. Dette er med på å sikre undersøkelsens reliabilitet (Kvale, 1997:102). Et annet aspekt som påvirker reliabiliteten, er lyd kvaliteten på diktafonen (Ibid.). Lyden hadde god kvalitet, og det var lett å høre hva som ble sagt. I tillegg hørte jeg gjennom lydopptaket flere ganger under transkriberingen for å sikre reliabiliteten. Vurderingen av transkripsjonens validitet er mer komplisert enn dens reliabilitet, da det er mange ulike måter å overføre muntlig språk til skriftlig språk (Kvale og Brinkmann, 2010:194). Jeg transkriberte ordrett hele samtalen, og inkluderte lyder. Noen av lydene slik som ”eh” er imidlertid klippet ut av sitatene, da dette kan ha en litt fordummende effekt i skriftlig form. Jeg transkriberte også teksten i bokmål, men beholdt særord for dialekt som ville mistet betydning ved oversettelse. Valget om å transkribere over til bokmål tok jeg både for å gjøre teksten mest mulig leservennlig, men hovedsakelig for å sikre informantenes anonymitet.

For å analysere dataen begynte jeg med å kode datamaterialet inn i deskriptive kategorier for å få en oversikt over hva som ble sagt (Ryen, 2002:145). Dette krevde at jeg leste transkripsjonen nøye gjentatte ganger. I intervjuanalysen bruker jeg ikke bestemte analytiske prosedyrer, men bygger på en generell lesning av intervjutekstene kombinert med teoretisk pregede fortolkninger, da kjennskapen til gjenstanden til analysen veier tyngre enn anvendelsen av bestemte analytiske teknikker (Kvale og Brinkmann, 2010:239). Etter den beskrivende kodingen printet jeg ut intervjuene i sin helhet, før jeg klippet de opp og kategoriserte utsnittene under overordnede tema. Deretter gjorde jeg en ny kategorisering med undertemaer. Det var ikke alle temaene som ble diskutert i intervjuene som viste seg å være like relevant for problemstillingen, som for eksempel temaet om klær. I tillegg måtte jeg ta valg da det ikke var plass til å ta med alt. Disse temaene er derfor ikke med i analysen. Av de temaene som er inkludert i analysen, har jeg forsøkt å presentere sitater og funn så nøyaktig og representativt for forskningstemaet som mulig for å øke undersøkelsens troverdighet (Kvale og Brinkmann, 2010:92). Selv om presentasjonen av funnene bærer preg av å være tolket av meg som forsker, er min tolkning av den kvalitative dataen basert på informantenes subjektive tolkning av tema (Tjora, 2010:91). Jeg har derfor vært veldig bevisst på å få frem nøyaktigheten av kontekst og at informantenes forskjellige meninger kommer frem.

I slutten av dette underkapittelet ønsker jeg å peke på funksjonen til informantene i dette forskningsprosjektet. Hovedsakelig fungerer fengselsbetjentene som et metodisk verktøy for å undersøke hvordan avvikende feminitet konstrueres. Videre har informantene forskjellige funksjoner i analysen. I den første analysedelen fungerer informantene mer som

nøkkelpersoner som beskriver feltet og de forskjellige aspektene ved fengselet som har innvirkning på de kvinnelige innsatte. I den andre analysedelen fungerer informantene mer som ”typiske” informanter, hvor jeg i større grad gjør en tolkning av deres subjektive refleksjoner vedrørende de kvinnelige innsatte, som kan trekkes inn i den større diskusjon om hvordan avvikende feminitet blir konstruert og sanksjonert. Offentlige dokumenter vil også til en viss grad trekkes inn i analysen og diskusjonen. Jeg utfører ikke en dokumentanalyse, men dokumentene vil benyttes til å knytte sammen strukturelle vedtak og ordninger opp mot mine funn i datamaterialet fra intervjuene.

3.4 Refleksjoner rundt etikk og forskerrollen

3.4.1 Etske hensyn

I forbindelse med et forskningsprosjekt er det flere etiske sider som må vurderes og tas hensyn til. De etiske aspektene jeg vil trekke frem er informert samtykke, sikring av anonymitet og vurderingen av hvilke mulige konsekvenser undersøkelsen kan ha for informantene (Kvale, 1997:67).

Informert samtykke baserer seg på at informanten informeres om hovedtrekkene og de overordnede målene med prosjektet (Kvale, 1997:67). Dette ble gjort med informasjonsskriv og en beskrivelse av prosjektet før intervjuene. Med informert samtykke menes også at informantene skal bli informert om at de kan trekke seg fra studien (Kvale, 1997:67). Jeg påpekte for informantene at de når som helst kunne trekke seg, også under og etter selve intervjuet. Når det gjelder anonymitet har jeg i denne oppgaven valgt å anonymisere hvilken kriminalomsorgsregion og fengsel jeg har gjort mine undersøkelser hos. Dette fordi det er så få fengselsbetjenter som jobber på kvinneavdelingen i det aktuelle fengselet. At fengselet anonymiseres mener jeg at ikke påvirker studiets kvalitet i særlig grad, samtidig som det sikrer identiteten til informantene. Når det gjelder informantene har jeg valgt å kalle de Betjent 1, Betjent 2, og så videre. Jeg valgte slike navn fordi jeg mener det er med på å symbolisere at de representerer fengselsinstitusjonen mer enn det egennavn ville ha gjort. Jeg ga informantene fiktive navn allerede under transkriberingsprosessen, og slettet lydfilene så fort jeg var ferdig med å forsikre meg om at transkripsjonene var autentiske.

Det er viktig at kontakten og relasjonen mellom informant og intervjuer er preget av tillit (Ryen, 2011:419). Min erfaring fra intervjuene er at en god relasjon preget av tillit og respekt førte til at informantene åpnet seg i intervjusituasjonen og ble mer villig til å snakke utdypende om temaet. Jeg merket også en gradvis forskjell fra første til siste intervju, der svarene ble mer og mer utfyllende. Dette kan skyldes at jeg som forsker følte meg mer komfortabel og selvsikker etter hvert i prosessen, men det kan også skyldes personlighetsforskjell blant informantene. Knyttet til aspektet om tillit er hvilke konsekvenser forskningen kan ha for informantene. Forskeren har et ansvar for at informanten ikke kommer til skade eller utsettes for alvorlige belastninger (Kvale og Brinkmann, 2010:91). Informantene virket fornøyde og komfortable under undersøkelsen. Følsomme temaer som ble tatt opp, slik som seksualitet, omhandlet i stor grad tolkning av de kvinnelige innsatte, og ikke informantene selv. Et aspekt jeg hadde tenkt litt på forhånd var grensen for hvor mye de kunne si i forhold til taushetsplikten. Dette viste seg å ikke være noe særlig hinder, da det ikke var nødvendig for undersøkelsen å omtale spesifikke personer i kombinasjon med mye bakgrunnsinformasjon, men heller gruppen som helhet. Jeg påpekte også at undersøkelsen ble gjort i forbindelse med min masteroppgave ved NTNU, og at jeg ikke gjorde undersøkelsen i forbindelse med kriminalomsorgen. Dette gjorde jeg fordi jeg ikke ønsket å gi inntrykk av å være der for å undersøke hvordan fengselsbetjentene arbeidet med de innsatte for å vurdere deres arbeidsinnsats som sådan.

3.4.2 Forskerrollen

Jeg vil her redegjøre for min tilknytning til fenomenet som studeres for at leseren skal få mulighet til å vurdere påvirkningen av tolkningene av resultatene (Dalen, 2004:105). Min rolle som forsker bidrar til å forme prosjektet med tanke på valg av tema, metode, teori og analyse. Derfor kan det vært greit å gi en beskrivelse av mine egne erfaringer og tanker i forbindelse med prosjektet. Som nevnt i innledningen har temaet for denne studien bakgrunn i en interesse for fenomenet kjønn, og hvordan ulike erfaringer og praksiser får betydning for hvordan kjønn forstås og konstrueres. Ved å knytte kjønnskonstruksjon opp mot kriminalitet og fengselsinstitusjonen kan det komme frem spennende faktorer som spiller inn på konstruksjonen av avvikende feminitet. Jeg har ikke noen særlig erfaring med fengselsvesenet, og var relativt fersk innenfor forskningsfeltet. Det jeg derimot hadde er engasjement for forskningstemaet. I kvalitativ forskning kan forskerens engasjement anses som både støy og en ressurs, og kvalitativ forskning vil derfor aldri oppnå fullstendig

nøytralitet (Tjora, 2010:176). Dette så jeg heller ikke som et mål. Likevel er det viktig at jeg som forsker redegjør for hvordan min posisjon og tilknytning til fenomenet som studeres har preget forskningsarbeidet, da dette har innvirkning på at forskningens validitet kan bli vurdert (Thagaard, 2013:206).

Et aspekt innenfor posisjonering er om jeg som forsker i utgangspunktet har en posisjon innenfor miljøet som skal studeres eller ikke. Fordelen med å ha en posisjon innenfor vil kunne gi grunnlag for forståelse, som tolkningen kan relateres til (Thagaard, 2013:206). Fordelen med å ikke ha så mye kjennskap til forskningsfeltet er at man ikke har så mange forutinntattheter, samtidig blir det en utfordring å forstå situasjoner som i utgangspunktet er fremmede (Thagaard, 2013:207). Jeg hadde ikke så mye erfaring med kriminalomsorgen, og på den måten hadde jeg ikke så mange forutinntattheter. Dette førte til at jeg måtte spørre mer grundig om hvordan praksisen fungerte, for å få en god innsikt. Samtidig kan det ha ført til at jeg ikke alltid stilte de riktige spørsmålene. Selv om oppgaven tar utgangspunkt i kvinner i fengsel, er essensen i oppgaven kjønnskonstruksjon. Kjønn er et tema alle har en forbindelse og erfaring med, da kjønn er tilstede i alle situasjoner. Her vil jeg som forsker også ha noen forutinntattheter som kan prege oppgaven, derfor har jeg vært veldig nøye med å presentere hva som faktisk blir fortalt. Ifølge Thagaard (2013:116) vil også det at forsker og informant er av samme kjønn kunne gi et godt grunnlag for en felles forståelse. Min erfaring er at dette kan gi både fordeler og ulemper. Betjentene virket komfortable med å snakke med meg om de kvinnelige innsatte og hvordan de tenkte om dem. Dette kan bunne ut i en antakelse om at jeg forstår hva de mener og snakker om. Det er en samtale om kvinner, mellom kvinner. Som kvinner har vi noen felles referansepunkt. Samtidig er det kanskje nettopp dette som er ulempen. Det virket som de antok at jeg hadde denne ”kvinne”-forståelsen. Jeg måtte derfor noen ganger spille litt naiv, for å få de til å utdype mer konkret. Andre ganger gikk det også litt ubemerket hen fra min side, da jeg som regel forsto hva de snakket om og tok det for god fisk. Dette er en egenkritikk til meg som forsker. Samtidig omhandlet temaet en gruppe kvinner som kanskje både jeg og fengselsbetjentene ikke helt identifiserer oss med. Derfor følte jeg at jeg i det store og hele klarte å fange opp mange nye aspekter ved kvinnene og kaste lys på disse. Aspekter som kanskje ellers ofte blir tatt for gitt, og derfor blir det kanskje ikke reflektert så mye rundt nyansene ved disse aspektene.

3.5 Overførbarhet av feminitet i fengsel som case

Gjennom metodekapittelet har jeg fortløpende gjort rede for aspekter ved forskningsprosjektet som har påvirkning på oppgavens validitet og reliabilitet. Jeg har gitt en detaljert beskrivelse av prosessen for å samle inn data, og hvordan jeg har behandlet empirien i ettertid av intervjuene. I analysen har jeg forsøkt å presentere sitatene og funnene så autentisk som mulig. Jeg har samtidig under forskningsprosessen forsøkt å ha et kritisk blikk på min tolkning av datamaterialet. Seale (1999:40) mener ekstern validitet er knyttet til overførbarheten av kunnskapen som produseres i prosjektet også kan være gyldig i andre sammenhenger. Ettersom jeg vurderer den validiteten og reliabiliteten som tilfredsstillende i dette forskningsprosjektet, vil jeg gå over til spørsmålet om forskningsresultatene kan overføres til andre forskningsprosjekt.

Thagaard (2013:210) mener at det i kvalitative studier er fortolkningen som gir grunnlaget for overførbarheten. Tolkningen gjøres innenfor prosjektets rammer, og på den måten kan det vurderes om det også kan være relevant i andre sammenhenger. Teori og tidligere forskning fungerer som hjelpemiddel i min forskning om kjønnskonstruksjon og avvikende feminitet. Mine funn har flere likheter med den eksisterende kjønns litteraturen, men jeg peker også på noen forskjeller. Min tolkning av funnene tar utgangspunkt i et kjønnteoretisk perspektiv. Studiets funn kan derfor være relevant for videre undersøkelse av hvordan kjønn konstrueres og hvilken betydning det har. Oppgaven tar utgangspunkt i avvikende feminitet. Overførbarhetene sentrerer seg i stor grad rundt hvordan avvikende feminitet etableres, begrunnes og sanksjoneres, og det er her overføringsverdien ligger. Ifølge Thagaard (2013:212) må grunnlaget for overførbarheten spesifiseres ut i fra den type organisasjoner hvor tolkningen har gyldighet. Mine funn vil kunne tenkes å kunne ha en nytteverdi i andre kontekster og sosiale praksiser hvor avvikende kvinner gjør seg synlig. Ikke nødvendigvis kun i forhold til kriminelle kvinner, men også i forhold til kvinner innenfor både offentlige og private institusjoner, slik som psykiatrien, NAV, eldreomsorgen, skolen, og lignende. Selv om den institusjonelle konteksten er avgjørende for hvordan den avvikende feminiteten konstrueres, kan det tenkes at det finnes en del likhetstrekk i de forskjellige institusjonene. Funn knyttet til avvikende feminitet kan også ha en nytteverdi i synliggjøringen av den hegemoniske feminiteten. Ved å ta for seg det som avviker, er det med på å tydeliggjøre det normaliserte.

3.6 Beskrivelse av caset

Før jeg går over til analysen vil jeg gi en liten beskrivelse av hvordan fengselshverdagen ser ut for de kvinnelige innsatte og fengselsbetjentene. Dette for å gi et lite bakgrunnsteppe for analysen, der første analysedel vil ta for seg hvordan kjønn kommer til uttrykk i fengselspraksisen. De to aspektene som preger fengselet mest er at det er et blandingsfengsel og et høysikkerhetsfengsel. At det både er kvinner og menn som soner i samme fengsel gir konsekvenser for de kvinnelige innsatte både når det gjelder fysisk utforming, kontroll og rehabiliteringsmuligheter. Fengselet bærer også preg av å være en maskulin institusjon (Connell, 1995). At det er et høysikkerhetsfengsel fører til at den sosiale kontrollen og disiplineringen er veldig reell og synliggjort. Den fysiske utformingen bærer preg av at det er et stort fengsel med mange avdelinger, der den minste avdelingen er kvinneavdelingen. Jeg ønsker ikke å oppgi nøyaktig antall plasser på kvinneavdelingen av hensyn til anonymisering av fengselet. Avdelingen er bygget opp med celler til hver innsatt, et felles oppholdsrom, et kjøkken, samt toalett og bad. Cellene på kvinneavdelingen har ikke eget toalett. Der er også en arbeidsstue på kvinneavdelingen og et trimrom de innsatte kan benytte i fritiden. Betjentene har også et vaktrom og et møterom.

Fengselshverdagen er preget av en fastsatt timeplan og regler. For å gi en oversikt har jeg laget en liten tabell over en vanlig fengselshverdag for de innsatte (Tabell 1.).

Tabell 1. Fengselshverdagen

Klokka	Gjøremål for innsatte i en fengselshverdag
07.05	Utlåsing, morgenstell, frokost, røykepause og morgenmøte.
07.55	”Bussen” til arbeid eller skole. Noen blir igjen på arbeidsstua.
11.30	Lunsj en halvtime.
14.30-14.45	Kommer tilbake fra arbeid eller skole. Noen på skole kommer litt tidligere.
15.00	Middag på avdelingen for de innsatte og fengselsbetjentene.
16.00	En times lufting i luftegården.
17.15	En times innlåsing mens betjentene har pause.
18.15	Fellesskap på kvinneavdelingen. Aktiviteter, telefontid, noen ganger fellesarrangementer med andre innsatte i gymsalen.
21.00	Innlåsing for kvelden. Mellom 21.00 og 07.00 må det ringes på fengselsbetjentene for å komme på toalettet.

Her er det mange likhetstegn med Goffman (1967) sin beskrivelse av en total institusjon. Blant annet blir de daglige gjøremålene utført i fellesskap, og timeplanene og rutinene for dagen er nøye planlagt. Timeplanene håndheves videre gjennom et system av formelle regler

og av personalet ved institusjonen (Goffman, 1967:13). Etter at de innsatte er blitt vekket går de selv og ordner seg frokost og steller seg. Noen går også ut for å ta seg en røyk. Før avgang til jobb eller skole har de innsatte et morgenmøte med fengselsbetjentene der de går igjennom planene for dagen. Avgang til arbeid eller skole kalles ”bussen”, der de innsatte går samlet til de forskjellige skole- og arbeidsplassene i fengselet. De kvinnelige innsatte kan søke seg inn på utdanningstilbud, der valget er mellom studiespesialisering, yrkesskole, høyere utdanning (høyskole gjennom nett) og Restart. Restart er et skoleprogram der de innsatte får hjelp til å finne ut hvilket nivå de befinner seg på grunnskolen, for så å starte derfra. Av arbeidsstillinger kan kvinnene søke på forskjellige verksted som mekanisk verksted og trevareverksted. De kan også søke på gangjentestillingen som tar seg av renhold på avdelingen, samt kjøkkenet, butikken, vedlikehold (vedstabling, snømåking, og lignende), arbeidsstua, og noen ganger foregår det kurs som datakurs og truckkurs. De kvinnene som er i fengselet under intervjuene deltar på restart, design- og håndverk og salg- og service. Kvinnene deltar på utdanningstilbudene. Betjentene sier at det ikke har vært noen fra kvinneavdelingen som har deltatt på høyere utdanning. Av jobbene som tilbys er blant annet butikkjobb og kjøkkenjobb populært. Noen av kvinnene har også arbeidet med vedlikehold, slik som vedstabling.

Om morgenen blir noen av de innsatte igjen på avdelingen, slik som gangjenta som har ansvar for renhold på avdelingen og de som skal være på arbeidsstua. Arbeidsstua er et aktivitetstilbud på kvinneavdelingen for de som ikke har arbeid eller skole å dra til. De som ikke har full arbeidsdag eller skoledag kan også delta på arbeidsstua. Middagen som blir servert på kvinneavdelingen blir laget av de innsatte som jobber på kjøkkenet. Middagen spises da i fellesskap med fengselsbetjentene. De innsatte har også mulighet til å lage egen mat, med varer de kjøper i butikken i fengselet. Noen av kvinnene lager ofte egen mat eller noe annet godt, og innimellom inviterer de også fengselsbetjentene. Kvinnene har en egen luftegård. Denne er koblet til kvinneavdelingen og er en del mindre enn luftegården som brukes av mennene. Etter luftingen er det en times innlåsing mens betjentene har pause. Etter dette, og frem til de blir innlåst for natten er det fellesskap på avdelingen. Da har de kvinnelige innsatte mulighet til å blant annet trene på treningsrommet på avdelingen, ringe, se på tv eller spille spill slik som Singstar. Noen ganger foregår det også fellesarrangementer i gymsalene. På disse arrangementene er også mannlige innsatte fra andre avdelinger tilstede. Arrangementene er blant annet bingo, konsert eller film, og annenhver søndag er det gudstjeneste for de innsatte. Etter fellesskapet er det innlåsing. Hvis de kvinnelige innsatte må

på toalettet etter dette må de ringe på fengselsbetjentene. Totalt er kvinnene innlåst minst elleve timer i døgnet.

Mitt datagrunnlag omhandler de kvinnelige innsatte. De gangene jeg trekker inn mannlige innsatte er det fordi informantene selv gir en sammenligning mellom kvinnelige og mannlige innsatte. Gjennom analysearbeidet sitter jeg igjen med et inntrykk av at de kvinnelige innsatte er kvinner som i stor grad er preget av å ha hatt et vanskelig liv. Veldig mange av kvinnene har stor rusproblematikk, har hatt en tøff oppvekst preget av omsorgssvikt og/eller mishandling, flere har psykiske plager og har hatt liten eller ingen tilknytning til arbeidslivet. Disse livsfaktorene er også beskrevet i andre studier om kvinnelige innsatte (Thorsrud, 2012; Friestad og Hansen, 2004). Mange av kvinnene har også barn de har mistet omsorgsretten for. Videre sitter de fleste inne for dommer knyttet til narkotika, enten direkte eller indirekte gjennom vinningskriminalitet for å dekke narkotikabruket.

4.0 Analyse – Hvordan kjønn kommer til uttrykk i fengselspraksisen.

Problemstillingen for denne oppgaven er som følger: *Hvordan konstrueres avvikende feminitet i fengselsinstitusjonen?* I denne analysedelen vil jeg fokusere på hvordan kjønn kommer til uttrykk i fengselspraksisen. Tankegangen her er å bruke den faktiske fengselspraksisen som en inngang til å forstå hvordan kjønn kommer til uttrykk, for å få et innblikk i hvordan kjønn konstrueres og forhandles. Jeg vil fokusere på det som peker seg ut som kjønnsspesifikt når det gjelder de kvinnelige innsatte og kvinneavdelingen. Hvordan kjønnspraksisen fungerer vil jeg se opp mot både formelle og uformelle regler og kontroll, samt hvilken innvirkning kjønnene har på det fysiske og materielle, og det sosiale og kulturelle. Først vil jeg undersøke hvordan kjønn kommer til uttrykk gjennom adskillelsen av de kvinnelige og mannlige innsatte. Deretter vil jeg se på hvordan adskillelsen av kjønnene til tider kan virke mer viktig enn at kvinnene får mulighet til å delta på program som er ment som rehabilitering. Jeg vil så ta for meg hvordan noen av aktivitetene er basert på hva som er ”kjønnspassende”. Deretter vil jeg se nærmere på hvorfor den sosiale kontrollen av kvinner kan oppfattes som krevende for fengselsbetjentene. Til slutt vil jeg peke på hvordan betjentene reflekterer rundt kvinnenenes egenskaper og sosiale strategier i fellesskapet på kvinneavdelingen.

4.1 Adskillelse basert på seksuell kontroll av sårbare feminiteter

Fengselssituasjonen for kvinnene er preget av at dette er et blandingsfengsel hvor den store majoriteten er menn, og hvor kvinnene er en liten gruppe som noen ganger henger med på dette fellesskapet og andre ganger ikke. En av de tydeligste markørene for hvordan kjønn kommer til uttrykk i fengselet er gjennom skjermingspraksisen. Dette forsterkes av offentlige dokumenter, der det i St.meld. nr. 12 (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014) står at kvinner helst skal sone i egne fengsler. Hvis de skal sone i fengsel med mannlige innsatte skal straffen skje i særskilte skjermede avdelinger med tilrettelagt tilbud. Det er dermed et formelt krav om at mannlige og kvinnelige innsatte skal holdes fysisk avskilt fra hverandre i form av egne avdelinger. Jeg ble nysgjerrig på hvor stort omfang denne adskillelsen hadde ettersom det ikke spesifiseres hva som ligger i uttrykket ’særskilte skjermede avdelinger’, og spurte derfor informantene hvordan denne adskillelsen gjennomføres i praksis.

Dem er jo adskilt nesten hele tida. Unntatt skole og jobb. Også aktiviteter i salen da, hvis det er kino eller bingo eller konserter eller noe sånt. Da er dem sammen. Men lufting foregår atskilt, middager, ja, handling. Det er alt separat. – Betjent 5

Betjent 5 sier at de er adskilt nesten hele tiden, men det kommer frem at de tilbringer ganske mye tid sammen likevel. Det er aldri noen mannlige innsatte som slipper inn på kvinneavdelingen, og kvinnene har en egen luftegård som er tilknyttet avdelingen. Utenom dette tilbringer de tid sammen på jobb, skole og på organiserte kulturtilbud utenfor avdelingen som kvinnene får lov til å delta på. Samværet med menn kan derfor være så mye som syv timer i løpet av skole- eller jobbdagen. Hvis det i tillegg foregår noen aktiviteter i gymsalen på hverdager i form av kulturtilbud, øker samværstiden med et par ekstra timer. Atskillelsen er på et strukturelt og formelt nivå ved at det er vedtatt av staten, men hva er den basert på? Tidligere sonet de kvinnelige innsatte på samme avdeling som mannlige innsatte. Dette endret seg da det ble opprettet en egen kvinneavdeling for noen år siden. Betjent 4 forklarer hvorfor fengselet ikke ønsket at kvinnene skulle sone på samme avdeling som mennene;

Nei det var, det fungerte dårlig. Så det var derfor det ble endring på det. For da måtte man passe på konstant, for det var hele tida et eller annet som ikke var lov som skjedde da. Det var veldig mye tull og krøll og styr, rett og slett. – Betjent 4

Jeg ba Betjent 4 utdype litt mer, om det var noen spesielle situasjoner som oppsto: *”Det var vel mye ofte at dem ja, i forhold til sex da. Mye sånne type situasjoner. Kjøp og salg av det. Så, og det vil man ikke ha i et fengsel.”* Det Betjent 4 først betegner som tull, krøll og styr er dermed en beskrivelse av heterofile seksuelle forhold mellom innsatte, og mer spesifikt kjøp og salg av sex. At kjøp og salg er noe som er uønsket i et fengsel er forståelig, men det kan virke som at fysisk intimitet generelt mellom innsatte av motsatt kjønn ikke er ønsket. Atskillelsen av kjønnene er basert på den seksuelle sfæren, men det ligger flere begrunnelser for atskillelsen innenfor denne sfæren enn kjøp og salg av sex. Betjent 3 trekker frem flere aspekter som ligger bak skjermingspraksisen;

Jo det er jo for å skåne. Hvordan skulle det ha blitt da, hvis det plutselig så er det fire menn og dem skal ha et fellesskap og så plutselig så er det borte to stykker. Jeg er ikke ansatt her for å være kyssepolitiet jeg. Sant, det skal ikke være noe fysisk kontakt mellom innsatte. Så, jeg har vært på en anstalt der det var en som var gravid under soning, med en annen innsatt. Og da er det jo vi da, som svikter, når dem får til å lure seg bort (...) Man må jo følge med hele tida. Og det er kanskje derfor det er så tungt å ha dem sammen og. Og vi vet jo ikke om det er misbruk, vi vet ikke om det er frivillig, sant. Og det er noe med det der med å skåne dem altså. Den sårbarheten. Den, ja, altså at dem ikke skal oppleve det samme som dem kanskje opplevde ute. – Betjent 3

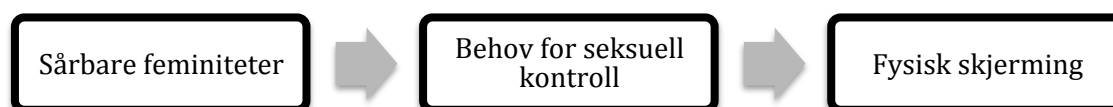
Betjenten legger tydelig vekt på at de oppfatter kvinnene som veldig sårbare og utsatte, og at de har behov for å bli skånet og beskyttet. Det er kanskje derfor atskillelsen av kjønnene har fått betegnelsen *skjerming*. Det er kvinnene som skjermes fra mennene, og ikke motsatt.

Fengselsbetjentene ser på det som sitt ansvar å beskytte kvinnene. De må beskytte den *sårbare feminiteten*. Dette ansvaret strekker seg fra det mer alvorlige der de kvinnelige innsatte blir utsatt for overgrep, til den mer uansvarlige ”tenåringsflørten”. Å måtte skille mellom om det seksuelle er frivillig eller misbruk er noe som oppfattes som et for stort ansvar. Å hele tiden passe på at de innsatte ikke får til å ”lure seg bort”, er heller ikke en oppgave Betjent 3 ønsker å ha; hun er ikke ansatt for å være ”kyssepoliti”. På den måten blir det tydelig hvorfor kvinnene trenger beskyttelse; enten blir de oppfattet som offer eller så blir de oppfattet som barn som ikke klarer å ta ansvar og handler uten å tenke på konsekvensene. Konsekvenser som blant annet graviditet. Jeg tolker det som at betjentene i begge tilfellene oppfatter kvinnenes feminitet som sårbar. Samtidig som fengselsbetjentene tar på seg dette ansvaret som de egentlig ikke ønsker, fraskriver de også ansvaret til de kvinnelige og mannlige innsatte. Denne fraskrivelsen av ansvar baseres på at betjentene opplever at de innsatte ikke klarer å ta riktige og rasjonelle valg i forhold til egen kropp.

Kanskje på utsiden så er det lett å tenke ja men vi er jo i lag hele tida likevel, så det er jo våres, oss kvinners ansvar. Men det er ikke dermed sagt at i et fengsel så er de skillene like klare. Så vi har et sikkerhetsansvar ovenfor våre innsatte å ikke utsette dem for ting som dem kan bli pressa inn i da. – Betjent 5

Det kan virke som at mye av ansvaret ”egentlig” burde ligge hos kvinnene, men at dette er en ”type” kvinner som ikke klarer dette ansvaret. De er en sårbar feminitet, som ikke setter grenser for egen kropp. Denne grensen har de ikke klart å sette tidligere, og derfor antar betjentene at de heller ikke vil sette en grense nå. Selv om kvinnen blir ansett som den ”svake” parten i denne relasjonen, virker det som at kvinner i utgangspunktet blir tillagt mer ansvar for egen kropp i den seksuelle relasjonen, enn det mennene gjør. Dette til tross for at betjentene gir uttrykk for at det er mennene som pusher mest på innenfor den seksuelle sfæren, eller enda verre, de som misbruker. For å tydeliggjøre skjermingspraksisens logikk, har jeg laget en modell som viser fortolkningen av kjønn som fører til skjermingspraksisen.

Figur 1. Skjermingspraksisens logikk

Skjermingspraksisens logikk tar utgangspunkt i at de kvinnelig innsatte sin feminitet fortolkes som sårbar. De er sårbare i den seksuelle sfæren fordi de i noen situasjoner oppfattes som

offer og i andre situasjoner som uansvarlig og naive. Sårbarheten fører til at kvinnene ikke oppfattes som kompetente aktører innenfor den seksuelle sfæren, som igjen fører til at fengselsinstitusjonen ser et behov for seksuell kontroll. Denne kontrollen har resultert i et vedtak om at kvinner skal holdes adskilt fra de mannlige innsatte, ved at de har en egen avdeling. Utenfor avdelingen kan kvinnene ha samvær med menn flere timer gjennom skole- og arbeidsdag, og på kulturtilbud på kveldstid.

4.2 Er den seksuelle og kjønnete kontrollen overordnet rehabilitering?

Fengselsinstitusjonen kan fremdeles sies å være en maskulin institusjon (Connell, 1995: Thomas, 2003). At den er maskulin kommer frem ved at det store flertallet er menn, og mye av fengselsprogrammet og sysselsettingen som tilbys kan sies å bære preg av dette. I tillegg kommer vedtaket om at kvinner og menn skal holdes adskilt. Dette, sammen med hvordan feminitet hos de kvinnelige innsatte fortolkes, gir ringvirkninger på rehabiliteringsmulighetene for kvinnene. En vesentlig del av rehabiliteringen baseres på normalitetsprinsippet, som blant annet inkluderer at en hverdag skal bestå av arbeid eller utdanning (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). I intervjuene kom det frem at for en tid tilbake hadde ikke de kvinnelige innsatte muligheten til å søke seg inn på de sysselsettingsaktivitetene som mennene deltok på. I det Betjent 3 forteller blir den seksuelle kontrollen tydelig:

Så, vi fikk unnskyldningen, nei, hun kunne ikke jobbe på kiosken for hun brukte ikke BH. Og hun var ganske stor over brystene da. Hvis en skal si det sånn. Men hun var mer mann enn hun var dame, inni her (peker på hodet). Og vi kan ikke begynne å tvinge dem, sant. Også at du blir diskriminert på enkelte, på sånn en, hun var kjempe flink, hun var OK innsatt, kjempe flink til å arbeide, hun var alle tiders. – Betjent 3

Det blir tydelig i dette sitatet at kvinnekropper i fengsel seksualiseres; grunnlaget for at hun ikke fikk jobbe var at hun ikke brukte BH. At hun tillegges en maskulin mentalitet tar ikke bort det faktum at hun har en biologisk kvinnekropp. Kvinnen blir redusert til kroppen. Den innsatte blir beskrevet som en god arbeidstaker, likevel sanksjoneres hun til fordel for god arbeidsmoral hos de mannlige innsatte. Den synlige kvinnekroppen blir et distraksjonsmoment. Dette tyder på at det for kvinner er kroppen som er i fokus og ikke personen, mens det for menn er personen som er i fokus. Løsningen ble å fjerne distraksjonsmomentet, heller enn å arbeide med de som eventuelt lot seg distrahere. Den mannlige personen får forgangsrett over den kvinnelige kroppen, og slik over den kvinnelige personen. Slik fungerte den kvinnelige kroppen som en barriere mot muligheten for

rehabilitering. Ifølge prinsippet om likebehandling skal de innsatte ha et likeverdig tilbud uavhengig av kjønn (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). At kvinner ble hindret i å arbeide bryter med dette prinsippet. Fengselsbetjentene på kvinneavdelinga mener at kvinnene ikke burde bli diskriminert med bakgrunn i at de er kvinner. Derfor har betjentene på kvinneavdelingen kjempet for at kvinnene skal få arbeide. Betjent 1 forteller at de heller ikke ville ha kvinner på kjøkkenet;

Nei, vi, dem ville, eller kjøkkenet ville liksom ikke ha damer. For dem hadde opplevd at.. Ja, at det var et forhold mellom de innsatte her da. Men vi kjempa jo for det. Om det blir det, så er jo ikke det verdens undergang. Det viktigste er at også kvinnfolka får mulighet til å jobbe. På andre plasser. For sånn er det jo ute også. Så det har jo heldigvis rettet seg. – Betjent 1

Også på kjøkkenet ble den seksuelle kontrollen av de kvinnelige innsatte ansett som viktigere enn rehabiliteringsmulighetene knyttet til arbeid. At det konsekvent gikk ut over kvinnene tyder på at fengselet er en institusjon som er maskulin på et strukturelt nivå (Connell, 1995), hvor arbeidsdelingen går i mennenes favør. Begge kjønn kontrolleres, men bare det ene må ta konsekvensene. Det er tydelig at de ansatte i kriminalomsorgen har hatt forskjellige synspunkter på om kvinner burde få jobbe med menn eller ikke. Mine informanter gir uttrykk for at de ikke mener at menn burde få forgangsrett på å arbeide på bekostning av kvinnene. Betjentene på kvinneavdelingen har kvinnene som personer i fokus, og reduserer de ikke til kropp. At det har vært ”de” på butikken og ”de” på kjøkkenet som ikke ønsket damer, tyder på at de er uenighet blant de ansatte når det gjelder rehabilitering for kvinner.

Situasjonen ved at kvinnene ikke fikk arbeide har endret seg de siste årene. De kvinnelige innsatte har nå like muligheter som menn til å søke seg inn på de arbeids- og utdanningstilbudene mennene har hatt hele tiden. Selv om kvinnene nå kan søke på alle jobbene, er det ikke alt de er like interessert i. Som Betjent 1 sier; *”Det er veldig sånn at de vil ha de fine jobbene her inne, det vil dem ha ja. Fordi det er ikke bestandig de passer til å være på snekkern og mekken da”*. Med de fine jobbene menes blant annet jobbene på kjøkkenet og i butikken. I tillegg har fellesavdelingen en gangjente-stilling, eller gangguttstilling hos mennene. For å få disse jobbene kreves det gjerne at de innsatte har opparbeidet seg litt tillit, og det er mange om benet på disse stillingene. Selv om noen av kvinnene har arbeidet på verkstedene og med vedlikehold, gir betjentene uttrykk for at kvinnene ikke er like interessert i disse jobbene, da disse jobbene har vært oppfattet som maskuline jobber.

Selv om sysselsettingsaktiviteter nå har åpnet opp for kvinner, er det fremdeles et særdeles viktig program som kvinnene i dag ekskluderes fra; rusmestringsenheten. Rusmestringsenheten er en egen avdeling der det arbeides med de innsattes rusproblematikk. Betjent 4 forteller at kvinner tidligere fikk delta, men at tilbudet ble trukket tilbake.

Det fungerer ikke like bra når det er blanda damer og menn. Man klarer ikke å være like åpen. Og da blir hensikten med behandlinga den blir dårligere faktisk. Så det er ikke så hensiktsmessig. – Betjent 4

Igjen blir konsekvensen at kvinner mister tilbudet, mens menn fremdeles får beholde det. Hvorfor det er slik begrunnes med at kvinnene er så få. Som Betjent 1 sier; ”*Jeg synes ikke det skal gå ut over kvinnfolka fordi de er få. Men det har det gjort.*” Betjent 1 sier at det følger med mange goder ved å være på denne avdelingen. Blant annet gir det å få hjelp til å holde seg rusfri fordeler når det gjelder å få en ny relasjon til barna sine. De kvinnelige innsatte kan melde seg frivillig til å ta urinprøver for å bevise at de er rusfrie, men har ikke det profesjonelle hjelpeapparatet rundt seg som kan bidra med hjelp til å oppnå dette målet. Hvis de skriver under på en urinprøvekontrakt, går de frivillig til helseavdelingen to ganger i uka. Ellers skjer det uforberedte urinprøver ukentlig av to innsatte i hele fengselet, så hver enkelt innsatt må sjeldent inn til stikkprøver. Visitering av celler skjer dog litt oftere. En celle på hver avdeling visiteres ukentlig. De fleste kvinnene soner dommer relatert til narkotika og vinningskriminalitet, der vinningskriminaliteten ofte er i forbindelse med å dekke rusforbruket sitt. Likevel avskjæres de kvinnelige innsatte fra muligheten til å delta på rusmestringsprogrammet av hensyn til seksuell skjerming og for at mennene skal få mest mulig ut av tilbudet. I kriminalomsorgen er et av hovedprinsippene med straffen at de innsatte skal rehabiliteres tilbake til samfunnet. Slik bryter mye av soningsgrunnlaget sammen for kvinnene når rehabiliteringsformålet forhindres. Når kvinner avskjæres rehabilitering til tross for at kvinner i teorien skal ha rett på et likestilt tilbud som menn innenfor programvirksomhet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014), blir det tydelig at kvinner kommer annenrangs i kjønnshierarkiet innenfor den maskuline fengselsinstitusjonen. Det oppstår derfor et paradoks i kriminalomsorgen vedrørende kjønn; kriminalomsorgen poengterer selv at det ”ikke fungerer like bra når det er blanda damer og menn” fordi de mener rehabiliteringene blant annet svekkes ved at de innsatte ikke vil åpne seg foran det motsatte kjønn. Likevel opprettholdes praksisen med blandingsfengsel der både kvinnelige og mannlige skal rehabiliteres tilbake til samfunnet.

4.3 "Kjønnspassende" aktiviteter

I fengselshverdagen kommer kjønn også til uttrykk gjennom aktiviteter. Et av tilbudene som er spesifikk for de kvinnelige innsatte er arbeidsstua. Det at det var vanskelig å få damene ut i jobb, gjorde at arbeidsstua ble opprettet som et alternativt aktivitetstilbud for de kvinnelige innsatte. Nå opprettholdes det som et tilbud i tillegg til jobb og skole. Som Betjent 2 sier; *"Også har vi systue, eller arbeidsstue på kvinneavdelinga, som er tilbud hvis dem ikke har full skoledag eller arbeidsdag. Og.. da er det håndarbeid. Primært strikking."* Betjent 5 sier at de som er glad i håndarbeid velger å sitte der, mens de som synes det er "pyton" heller vil ut av avdelinga. På den ene siden er arbeidsstua et gode ved at det hindrer innlåsing når kvinnene ikke har andre oppgaver de kan gjøre. Samtidig kan det ses som en bjørnetjeneste ved at kvinnene kan være på arbeidsstua istedenfor å gå på skole eller jobb utenfor avdelinga. Arbeid og utdanning vil sannsynligvis gi mer relevant erfaring og kompetanse med tanke på livet i samfunnet etter soning, enn det arbeidsstua gir. En kan undres hvorfor håndarbeid tilbys som sysselsettingsaktivitet til kvinnene i fengselet, når det ikke er en kompetanse som er høyt etterspurt i arbeidslivet. Vegheim (1995) konkluderer i sin forskning med at det må være fordi det er en kvinnepassende aktivitet. I tillegg er det en aktivitet som har historiske røtter langt tilbake i fengselshistorien. Håndarbeid ble sett på et virkemiddel for kvinner til å oppnå anstendighet ved at de slik fant sin rolle i samfunnet (Bosworth, 2000). Dette kan sees opp i mot at kvinners arbeid i lang tid har blitt sett på som å tilhøre hjemmet, og ikke arbeidsmarkedet utenfor. Dette er ikke situasjonen i dag, da sysselsettingen for kvinner i Norge bare var fem prosentpoeng bak menn i 2014 (Statistisk Sentralbyrå, 2015). Det kan virke som at selv om arbeidsfordelingen har endret seg, så hersker det fortsatt en ide om hvilke aktiviteter som er kjønnspassende og ikke. Mathiesen (2007) argumenterer for at kriminalomsorgen opererer med en umoderne rehabiliteringsideologi i forhold til arbeid, skole, moral og disiplinering. Min undersøkelse tyder på at kriminalomsorgen i tillegg arbeider med en gammel kjønnsideologi. At det er forskjell i aktiviteter blant kjønnene kommer også frem når det gjelder hvordan luftingen foregår.

Dem har jo et stort ønske om å lufte med mannfolk, fordi de blir jo litt lei av hverandre. Og pluss at dem kan være med på flere ballspill. Men det får dem ikke da. Så da blir det, dem går som regel i luftegården. Om sommeren så har vi som regel grønnsakhage på luftegården. Så vi sitter jo ofte og koser oss med kaffe og strikker. Det er veldig strikkeaktivitet oppe her nå, for vi betjentene jobber med det på arbeidsstua. – Betjent 1

Kvinnene har en mye mindre luftegård enn mennene, men det er mye som tyder på at dette ikke er det eneste grunnlaget for at aktivitetsmønsteret mellom kvinner og menn er forskjellig.

Mens mennene driver med ballspport i luftegården, sitter damene og strikker og drikker kaffe, spaserer litt rundt, eller steller med grønnsakhagen. Mennene er i stor grad aktive, mens kvinnene i større grad utsettes for passivisering. Slik blir maskulinitet og feminitet i fengsel gitt polariserte karakteristikk, kvinner er passive og menn er aktive (Connell, 1995). Det er det institusjonelle som skaper muligheter og begrensninger når det gjelder aktiviteter for de innsatte. Dette skjer både gjennom det materielle og det kulturelle. Det er noe som pålegges de innsatte, og det er noe som pålegges med hensyn til kjønnene. For som Betjent 1 sier så gir de kvinnelige innsatte uttrykk for at de også ønsker å delta på ballspill; det er ikke de som velger det bort. Pasifiseringen kan kanskje sees i lys av at uregjerlig og uanstendig oppførsel lenge har blitt knyttet til kvinner i fengsel (Bosworth, 2000; Barton, 2005). De kvinnelige innsatte er ikke noe unntak da de har levd et liv med rus, kriminalitet og liten selvbeherskelse. Kvinner i fengsel blir fremdeles tolket i lys av en *uanstendig* feminitet. Dette er ikke nødvendigvis så overraskende, men det er likevel litt overraskende at denne uanstendige feminiteten fremdeles forsøkes ”behandlet” med en gammel kjønnsideologi om at kvinner ”må være” passive og gode husmødre for å bli betraktet som ”normale feminiteter”.

4.4 Krever den sosiale kontrollen av kvinner mer?

De innsattes fengselshverdag er i stor grad preget av kontroll og disiplinering. Selv om jeg her fokuserer på den sosiale kontrollen av de kvinnelige innsatte, betyr ikke det at ikke også mennene opplever sosial kontroll. Den sosiale kontrollen av kvinnene gir et bilde på hvilke deler av den *avvikende feminiteten* kvinnene kontrolleres for. Ut i fra analysen så langt er det mye som tyder på at den sosiale kontrollen av kvinner til tider baserer seg på andre aspekter, eller i en annen grad, enn det mennene kontrolleres for. Slik som seksualitet og aktiviteter, der det kreves en anstendighet hos kvinner som kanskje ikke i like stor grad kreves av menn. Den sosiale kontrollen påvirker også flere aspekter:

Dem har et ganske stort behov for å trene seg på hvordan et A4-liv kunne ha vært. Og bare det å si takk for maten, eller rydde opp etter seg, eller snakke til folk uten å være frekk. Det er så mange ting dem ikke kan da, så det er veldig mye oppdragelse man må drive med med damene føler jeg. For at dem har kanskje aldri fått det. Det blir litt som med unger noen ganger, for dem, dem har ikke fått det i barnehagen så. Men det gjelder jo mennene og selvfølgelig. Men, jeg tror nok behovene til damene er litt sterkere. Dem er kanskje litt i verre stand noen ganger da. – Betjent 4

Den sosiale kontrollen av damene går i stor grad ut på oppdragelse. Oppdragelse kan sies å være hverdagslivets begrep på sosialisering. Ut i fra dette sitatet blir det tydelig at kvinnene

blir tillagt en *barnelignende status*, ved at de ikke har lært seg helt grunnleggende ting. Infantiliseringsen gjør at betjentene ser det som nødvendig at hele sosialiseringprosessen må gjøres på nytt. Fengselsbetjentene tar på seg rollen som oppdragerne, hvor oppdragelsesprosessen er en del av de aller fleste aspektene ved fengselsoppholdet, og kvinnene selv. Blant annet må de lære hvordan de skal kommunisere med andre mennesker og at de har et ansvar for å rydde opp etter seg selv. Tolkningen betjenten gjør av at kvinnene er i ”verre stand” enn mennene kan sees ut i fra et kjønnsperspektiv. Kanskje grunnlaget for denne tolkningen er nettopp fordi de er kvinner, og ikke nødvendigvis fordi de objektivt er frekkere eller kan mindre om ”A4”-livet, enn mennene. Det kan gjenspeile at det er noen kjønnsnormer som oftere tillegges kvinner, slik som at de skal være *anstendig*; de skal ikke svare frekt og de skal rydde og ta vare på hjemmet. Istedenfor å ha underlagt seg disse feminine aspektene, har de heller tredd inn i det maskuline domenet av kriminell aktivitet. Sosialiseringprosessen og den sosiale kontrollen blir dermed veldig omfattende fordi den i stor grad bærer preg av at kvinnene skal omgjøres fra *uanstendige* kvinner til *anstendige* kvinner. Avvikende feminitet krever at betjentene utfører streng sosial kontroll. For å oppnå dette kreves det at betjentene jobber tett på kvinnene. Som Betjent 3 sier; ”*Det er tungt å jobbe på kvinneavdelingen. Vi blir, vi er veldig tett opp i mot de innsatte, den dynamiske sikkerheten er veldig sterk.*” Dynamisk sikkerhet defineres som mellom-menneskelige relasjoner og systematiske former for samhandling mellom innsatte og tilsatte (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, 2006). Dynamisk sikkerhet går blant annet ut på å ta del i fellesskapet, programvirksomhet, arbeid og fritidsaktiviteter. Dette er noe fellesskapet på kvinneavdelingen bærer preg av. At betjentene jobber ekstra tett på kvinnene fører til at betjentene oppfatter det som mer krevende;

Det krever mer, det psykiske syns jeg da av å jobbe på kvinneavdelinga. En blir fortere sliten mentalt på kvinneavdelinga, enn å jobbe med menn altså. For dem damene krever deg på en helt annen måte enn menn. – Betjent 3

Samtidig som dette legger til rette for mer sosial kontroll via oppdragelse, gjør det også arbeidet mer krevende. Jeg tolker det som at det er på bakgrunn av den *sårbare* og *uanstendige feminiteten* fengselsbetjentene uttrykker at det er mer mentalt slitsomt å arbeide med kvinnene. Å stadig balansere det å skulle beskytte og sosialisere kvinnene er en krevende oppgave. Inn i denne balanseligningen kommer i tillegg aspektet om å være tett på kvinnene samtidig som betjentene anser det som veldig viktig å ha et tydelig skille mellom fengselsbetjentene som de profesjonelle og de innsatte.

Hun får all hjelp hun trenger, men vi er ikke venninner. Og selv om en ung jente da, hun kan knytte seg til meg veldig for hun kanskje ser en morsfigur. Og vi kan ha kjempegode, dype samtaler om liv og død, og historie, så er det fortsatt veldig viktig at hun forstår at jeg er på jobb. – Betjent 5

Betjent 5 sier videre at dette skillet er noe hun konstant jobber med. At betjentene har gått inn i en sosialiseringssrolle kommer tydelig frem ved at hun sier at hun opplever at noen av de kvinnelige innsatte knytter seg til henne, og kanskje også ser henne som en morsfigur. I arbeidet med de kvinnelige innsatte får fengselsbetjentene mange roller, de er blant annet: morsfigurer, kontrollører, omsorgspersoner, sosialiseringssagenter, morallærere og kvinnelige forbilder. Sammenslått blir disse rollene et forbilde for de kvinnelige innsatte av *normal feminitet*. Selv om fengselssystemet kan forstås som maskulin, er likevel arbeidet på kvinneavdelingen i stor grad basert på sosialisering og rehabilitering av *feminitet*. Jeg tolker at grunnlaget for at betjentene sier at kvinnene ofte er i verre stand enn mennene er at de i mye høyere grad bryter med *normal feminitet*, enn mennene bryter med den *normale maskuliniteten*.

4.5 "Typisk kvinner"

I dette delkapittelet går jeg videre på hvordan kjønn kommer til uttrykk gjennom det sosiale og kulturelle på fellesskapsavdelingen. Her vil jeg se på hvordan fengselsbetjentene oppfatter kvinnes egenskaper og deres samhandling seg i mellom. Denne delen har i større grad fokus på hvordan kjønn *gjøres* (West og Zimmerman, 1987). At kvinneavdelingen er liten er noe som preger fellesskapet. Samtidig er det tydelig at kjønn også setter sitt preg på det sosiale i gruppen. Det er noen egenskaper og sosiale strategier som i høyere grad tillegges de kvinnelige innsatte enn de mannlige innsatte. Det pekes blant annet på at damene er flinkere til å snakke om behovene og følelsene sine enn menn. Som Betjent 3 sier; "*Kanskje at damene uttrykker det mye mer i forhold til samtalen, den gode samtalen.*" I tillegg til at de mestrer å få frem tankene og bekymringene sine, har de også en tettere mental og fysisk nærhet med hverandre:

Dem blir veldig tett en del av de der damene eller jentene. Dem er veldig sånn nær hverandre ofte. Klemmer når de skal legge seg eller viser omsorg hvis dem er lei seg. Jeg tror det blir litt mer av det, med jentene. – Betjent 2

Det kan virke som at egenskapen ved å danne nære relasjoner, vise omsorg og det å uttrykke emosjoner er noe som i høyere grad tillegges kvinnene. Egenskaper som anses som *feminine*. Samtidig gir fengselsbetjentene inntrykk av at ikke alle kvinnene knytter tette relasjoner.

Vi ser veldig ofte at dem danner seg gjenger, selv om det er få kvinner her så klarer dem å på en måte danne seg sine da. Veldig typisk. Stenger ute hverandre litt og litt baksnakking. Mens en mann kanskje går bort å slår ned en annen, så er det her mer sånn utfrysning, litt annen måte å gjøre det på da. Det er det kanskje generelt egentlig sånn det er mellom kjønnene våre, at mennene er litt ja, direkte, mens vi er litt mer indirekte. – Betjent 4

Her kommer det frem at kvinnene og mennene bruker forskjellige sosiale strategier når det gjelder sosiale relasjoner. Mens mennene tyr til fysisk vold som sanksjonsmiddel mot en annen, bruker kvinnene i større grad psykiske fremgangsmåter som baksnakking og utfrysning. Betjent 4 sin tolkning av kjønnene er at menn løser situasjoner mer direkte, mens kvinner løser de mer indirekte. På denne måten tydeliggjør hun at det er et klart skille mellom hvordan kvinner og menn *gjør* kjønn i fengselet (West og Zimmerman, 1987). Igjen blir kvinner og menn gitt polariserte karakteristikk (Connell, 1995). Samtidig gir betjenten uttrykk for at disse karakteristikkene ikke kun er forbeholdt kvinner i fengsel, ved at hun sier at ”vi” kvinner kanskje generelt er mer indirekte. Dermed er det en tolkning av hvordan kvinner generelt *gjør* kjønn (West og Zimmerman, 1987). Betjent 5 påpeker at kvinnene har konflikter om ”småting”, slik som at noen har glemt å ta ut av oppvaskmaskinen eller ikke brukt dobørsten, og at; ”*det skjer sjeldent hos mannfolk at det blir issues av det. De gjør seg ferdig med det. Mens de her går og bærer på det, som vi gjør vi damer ellers*”. Her tillegges å holde slike småintriger gående som en ”dameting”, noe som gjelder både for de kvinnelige innsatte og kvinner ellers. Det at det stadig er noen intriger og konflikter forklares med at kvinnene er mer *sårbare*.

Det er et lite tett fellesskap. Så det er ikke så rart at dem, om dem går litt på nervene til hverandre innimellom. Så plutselig er det noen som har mensen eller sånne ting, så dem er litt ekstra sårbare eller, ja. Men stort sett er det veldig bra stemning. – Betjent 2

Igjen trekkes sårbarheten frem. Her knyttes sårbarhet og følelser opp mot biologiske prosesser; mensen. Betjenten skaper dermed en forbindelse mellom den biologiske kroppen og atferden til den kvinnelige innsatte, og på den måten tillegges noe av det de anser som feminine egenskaper det biologiske kjønnnet. I fortolkning av kvinnene er sårbarhet noe som gjennomgående trekkes frem. Sårbarheten grunnlegges også i både det biologiske og sosiale kjønnnet, og fremstår derfor som et essensialistisk trekk ved de kvinnelige innsatte. Et trekk som er mye mer gjennomtrengende hos de kvinnelige innsatte enn kvinner generelt. Selv om

måten betjentene tolker kjønn på må sees som en konstruksjon, er det tydelig at flere av aspektene betjentene trekker frem gir grunnlag for en generaliserende kjønnstolkning.

4.6 Oppsummering

I denne analysedelen har jeg fokusert på hvordan kjønn kommer til uttrykk i fengselspraksisene for å få et innblikk i hvordan kjønn konstrueres og forhandles. Jeg startet med å ta for meg skjermingspraksisen, hvor det blir tydelig at det offentlige vedtaket om skjerming bygger på at kvinner i fengsel er en ”type” kvinne som må holdes adskilt fra menn. Kvinnenes feminitet konstrueres som *sårbar*, som igjen fører til at fengselsbetjentene opplever at de ikke er kompetente aktører i den seksuelle sfæren. Kontrollen av den *sårbare feminiteten* fører til et krav om at kjønnene skal holdes fysisk adskilt på hver sin avdeling. Slik kommer den sosiale kontrollen av kjønn til uttrykk gjennom det strukturelle og materielle i institusjonen. Den kjønnede og seksuelle kontrollen fører videre til at rehabiliteringene av kvinnene påvirkes negativt ved at mennene i høyere grad blir prioritert. Denne konsekvensen blir særlig tydelig når det gjelder rehabilitering av rusavhengighet blant kvinner. Her skapes det to paradokser i fengselsvesenet. Det første er at kvinner ikke får tilbud om rehabilitering som går direkte på hvorfor de er i fengselet i utgangspunktet. Det andre paradokset er at fengselsvesenet selv påpeker at en kjønnsblanding i fengsel virker som et hinder i rehabiliteringen, likevel opprettholder kjønnsblanding på et strukturelt nivå.

Det blir tydelig at fengselet er en maskulin institusjon. Dette kommer til syne ved at kvinnene er en minoritet som fremdeles forsøkes å bli rehabilitert etter en kjønnsideologi basert på gamle kvinnelige kjønnsroller. Kjønnsideologien bygger på å endre kvinnene fra *uanstendige feminiteter* til *anstendige feminiteter* gjennom håndarbeid og passivisering. Kvinnene blir tillagt en *barnelignende status* ved at de ikke har fått ”skikkelig oppdragelse”, og har derfor behov for å gjennomgå sosialiseringssprosessen på ny. Betjentene tolker at kvinnene i høyere grad har behov for oppdragelse enn menn. Min tolking av dette er at kvinnene ikke nødvendigvis er ”verre stilt” enn mennene, men de blir tolket slik fordi kvinnenes atferd i større grad bryter med konstruksjonen av *normal feminitet* enn mennene bryter med *normal maskulinitet*. Til slutt beskrev jeg også hvordan det eksisterer en tolkning av at kvinner og menn *gjør* kjønn forskjellig, men det er også noen *trekk* som blir tillagt kjønnene. Et av trekkene som utpeker seg særlig hos kvinnene er *sårbarhet*. Et trekk som er så gjennomgående at det blir fremstilt som et essensialistisk trekk hos kvinnene.

5.0 Analyse - Feminiteter hos de kvinnelige innsatte

I forrige analysedel fokuserte jeg på hvordan kjønn kommer til uttrykk i fengselspraksisen, for så å bruke den faktiske fengselspraksisen som en inngang til å få et innblikk i hvordan kjønn konstrueres og forhandles. I denne analysedelen ønsker jeg å gå inn på sentrale temaer rundt *feminitet* for å forsøke å besvare problemstillingen som er som følger: *Hvordan konstrueres avvikende feminitet i fengselsinstitusjonen?* Temaene rundt feminitet jeg vil ta for meg i denne analysedelen er kvinnenens bakgrunn, seksualitet, morsrolle og moral. Grunnlaget for at det nettopp er disse aspektene ved feminitet jeg ønsker å fokusere på er at de står sentralt i konstruksjonen av det idealiserte konseptet om feminitet (Barton, 2005:1), samtidig som de pekte seg ut som veldig aktuelle temaer i datamaterialet. Ved å ta for meg de fire temaene vil jeg gå mer i dybden av hvordan konstruksjonen av den *sårbare feminiteten* og den *uanstendige feminiteten* blir grunnlagt og fortolket. Ved å undersøke bakgrunnen til kvinnene ønsker jeg å trekke frem hvilke aspekter fengselsbetjentene vektlegger hos kvinnene, og gi forklaring på hvorfor kvinnene er kriminelle og hvordan de avviker fra den idealiserte feminiteten. Fokuset på seksualitet utpekte seg som sentral i forståelsen av kvinnenens feminitet da de kvinnelige innsattes seksualitet tolkes som annerledes enn den ”normale” kvinnens seksualitet. Når det gjelder morsrollen blir det tydelig at kvinnene ikke når opp til konseptet om den ”gode mor”. Jeg vil derfor gå dypere inn på hvordan kvinnene skiller seg ut fra idealet om morsrollen. Til slutt vil jeg undersøke hvordan kvinnenens moral fortolkes og forstås, og peke på hvordan den skiller seg fra den allmenne moralen i samfunnet vårt.

5.1 Kvinnenens bakgrunn – den tunge ryggsekken

Sentrale elementer betjentene trekker frem for å forklare hvordan kvinnene har blitt kriminelle ligger i kvinnenens livshistorie. Dette kan igjen gi et bilde på hvordan og hvorfor kvinnenens feminitet tolkes som avvikende. Jeg begynner med å presentere et sitat fra en av informantene som fremhever hvilke elementer betjentene mener er beskrivende for den kvinnelige fengselspopulasjonen i dette fengselet;

Veldig mange er ofte rusmisbrukere. Og da har du litt lik bakgrunn på grunn av det, og at du kanskje har litt psykiske problemer som kanskje ligner litt på hverandre. Og veldig mange, eller nesten kanskje alle har hatt en barndom som ikke har vært grei. Så sånn sett så er dem jo lik hverandre på et vis, men alder det er spredd fra ja, vi hadde en på 70 og en på 19, sant. Så det er alt, absolutt alt har vi. Så hvem som helst på en måte kan det ramme da kan du si, sånn sett. Men dem har nok litt lik oppvekst. Dårlig oppvekst. – Betjent 4

Beskrivelsen Betjent 4 gir av de kvinnelige innsatte gir et inntrykk av at dette er en ganske homogen gruppe. Selv om kvinnene er i forskjellige aldersfaser i livet, har livshistoriene noen fellesnevner; kvinnene er som regel rusmisbrukere, har ofte lignende psykiske lidelser og har vokst opp med en vanskelig barndom. Betjentene trekker dermed frem dårlig oppvekst som en link til hvordan kvinnene har endt opp som rusmisbrukere og senere kriminelle. At betjentene sier at det slik sett kan ramme hvem som helst vet vi som sosiologer at ikke nødvendigvis stemmer, da dårlig oppvekst og omsorgssvikt ofte er noe som reproduseres fra generasjon til generasjon (Gustavsen, 2011). Det interessante med dette er at betjenten gir uttrykk for at kvinnene i utgangspunktet ikke er grunnleggende annerledes enn andre kvinner. Det er miljøfaktorer som har ført til at kvinnene har endt opp i fengsel. De har i større grad enn andre vært fanget i vanskelige omgivelser som har utløst aspekter ved kvinnene som gjør at de avviker.

Mange har hatt knalltøffe oppvekster og traumatiske opplevelser. Det er fint lite som bare har gått gjennom livet med enkelhet altså. Det er ofte veldig god grunn for at ting har blitt som det er blitt. Og jeg syns det merkes godt på dem. Du må være fintfølede. Har så lyst noen ganger å slå handa i bordet å si at faen heller nå skjerper du deg, nå må du slutte med det tullet. Og så kan jo vedkommende da totalt bryte sammen emosjonelt bare (simulerer gråt), ja men. Også, du kan ikke for det er så mange usynlige knapper som, som jeg ikke helt kjenner på til mannfolkene da. – Betjent 5

Betjentene ser ikke på de kvinnelige innsatte som grunnleggende annerledes, men de ser på dem som annerledes ”feminiteter”. Igjen blir det veldig synlig at de kvinnelige innsatte har en *sårbar feminitet*. Den dårlige oppveksten fører til at de kvinnelige innsatte blir stakkarsliggjort. De blir også stakkarsliggjort ved at de kvinnelige innsatte blir sett på som emosjonelt sårbare og ustabile. Ut i fra fengselsbetjentenes fortellinger kan det virke som at den dårlige oppveksten er en sentral kilde til den sårbare feminiteten. Slik er dårlig oppvekst starten på en prosess som fører til rusmisbruk. Rusmisbruket kan sees som en konsekvens av sårbar feminitet, men også som en påvirkende faktor til den sårbare feminiteten. Kvinner blir ofte ansett for å være mindre mentalt robust og ha manglende selvstyring (Carlen og Worall, 2004; Barton, 2005). Det kommer frem av at Betjent 3 sier; ”*De har med seg mye tyngre ryggsekk enn menn.*” Den ”tunge ryggsekken” blir et tydelig symbol på den sårbare feminiteten.

Selv om fengselsbetjentene trekker frem flere aspekter ved livshistorien til de kvinnelige innsatte, legger de særlig vekt på rusmisbruket. Det er skillet mellom om kvinnene er rusavhengig eller ikke som legger føringer for vanskelighetsgraden av rehabiliteringen.

Også spør det om hvor hardt rusavhengig du er. Om du har familie, har levd et normalt liv. Men det er enkelte her som aldri har levd et normalt liv. Dem har lidd under omsorgssvikt,

vært misbrukt, vært på barnehjem, ikke hatt det noe godt og rusen har tatt over veldig tidlig. Mens dem som har kommet og blitt kriminell uten rus, dem har jobbet som regel, litt mer målrettet, og vet hva et liv er, med det å leve med arbeid og familie ute. – Betjent 1

Rusavhengighet blir gitt som hovedforklaring på hvorfor kvinnene har mistet kontrollen over livet sitt. Rus er faktoren som bidrar til at en personen ikke har ”tilgang” på å leve et liv som betegnes som ”normalt liv”, mens de som lever et liv uten rus i mye større grad har tilgang på det ”normale livet” og oppfattes som lettere å rehabilitere tilbake til samfunnet. Ifølge fengselsbetjentene kan det også virke som at rusmisbruket går hardere utover kvinnene. At betjentene i utgangspunktet fremstiller kvinnene som mer sårbare enn mennene forsterkes ved at betjentene forteller at de ofte oppholder seg lengre i de negative miljøene før de blir fanget opp av systemet, og slik tar det lengre tid før de få startet med de rehabiliterende tiltakene.

Ofte så sitter dem litt hardere i det, når dem kommer i fengsel. Fordi at dem blir litt forskjellsbehandlet i rettssystemet, det tar litt lenger tid ofte, før dem blir satt inn. Men jeg har ikke noe statistikk på det, men det er sånn som blir sagt da. Så dem er litt, ja, ofte har dem vært i miljøet ganske lenge da hvis en tenker på den gruppa. – Betjent 2

Forskjellsbehandling i rettssystemet bidrar ifølge Betjent 2 til at kvinnene får holde på med den destruktive atferden lenger enn menn. At menn blir fortere fanget opp enn kvinner kan skyldes at kriminalitet i lang tid bakover har blitt sett på som en mannlig aktivitet (Vegheim, 1997; Carlene og Worrall, 2004). Når feminiteter likevel blir fanget opp innenfor det maskuline domenet av kriminalitet, blir tolkningen at kvinnene sitter enda hardere i det. Avvikelsen blir tydelig i krysningpunktet mellom den sårbare feminiteten og den maskuline kriminaliteten og rusavhengigheten. Dette krysningpunktet fører til at fengselsbetjentene ser på de kvinnelige innsatte ut i fra vulnerabilitetstesens; ”*når kvinner faller, synes de å falle dypere og bli mer stigmatisert enn menn*” (Pedersen, 2006:82). Fengselsbetjentene gir også inntrykk av at rusavhengighet i større grad påvirker og virker ødeleggende på feminiteten. Rusen er veldig altoppslukende, og det har en stor innvirkning på kvinnene;

Når du blir rusavhengig da er det ikke noe annet enn rusen sant, da blir jo det livet, og er det viktigste av alt, det eneste som betyr noe. Det er sterke greier det er snakk om. Det påvirker dem mye det der rusopplegget. Og alle sammen har planer om å bli nøkter når dem går ut, også kommer dem inn igjen etter et halvår. Så sier dem det samme, og så kommer dem igjen. Det er mye dem samme. – Betjent 4

At kvinnene blir stigmatisert på bakgrunn av rusen kommer av at kvinnene har noen karaktermessige feil (Goffman, 2000). Selv om de ønsker å bli rusfri mangler de evnen til å ta tilbake kontrollen over sitt eget liv. Dette fører til at kvinnene stadig vender tilbake til fengselet. Rusen fører med seg en ond sirkel der det oppstår en barriere mot å få tilgang til det

”normale”, og slik blir det vanskelig å komme seg vekk fra stempelet som avvikende kvinne. Selv om sitatet omhandler de kvinnelige innsatte kan innholdet være vel så gjeldende for menn som for kvinner. Rusavhengigheten tar mye plass i livet til mennene også. Det interessante er at det gjennomgående i datamaterialet blir det sagt at kvinnelige rusmisbrukere ofte sitter litt ”hardere i det” eller er i litt ”verre stand” enn mennene.

Tidligere pekte jeg på at rusmisbruk kan sees på som både en konsekvens og en påvirkende faktor til den *sårbare feminiteten*. Rusmisbruket kan i tillegg sees som en påvirkende faktor til *uanstendig feminitet*, der den uanstendige feminiteten igjen reproducerer rusmisbruket. Rusmisbruk blir dermed stående i skjæringspunktet mellom sårbar feminitet og uanstendig feminitet.

Figur 2. Relasjon mellom sårbar- og uanstendig feminitet

Rusavhengighet er et sentralt element i konstruksjonen av en avvikende feminitet. For at kvinnene ikke lenger skal bli stemplet som avvikende kvinner, er det en forutsetning at de blir rusfri.

5.2 Seksualitet og kropp – kjøttet som blir slengt rundt

Når det gjelder konstruksjon av normalitet og avvikelse for feminitet er seksualitet en sentral del av denne konstruksjonen (Lander, 2003). Det ble tydelig i forrige analysekapittel der den seksuelle kontrollen har stort fokus, og at det støttes opp med et statlig vedtak om skjerming. Jeg vil i dette delkapittelet gå nærmere inn på hvordan betjentene trekker frem hva som avviker vedrørende kvinnenes seksualitet, og hvordan dette fortolkes. Jeg spurte informantene under intervjuene om de kvinnelige innsatte viser en seksuell atferd.

Ja, dem gjør det vet du. Veldig ofte dessverre. Ikke så mye her sammen med oss på avdeling, for da er dem ganske avslappa og sånn. Men man ser det når man skal samles med mannfolkene. Det er full oppdressing. Da ordner dem seg, og dem er veldig flørtete, og veldig sitte på fanget. – Betjent 4

At kvinnene kun er opptatt av å pynte seg når de skal være sammen med mannlige innsatte, og at de flørter og søker fysisk kontakt ved å sitte på fanget ilegges en seksuell atferd. Det at

dette er noe som ”dessverre” skjer ofte kan tyder på at det som Ericsson og Jon (2006) betegner som *virtuous girl*, eller dydig pike, også er et ideal i dette fengselet. At idealet er en *anstendig seksualitet* fører til at seksualitet som avviker fra dette får mye fokus fra betjentene. Selv om det i sitatet over skisseres en relativt uskyldig atferd blir det likevel oppfattet som negativt. Min tolkning er at det ikke nødvendigvis er selve handlingene, ved å pynte seg og flørte, som blir sett på som uanstendig og avvikende, men heller at handlingene blir ansett som negativ som en konsekvens av hvilke personer som utfører dem. Dette er et godt eksempel på at feminitet kan tolkes som normal i noen situasjoner, men når den utføres i andre situasjoner eller av andre personer tolkes den som avvikende (Barton, 2005). Bakgrunn for dette er at de kvinnelige innsatte er visse ”type kvinner”. Betjent 3 sier hva slags ”typer kvinner” det er snakk om når hun forteller om en av grunnene til at kvinnene burde holdes adskilt fra menn;

Og det er jo litt fordi vi har jo damer i alle kategorier. Vi har jo dem som er veldig ute etter å være med mannfolkene, og vi har dem som er misbrukt av mannfolk. Slått. Brukt som noen verktøy i narkosammenhenger, i kriminelle handlinger, som kanskje er litt sårbare. – Betjent 3

Det er interessant at betjenten trekker frem begrepet ”kategorier”. Det vitner om at betjentene bevisst setter klare skiller mellom forskjellige ”type kvinner”. Et annet interessant aspekt ved dette er at hun forteller at de har damer i *alle* kategorier, likevel trekkes det kun frem to ”typer”; de kvinnene som er veldig seksuelt pågående og kvinner som er mer i en offerposisjon. Det gjør det tydelig at fokuset ligger på aspekter som avviker fra ”normal feminin seksualitet”. De to kategoriene *seksuelt pågående* og *seksuelt offer* kommer tydelig frem i hvordan betjentene generelt beskriver kvinnenes seksualitet.

At seksuell pågåenhet blir oppfattet som noe uanstendig og uønsket kommer frem i måten betjentene oppfordrer kvinnene til å ikke aktivt vise interesse for fysisk kontakt og seksualitet;

Og det varsler vi litt om da, at dere har ikke lov til å stå å klemme. På hun som har lett for å gjøre det, så varsler vi før hun gå på jobb. Når du skal på jobb nå, så må ikke du sitte oppe i fanget til alle, og klemme på alle. Det er ikke lov det. For det fører til litt misunnelse og det er ikke alle som liker det. Så inne her så er det ikke, det skal helst ikke skje da. – Betjent 1

I fengselet er det sterkere sosial kontroll av fysisk kontakt enn generelt ellers i samfunnet. Kroppslig kontakt er uønsket og kontrolleres for både før, under og etter aktuelle hendelser. Når kvinnene bryter reglene tar fengselsbetjentene på seg oppgaven med å være de som skal lære kvinnene *anstendig seksualitet* ved å daglig varsle kvinnelige innsatte om hva de har lov

til og ikke lov til, som et preventivt kontrolltiltak. At det er et tydelig behov for slike tiltak for at reglene ikke skal brytes tyder på at de gir de kvinnelige innsatte en barnelignende status. Dette forsterkes av måten betjenten formidler hva som ikke er lov og hvorfor det ikke er lov. Det kan minne mer om en samtale mellom et barn og en voksen, enn mellom to voksne. En samtale som beror seg på at kvinnene ikke forstår konsekvensene av sin egen oppførsel. Det som er beskrevet er hvordan betjentene fortolker en litt mildere form for pågående seksualitet. Betjent 5 trekker frem et eksempel på hva som betjentene oppfatter som mer ekstremt;

Det var jo historier her om noen som har vært helt ekstrem på det å, sånn, bortimot lagt seg etter mannlige betjenter. Og vært utagerende. Men det har og mye med psykiske lidelser å gjøre. – Betjent 5

At noen av de kvinnelige innsatte har vært seksuelt pågående i så stor grad blir forklart ut i fra et sykdomsperspektiv; det er på grunn av psykiske lidelser. Slik blir de det motsatte av det Ericsson og Jon (2006) beskriver som en *virtuous girl*; de er seksuelt uregjerlig og åpne for å gi seg til enhver mann som et resultat av lyster som de nesten ikke-eksisterende hemningene eller moralske konseptene klarer å hindre. Dette blir igjen begrunnet ut i fra en medikaliseringsdiskurs (Carlen og Worrall, 2004). I konstruksjon av normal og avvikende feminin seksualitet blir det tydelig at *pågående seksualitet* bli tolket som avvikende. Denne konstruksjonen kan gjenspeile at åpenlys uttrykkelse for seksuelle interesse er et trekk som er forbeholdt menn, siden det er et maskulint trekk (Connell, 1987). Schippers (2007) kaller de kvinnene som har trekk som vanligvis anses som positive trekk innenfor hegemonisk maskulinitet for *pariah feminiteter*. Disse trekkene blir konstruert som feminine når de utføres av kvinner, og ikke som maskuline. Slik blir *pågående seksualitet* tolket som *avvikende feminitet*.

Den andre kategorien betjentene tolker kvinnene ut i fra er i posisjonen som *offer*. De kvinnelige innsatte tolkes som veldig sårbare, også innenfor den seksuelle sfæren. Dette mener betjentene fører til at kvinnene er lette å utnytte, og gjør at kvinnene innenfor rusmiljøet ofte får rollen som en kroppslig vare, som kan brukes i bytte mot narkotika.

Dem kan gå i fra en type til en annen type, som betaling for narkotika ganske enkelt. Eller dem blir overtatt av noen fordi de ikke orker å ha noe mer med hun å gjøre også går hun til kompisene. Og alle er i samme rusmiljø. Dem har vært sammen med ti-femten stykker kjærester, og gud vet hvor mange de har gjort andre ting med (...) Det er virkeligheten demmes. Det er ikke noe dem skammer seg over, og det er ikke noe dem syns er rart. Vi syns det er rart. Vi syns det er fryktelig at dem er den varen her altså. Dem er liksom kjøttet som blir slengt rundt omkring, også ser dem det ikke selv. De ser ikke sin egenverdi. – Betjent 5

Betjentene ser på de kvinnelige innsatte som offer ved at kvinnene blir gjort til objekt som det forhandles om i en eller flere slags typer handelstransaksjoner. I dette sitatet er det to tolkninger tilstede. Den ene er kvinnene som vare, i betydning av en kropp som selges. Den andre er kvinnene som et betalingsmiddel, der kroppen virker som betaling for narkotika. Den første tolkningen kan minne om en ”vanlig prostitusjon-situasjon”, der det er seksuell omgang som er varen og penger eller annet som er betalingsmiddelet. I den andre tolkningen virker denne handelen omvendt. Narkotika er varen, og kvinnen blir betalingsmiddelet. Slik får kvinnenes kropp enda mindre verdi enn i en ”vanlig prostitusjon-situasjon”. Begrepet *survival sex* kan til en viss grad brukes om kvinnenes situasjon. Survival sex skiller seg fra ”vanlig” prostitusjon ved at det en seksuell tjeneste kan være del av en bytterelasjon hvor det som mottas i bytte er goder som personen trenger for å ”overleve”. Dette kan for eksempel være husly, mat, stoff eller penger til å kjøpe slike ting (Hegna og Pedersen, 2002:14). Dermed befinner survival sex seg i en slags gråsoner hvor sex inngår i en bytterelasjon. Samtidig tar survival sex utgangspunkt at det er den som velger å bytte bort kroppen sin mot noen annet, er samme person som får godene. I disse tilfellene er det ikke bestandig slik, da det kan være kjæresten eller andre som får godene. Objektiviseringsprosessen fortsetter ved at kvinnene er noe som kan bli overtatt av andre personer. Betjent 5 sammenligner relasjonen mellom kvinnene og mennene hvor kvinnen er kjøttstykket som går på rundgang. Denne rundgangen er basert på at kvinnene enten fungerer som betaling eller fordi mannen har gått lei. Betjentene ser på kvinnene som et offer og ikke som rasjonelle økonomiske aktører i denne type transaksjonshandel. Det urasjonelle kommer blant annet frem av at de kvinnelige innsatte ikke forstår sin egen verdi, og derfor oppfatter betjentene at kvinnene aksepterer å være ”kjøttet som blir slengt rundt”.

Både i rollen som *offer* og som *seksuelt pågående* blir feminiteten tolket som *uanstendig* og *sårbare feminiteter*. De som er seksuelt pågående blir som sagt oppfattet som *pariah feminiteter*, men det kan også argumenteres for at kvinnene i offerposisjonen blir oppfattet som *pariah feminiteter*. Selv om de blir tolket som et offer, blir de tolket som for ettergivende. Ved at de gir seg selv seksuelt til for mange menn og på feil måte, blir de både stakkarsliggjort og *pariah feminiteter*. I tillegg er det ikke slik at kvinnene enten er i den ene kategorien eller den andre, de blir ofte tolket som både et offer og seksuelt pågående. At de er *pariah feminiteter* som skiller seg fra den ”normale” feminiteten blir tydelig i neste sitat;

Dem er jo sårbare, dem har et helt annet forhold til seg selv og kroppen sin, og, kjønnet, kjønnet kvinne altså. Enn vi kanskje, som er på utsiden. Vi er mye mer restriktiv. Dem kanskje slepper noen grenser som ikke de har. Vi må passe på så at de grensene blir ivaretatt liksom. Bygge opp dem igjen. – Betjent 3

Når betjentene tegner et bilde av de kvinnelige innsatte sitt forhold til egen kropp og seksualitet, tegner de et annet bilde enn for ”oss normale” kvinner utenfor. Ifølge betjentene forstår ikke kvinnene verdien av sin egen kropp, og slik heller ikke verdien av egen person. De lar mennene være den dominerende parten av forholdet i så stor grad at de lar seg selv bli brukt og misbrukt. Betjentene mener at kvinnene har dårlig dømmekraft når det kommer til menn og seksuelle forhold; de har ikke de samme grensene og sperrene i forhold til egen kropp og seksualitet som det ”vi normale” kvinner har. De poengterer at de selv har en annen oppfatning av ”kjønnet kvinne” enn de kvinnelige innsatte, som baserer seg på forskjellig forståelse og erfaringer med å være kvinne. Ettersom de kvinnelige innsatte og fengselsbetjentene konstruerer sin virkelighet forskjellig, har de dermed ulike utgangspunkt for vurdering av hendelser og situasjoner. Mange situasjoner som avviker fra det betjentene betegner som ”det normale” kan dermed være normaliteten for mange av de kvinnelige innsatte. Dette gir forskjellige utgangspunkt for oppfattelse av hva feminitet er og skal være, og gir videre forskjellig handlingsgrunnlag for kvinnene.

Så langt har jeg nevnt de to kategoriene *seksuelt pågående* og *offer*. Det er disse to kategoriene som i størst grad vektlegges av betjentene. Likevel blir to kategorier til synliggjort under intervjuene. Den ene er homofil relasjon mellom kvinner, men dette blir ikke slått like hardt ned på. Som Betjent 2 sier; ”*Det kan jo være forhold mellom kvinnelige innsatte og, seg i mellom, men det blir på en måte ikke sett så alvorlig på tenker jeg.*” At homofile relasjoner blir sett på som mindre alvorlig er interessant, da det ellers i samfunnet er den heterofile seksualiteten som blir gitt minst oppmerksomhet og sanksjoner. I fengselet virker det som det er motsatt, i hvert fall med hensyn til kvinnene. At fengselet ikke har like kontrollmekanismer for å hindre fysisk kontakt mellom to kvinner, tyder på at det ikke blir sett på som like truende som fysisk kontakt mellom en kvinne og en mann. Selv om det å begjære en kvinne er et maskulint trekk (Connell, 1995), blir det ikke prioritert i rehabiliteringen av kvinnenens seksualitet. Min tolkning er at et forhold mellom to kvinner ikke er like truende for fengselsinstitusjonen som et heterofilt forhold, ved at det blant annet ikke kan resultere i graviditet, samt at de kanskje ikke i like stor grad får status som et offer, som i et heterofilt forhold.

Den andre kategorien som kommer frem under intervjuene er de som er registrert som ektefeller eller samboere før innsettelse. Kategorien *registrerte par* er den eneste kategorien hvor seksualitet og intimitet aksepteres. Som Betjent 2 sier; ”En kvinnelig innsatt har en mannlig innsatt her som partner, og har hatt det i mange år før tidligere, så dem får jo internbesøk her. Ukentlig”. Seksualitet og intimitet innenfor det som kan betegnes som ”godkjent” seksualitet innenfor ekteskapet eller samboerskap, aksepteres også i fengsel. At dette godkjennes kan kanskje forklares med at seksualitet innenfor ekteskapet har vært den gjeldende normen for samfunnet vårt i lang tid tilbake. I nyere tid har også seksualitet innenfor samboerskap fått tilnærmet lik status. Det blir ansett som *seksuell normalitet*. Fengselet aksepterer relasjonen formelt og strukturelt, gjennom vedtak som sikrer at paret kan ha ukentlig internbesøk. Et aspekt som gjør dette interessant er at selv om kvinnen er gift eller samboer med en av de mannlige innsatte, vil det ikke nødvendigvis bety at de blir behandlet bedre enn de som ikke er gift eller registrert samboer. Det er fremdeles kanskje samme ”type” kvinne som er sammen med samme ”type” mann, det er bare gjort formelt. Dette tydeliggjør makten som ligger i det som antas å være *normal seksualitet*.

5.3 Morsrollen – vet ikke hvordan det er å være mor

Et av hovedmålene med fengselsstraff er som sagt at den innsatte skal rehabiliteres til å bli en velfungerende samfunnsborger (Justis- og politidepartementet, 2008). I det å være en god kvinnelig samfunnsborger ligger det blant annet en forventning om at kvinnen skal være en god mor. Kvinner som mislykkes i å møte idealet for morskap anses som avvikende, så avvikende at de blir kriminalisert (Roberts, 1995:100). Hvordan samfunnet konstruerer bildet av hva som betegner en god mor og hva som betegner en dårlig mor, viderefører samfunnets kontroll av kvinner (Ibid.). Morsrollen står sentralt når det gjelder konstruksjon av feminitet. Hvordan de kvinnelige innsatte avviker fra normen om morsrollen vil jeg se ut i fra hvordan fengselsbetjentene beskriver de kvinnelige innsatte sin tilknytning til egne barn og morsrollen.

Fengselsbetjentene sier at mange, om ikke de fleste, av de kvinnelige innsatte på denne fellesskapsavdelingen har barn. Selv om mange av de har barn, har de ikke den daglige omsorgen for barna sine;

Men ofte så, eller, faktisk alle som sitter her som har barn, har jo ikke, det er jo ingen av dem som har ansvaret for barna sine lenger. Alle er jo i fosterhjem. Så, det sier jo litt om på en

måte hvordan det er. Men det betyr jo ikke at du ikke kan ha et forhold med barnet ditt likevel. Så vi prøver i alle fall. – Betjent 4

Når Betjent 4 forteller hvordan situasjonene mellom mødrene og barna er, tolker jeg dette som at hun mener at kvinnene har vært en dårlig mor som ikke har stilt opp for sine barn. At kvinnene ikke er i stand til å ta vare på egne barn, blir sett på som en stor karakterfeil. De bryter den dominante normen om morskap ved å være *uegnede mødre* (Roberts, 1995:100). Dette bruddet skyldes at kvinnene ikke har klart sin oppgave som mor, ved å ikke være tilstede for å passe på og gi omsorg til barna sine. Resultatet av at de er uegnede mødre er at offentlige instanser utenfor familien har blitt koblet inn, og overført ansvaret for barna til andre omsorgspersoner enn mor. Betjentene forteller at barna som regel bor hos bestemor, hos pappa, eller i fosterhjem. Selv om kvinnene tolkes som uegnede mødre legges det likevel stor vekt på å gjenskape en relasjon mellom mødrene og barna. Det har blant annet blitt opprettet en barneansvarligstilling som jobber med å få innsatte i kontakt med barna igjen. Dette fokuset signaliserer at morsrollen er et viktig aspekt i forventninger knyttet til feminitet og blir derfor viktig i rehabiliteringsprosessen. Denne prosessen er knyttet til mange utfordringer, da mange av forutsetningene for å være en god og *egnet* mor tolkes som fraværende hos de kvinnelige innsatte.

Det er kanskje stygt å si det men, dem har en helt annen tilknytning til sine. Men altså at det blir ikke sterkt nok allikevel. At det finnes en eller to eller tre eller fire unger der. Rus og kriminaliteten er så sterk at forholdet til ungene det bare, ja, nei, han har bodd i fosterhjem siden.. Så, men den dagen de våkner opp da, tenker jeg at vet du nei, nå vil jeg virkelig, jeg savner ungen min eller dem savner jo ungene sine hele tida, men det genuine, det savnet, den omsorgsbiten, når det slår inn så kan det hende at det er noe som skjer. – Betjent 3

Ifølge Betjent 3 har de kvinnelige innsatte en annen tilknytning til barna sine, enn det ”normale” kvinner har. Igjen trekkes rus frem som den forklarende faktoren for hvorfor kvinnene feiler i å handle etter de normative forventningene knyttet til feminitet. Rus fungerer som en barriere i relasjonsbåndet mor har til barnet. Slik påvirker ikke rus og kriminalitet bare kvinnens egen livssituasjon, det påvirker også omverden og mennesker som har en forbindelse til kvinnene. Når betjentene snakker om at flere av kvinnene lar rusen styre livet heller enn å ta ansvar for barna, belyser det samtidig betydningen som tillegges relasjonen mor har til barnet i konstruksjonen av feminitet. I forbindelse med morsrollen blir det tydelig at det er en antagelse om at alle kvinner har en stek tilknytning og omsorgsfølelse for sine barn. Det stilles ikke spørsmål om de kvinnelige innsatte egentlig føler et omsorgsbehov for sine barn, men heller at det kan være mer undertrykt og skjult hos noen enn andre. Spørsmålet blir heller når de skal ”våkne opp” for å komme i kontakt med de grunnleggende følelsene og

behovene som allerede ligger der. Dermed er det også et håp om at omsorgen for barna en dag kan slå inn for fullt, noe som kan være begynnelsen til å bli en *egnet* mor. Antagelsen om at mødre føler et omsorgsbehov og tilknytning til barnet kan sees både ut i fra biologiske, sosiale og kulturelle perspektiver. Den står dermed sentralt i konstruksjonen av feminitet, noe som gjør at det er en antagelse som det ikke stilles så mange spørsmål ved.

Betjentene forteller at det virker som om kvinnene i større grad tenker på barna når de kommer inn til soning, enn de gjør utenfor fengselet. Som Betjent 1 sier; *"Ute så lever dem et mer streifende liv, og så kommer dem inn hit og roer seg, må roe seg, og sånne ting. Og så begynner de å tenke på ungene."* Når kvinnene kommer inn i fengsel og rusbarrieren fjernes, tolker betjentene det som at kvinnene kommer mer i kontakt med sin feminitet i form av at omsorgsfølelsen for barna "våkner" litt. Livsstilen de kvinnelige innsatte har utenfor fengselet blir betegnet som et "streifende liv". Denne beskrivelsen tolker jeg som at betjentene anser de kvinnelige innsatte som umodne og ansvarsløse ungdomsfigurer som er ute og herjer. De er ikke den ansvarsfulle voksne. Når kvinnene kommer inn i fengselet derimot, og må roe seg, gjør det at denne ansvarsfølelsen og lengselen etter barna ofte kommer mer frem. Dette åpner ofte for at kvinnene begynner prosessen med å kontakte barna hvis de ikke har hatt så mye kontakt på utsiden. Det varierer hvor mye kontakt kvinnene har med barna når de er i fengsel. Noen har ukentlig kontakt, andre har månedlig kontakt, og andre har ikke kontakt med barna i det hele tatt. Noen av mødrene ønsker også mer kontakt, men fengselsinstitusjonen har restriksjoner på mulighet for kontakt. Mulighet for kommunikasjon med barna er per dags dato gjennom telefon, brev, besøk og nylig ble det også opprettet mulighet for kommunikasjon gjennom Skype. Begrensningene er satt til 22 minutter ringetid og ett besøk i uka.

Selv om det er muligheter for kontakt, dog begrenset, er det ikke alle mødrene som er like ivrig på å ha kontakt med barna. Betjentene forteller også at mange ikke har hatt kontakt med barna sine på utsiden heller. Hovedsakelig fordi det ikke lar seg kombinere med kvinnenes livsstil, og noen har også forbud fra barnevernet mot å kontakte barna. Selv om mange av de kvinnelige innsatte egentlig ønsker å ha kontakt med barna, er det ofte noe de syns er vanskelig. Som Betjent 1 sier; *"Ja, dem kvier seg. Dem syns det er ekkelt. Og.. Dem er litt flau og, hvorfor de ikke har klart å ta seg av barna og sånne ting da. Så dem har lyst, men, de greier ikke det steget der."* At fengselsbetjentene sier at kvinnene kvier seg for å kontakte barna sine tolker jeg som at de kvier seg på bakgrunn av tidligere erfaringer og opplevelser

med barna. Fengselsbetjentene oppfatter de kvinnelige innsatte som flau over at de ikke har vært tilstede som mor. Derfor blir det vanskelig å ta steget med å kontakte barna. Det blir fortalt at kvinnene blant annet kvier seg fordi de har prøvd og lovet så mange ganger før overfor barna sine, men ikke klart å holde sine løfter. Dette gjør at kvinnene holder litt tilbake. Som Betjent 2 forklarer: *"De vegrer seg for å ta kontakt før dem er sikker på at dem står litt bedre rusta enn forrige gang dem tok kontakt."* At de tidligere har gitt løfter til barna som de har brutt, gjør at terskelen blir høyere for å ta kontakt på ny. Fengselsbetjentene gir et inntrykk av at mødrene syns det er for ekkelt å konfrontere barna og omgivelsene for hvorfor de har vært en dårlig mor. Slik kan det å bryte normer knyttet til morsrollen føre til at det oppstår en barriere for å prøve og reparere relasjonen til barnet sitt. Den sosiale kontrollen av mødre bringer dermed ikke bare med seg en mulighet for forbedring, det fører også med seg en terskel det kan være vanskelig å krysse fordi fallgruven er så stor.

Fengselsbetjentene viser stor forståelse for at kvinnene syns det er vanskelig å gjenskape en relasjon til barna. Samtidig er det tydelig at de oppfatter dem som egoistiske når kvinnene velger rusen over barna. Som Betjent 3 sier: *"Så vet dem, noen vet jo at dem kommer til å ruse seg når dem kommer ut og. Det er jo, må jo være realist her. Da bryr dem seg ikke om ungene. Da orker dem ikke å involvere dem."* Kvinnene kan tillegges en tvilsom moral når de velger bort barna til fordel for rusen. Bruken av narkotika blir ansett som avvikende fra anstendig feminitet, og også som en indikator på tvilsom moral. Særlig hvis kvinnen er mor (Malloch, 2004:248). Selv om kvinnene ofte blir stakkarsliggjort i mange situasjoner, blir de når det kommer til morsrollen i stor grad holdt ansvarlig når de ikke klarer å fylle den. Dette er med på å underbygge hvor sentral morsrollen er i konstruksjonen av feminitet. Ofte kan kvinner bli tolket ut i fra et bilde om at de har et behov for beskyttelse og mangler selvstyring, men når det gjelder morsrollen tillegges kvinner karakteristikk hvor de skal utvise stabilitet og selvkontroll (Barton, 2005). Når de bryter dette blir de *uegnede mødre*. De blir også *uegnede kvinner*. Tidligere i analysen illustrerte jeg hvordan kvinnene ofte blir tolket som et offer i relasjon til menn. Grunnlaget til at de kvinnelige innsatte blir tolket som et offer, er med bakgrunn i den *sårbare feminiteten*. I relasjon til sitt barn får den sårbare feminiteten et annet utslag, ved at dynamikken blir snudd; i denne situasjonen er det barnet som blir offeret, og kvinnene som svikter. Den sårbare feminiteten er derfor ikke kompatibel med morsrollen.

Her vil jeg gå nærmere inn på hvordan betjentene tenker om kvinnene når det gjelder selve utførelsen av morsrollen, og samhandlingen mellom mor og barn. Betjent 4 sier at alle kvinnene snakker om barna sine, selv om graden kan variere. Som regel dreier samtalen seg da om barnet, slik som hvor barnet bor, og ikke om situasjoner mellom dem selv og barnet. Dette begrunnes av betjentene med at det er fordi kvinnene ikke har kunnskap om hvordan morsrollen skal utføres, og at det derfor ikke snakkes like mye om. Som Betjent 4 forteller; *”Men selve morsrollen, det å være mor, det tror jeg ikke dem har begrep om egentlig, hvordan det egentlig er. Rett og slett.”* Jeg ba Betjent 4 utdype hva hun mente med dette;

Jeg tror ikke noen av dem egentlig vet hvordan det er å være mor. For dem fleste har blitt tatt i fra ungene fra tidlig tidlig alder. Og jeg har to unger selv, og jeg forteller gjerne om situasjoner med mine unger, og jeg tror de har godt av å høre det, hvordan et forhold skal være med, for jeg tror ikke, de har ikke et normalt forhold til sine foreldre og de har ikke et normalt forhold med sine barn, så da tror jeg det er positivt for dem å høre hvordan det kan være og dem synes det er morsomt å høre da når jeg forteller ting om ungene, om ting vi kan gjøre og ting. Så dem er jo interessert i det, men dem har ikke noe forhold til det selv. – Betjent 4

Ifølge Betjent 4 vet ikke de kvinnelige innsatte hva det egentlig vil si å være en mor. Dette forklares blant annet med bakgrunn i at de mangler erfaring da de har blitt fratatt barna sine ganske tidlig. En annen forklaring som trekkes frem for hvorfor de ikke har et normalt forhold til barna sine, ligger i at de selv ikke har hatt et normalt forhold til sine egne foreldre. Kvinnene har derfor ikke hatt gode rollemodeller å se opp til når det gjelder foreldrerollen, og slik ikke fått den kunnskapen og erfaringen som kreves for å være en god mor. Flere av betjentene, som Betjent 4 forteller, pleier derfor å dele erfaringer med sine egne barn for å vise kvinnen hvordan en mor skal opptre med sine barn. Det blir tydelig at det i fengselet finner sted en slags oppdragelse av hvordan kvinnene skal være mødre, av betjenter som selv er mødre. Konstruksjonen av skillet mellom dårlig mødre og gode mødre er det Roberts (1995:100) betegner som videreføringen av samfunnets kontroll av kvinner. Når de kvinnelige innsatte blir oppfattet som dårlige mødre, er min tolkning at betjentene føler et ansvar for å korrigere dette. Ved å fortelle om sin egen private erfaring med sine barn prøver betjentene å tilegne de kvinnelige innsatte kunnskap om hvordan de kan endre seg fra å være en uegnet mor til å bli en egnet mor. Slik viderefører fengselet den sosiale kontrollen av uegnede mødre, som de offentlige instansene har utført på utsiden av fengselet.

Betjentene forteller at ikke alle kvinnene forstår hvorfor de ikke får ha barna sine, men at de aller fleste har forståelse for at situasjonen er som den er. Som Betjent 5 sier; *”Dem sier jo det. Jeg har vært en elendig mor. Jeg er en dårlig mor som ikke, har aldri vært tilstede, og har*

rusa meg, og valgt bort ungene mine.” Ifølge betjentene er de kvinnelige innsatte veldig klar over hvorfor situasjonen er som den er, og tar på seg skylden på hvorfor de ikke har et godt forhold til sitt barn. Ut i fra dette kan man si at kvinnene har et miskreditert stigma (Goffman, 2000). Kvinnene vet hvordan de feiler og avviker i forhold til morsrollen; de har valgt rusen over barna. Problemet slik betjentene ser det er at de ikke vet hvordan de skal handle riktig når det gjelder morsrollen. Det er her oppdragelsen kommer inn. Neste steg er å få kvinnene i kontakt med barna igjen. Betjentene gir uttrykk for at de kvinnene som har barn i 20-25 års alderen ikke er like ivrig på å få kontakt med barna sine lenger. Dette fordi barna er så gamle at de selv også gir uttrykk for at de ikke lenger ønsker noe særlig kontakt med mor. De som har små barn derimot, ønsker ofte gjerne å gjenopprette kontakten, noe betjentene hjelper så godt de kan med. Som Betjent 4 forteller videre;

For vi tenker jo at det kan være veldig nyttig for veien videre. For vi håper jo at det at et godt forhold med ungen din kan gjøre at du kanskje føler at det kan være fornuftig å være nyktern da. – Betjent 4

Fengselsbetjentene ser på det å opprette kontakt mellom mor og barn som nyttig for ”veien videre” for kvinnene. Dette utsagnet tolker jeg i to retninger; det er både nyttig for ”veien videre” i morsrollen, men det er også viktig for kvinnene på ”veien videre” til å bli et ”verdige” samfunnsmedlem. Slik blir morsrollen brukt som en sentral metode i rehabiliteringsprosessen, ikke bare i et mor og barn-perspektiv, men også i et samfunnsperspektiv.

I rehabiliteringsprosessen av morsrollen settes det flere krav. Kvinnene må blant annet bli rusfri, de må lære seg å tilegne seg økonomiske midler gjennom lovlige kanaler, og de må sette barnets behov fremfor sine egne; de må være tilstedeværende og gi omsorg. Dette er krav som en god mor kanskje vil tenke er selvsagt, men for de kvinnelige innsatte er dette en stor livsendring. Oppdragelsen til å bli en egnet mor blir dermed veldig omfattende. Oppdragelsen baserer seg ikke bare på at fengselsbetjentene snakker om hvordan de opptrer i sin morsrolle, den baserer seg også på den daglige oppdragelsen på avdelingen hvor kvinnene blant annet skal lære å lage mat, vaske, holde orden, riktig oppførsel, og å vise høflighet og respekt. Morsrollen settes dermed i sammenheng til husmorsrollen. På den måten plasseres kvinnene også i diskursen som Carlen og Worrall (2004) betegner som domesticisation, der bekymringen er om kvinnene evner å komme tilbake til rollen som kvinne i hjemmet og i samfunnet. Forholdet mellom å være en egnet mor og et verdige samfunnsmedlem blir dermed et gjensidig forhold; for å være en egnet mor må man være et verdige samfunnsmedlem, og omvendt. I midten av dette forholdet ligger det en forutsetning om en akseptabel feminitet.

5.4 Moral – ikke den allmenne moralen

Umoralskhet har vært, og er kanskje fremdeles, antatt å være den verste formen for avvik hos kvinner (Barton, 2005:38). Moral kan sies å være de verdier, normer og dyder som i en gitt kultur til et bestemt tidspunkt, har en bred aksept (Tranøy, 1998:18). Ut i fra fortellingene om kvinnenens liv kan de kvinnelige innsatte beskyldes for å ha brutt mange av de moralske verdiene, normene og dydene som verdsettes i det norske samfunnet; de ruser seg, de er ikke egnede mødre, de er promiskuøse og de er kriminelle. I intervjuene trekke informantene i stor grad frem temaet moral, enten direkte eller indirekte. I dette delkapittelet vil jeg fokusere på hvordan betjentene tolker den generelle moralen til de kvinnelige innsatte.

At fengselsbetjentene oppfatter kvinnenens moral som svakere enn hos ”oss andre” kommer fort frem når vi kommer inn på spørsmålet om kvinnenens moral. Det blir tydelig i en fortelling om en innsatt som sitter inne for tyveri, men som synes det er mye verre at andre stjeler fra henne enn at hun stjeler fra andre;

Hun ser ikke seg selv som en like stor forbryter som den forbryteren som har vært inne hos henne. Så det er jo et forvrengt syn på moral da. Dem har sin egen moral tror jeg vi kan si. Ikke den allmenne. – Betjent 5

Ifølge Betjent 5 har de kvinnelige innsatte et forvrengt syn på moral. De lever etter et annet normsett enn andre, og lever derfor ikke etter den normative betydningen av allmenmoralen. Innenfor allmenmoralens begrepsmessige og språklige rammeverk finner vi blant annet ord som; riktig og galt, godt og ondt, tillit og forræderi (Tranøy, 1998:25). De kvinnelige innsatte bryter med både det som er riktig, godt, og tilliten når de bryter seg inn på privat eiendom og stjeler. Å ikke stjele er generelt en verdsatt norm i det norske samfunnet. Alle som blir satt inn i fengsel har tross alt brutt noen formelle normer (så sant de skyldig i forbrytelsen), og slik er det et brudd på moral; de har gjort noe ulovlig. Men moralen blir også ansett som generelt dårligere enn majoriteten, ikke bare basert på handlingsøyeblikket der de utfører den straffbare handlingen. Den baseres heller ikke bare på de formelle normene, men også uformelle normer, verdier og dyder. Betjentene ser ikke på de kvinnelige innsatte som grunnleggende onde, men de ser på dem som annerledes enn ”oss normale”; de lever ikke etter den allmenne moralen. Når de handler mot den allmenne moralen gjør det at de oppfattes som å ha manglende selvkontroll og ære. At de i tillegg ikke tar ansvar for egen kriminalitet er med på å forsterke bildet av dårlig moral. Det at de ikke tar ansvar kommer til uttrykk i hvordan de rettferdiggjør sine handlinger overfor betjentene.

Litt det der jo men vi er jo kriminelle, vi lever av det her. Uten at dem egentlig vil tenke sånn, så tror jeg kanskje at det kommer igjennom litt grann ja. (..) Og det er jo noen som ikke har, arbeidsforhold da, finnes jo ikke til noen. For de har jo aldri tatt i et stykke arbeid. – Betjent 3

Ifølge betjenten unnskylder de innsatte seg med at de tross alt lever av kriminalitet. På den måten gir betjenten inntrykk av at også de innsatte skiller mellom ”vi” og ”dere andre”; ”vi” tjener til livets opphold gjennom kriminalitet, mens ”dere andre” som har vanlige jobber har lettere tilgang på penger og har dermed et påfølgende høyere ansvar når det gjelder moral. Betjent 3 sier videre at kvinnene har veldig lite eller ingen erfaring med arbeidslivet, og vet ikke hvordan man ”egentlig” skal handle for å få tilgang til goder på den riktige måten. Ifølge Bauman og May (2004:92) kommer en moralsk holdning til uttrykk i hensyn til andres behov. Dette innebærer at man ofte legger bånd på seg selv og frivillig gir avkall på personlig vinning. Moralske motiver strider med vinningsmotiver, fordi moralske handlinger krever solidaritet og viljen til å bistå andre i nød uten å kreve eller forvente noe tilbake. Ved å stjele istedenfor å arbeide og tilegne seg penger på lovlig vis, bryter kvinnene med den moralske holdningen. De utviser også en *uanstendig feminitet*. Kvinnene lever i skyggesiden av samfunnet, og er mer opptatt av personlig vinning enn å bidra til storsamfunnet som helhet. Dette kommer også frem ved at ikke alle ønsker å arbeide når de kommer ut av fengsel;

De fleste har jo lyst til å leve et mest normalt liv når de kommer ut. Mens for noen så er det veldig om å gjøre å bli uføretrygdet da. Og det syns jeg er litt trist, for jeg ser hvor flink de er til å jobbe her. Men jeg ser det at de har vært sviktet så mange ganger ute. De har kommet ut til ingenting. Så, og noen vil fortsette ruslivet sitt. Selv om dem har drømmer ute rusfritt, så vil dem fortsette. Dem har liksom gitt seg til at det her vil jeg fortsette med, jeg greier ikke å være uten. Men da er det valget du tar da, sier jeg. Hvis du skal fortsette sånn som du gjør så blir du mer her. – Betjent 1

Det at noen av de innsatte heller vil bli uføretrygdet enn å arbeide etter soningen begrunner Betjent 1 med at det ofte er systemet som svikter. Denne begrunnelsen bygger på at hun ser at kvinnene er veldig flinke til å arbeide under selve soningen. Hvis de innsatte derimot gir uttrykk for at de ønsker å fortsette med rus heller enn å arbeide, ligger skylden mer på personen enn systemet; det er et valg personen tar. Samtidig tar de et valg om å opprettholde en dårlig moral. At flere av de kvinnelige innsatte ikke ønsker å gå ut i arbeidslivet, men heller fortsette med det kriminelle livet, blir forklart ut i fra flere grunner;

Også, dem er ikke født med konsekvenstenkning heller. Det er konsekvenser av det dem foretar seg. De vet konsekvensene av å bli tatt, det er jo å bli satt i fengsel. Men at det kommer så masse konsekvenser igjen etterpå når du sitter i fengsel, hvert fall en som ikke har sittet så mye i fengsel før, de skjønner ikke det der. – Betjent 3

Ved at kvinnene lever i skyggesiden av samfunnet med sine egne normer og regler, mener betjentene at de ikke forstår konsekvensene ved å bryte storsamfunnets normer og verdier. Betjent 3 påpeker at de vet at de kommer i fengsel hvis de blir tatt, men de kjenner ikke til de etterfølgende konsekvensene. Konsekvenser som får betydning hvis de skal rehabiliteres til å bli ”verdige” samfunnsmedlemmer. Hvis kvinnene går tilbake til det tidligere livet etter endt soning, kan det tenkes at konsekvensene ikke er like store, da rusmiljøet omfatter andre normer og verdier enn storsamfunnet.

I tillegg til tilbakevendingsaspektet, er det en annen setning Betjent 3 kommer med som jeg biter meg merke i; ”*dem er ikke født med konsekvenstenkning heller*”. Her trekkes det biologiske aspektet inn. Dette nyanserer tolkningen av egenskaper som indikerer en kriminell atferd, noen aspekter tolkes ut i fra en biologisk forklaringsmodell. Hvis liten grad av konsekvenstenking forbindes med en manglende evne på moral, og konsekvenstenkning sees som en biologisk egenskap, blir manglende moral en konsekvens av det biologiske. På en slik måte trekkes både moral og kriminalitet hos de kvinnelige innsatte inn i en arv-miljø debatt. I kriminologilitteraturen er kvinner ofte underlagt en patologidiskurs, hvor kvinnekroppen blir ansett for å ha kroppslige og mentale mangler (Carlene og Worrall, 1987). Ut i fra dette perspektivet kan svekket moral sees som en kroppslig feil. Om Betjentene virkelig mener at det er en biologisk egenskap eller om det kun er en måte å uttrykke seg på, er mer uvisst. I så måte tillegger de i alle fall miljøaspektet også stor betydning når det kommer til moral;

Jeg vet ikke jeg, når du er kriminell hvor moralen er hen bestandig. Det er kanskje litt vanskelig å si. Men.. Det er jo ikke sikkert de har ment at det skal være sånn på en måte. Kanskje de har fått inn det her fra foreldrene sine også blir moralen litt, ja, det blir ikke helt som de egentlig ønsker kanskje, og så blir dem som foreldrene sine og blir ikke helt, nei vet ikke. Kanskje stygt å si at dem har dårlig moral, men dem har jo egentlig litt det. – Betjent 4

Ut i fra dette sitatet blir den dårlige moralen begrunnet med at den er tillært. Betjent 4 mener at de kvinnelige innsatte har fått internalisert dårlige normer og verdier allerede i tidlig alder gjennom foreldrene. I dette perspektivet er derfor den dårlige moralen et resultat av sosialiseringprosessen. Skog (2006:128) peker på hvordan sosial læringsteori innenfor tradisjonen til Chicago-skolen viser hvordan områder og miljøer med lite uformell sosial kontroll øker faren for å bli sosialisert inn i et ”kriminelt tankesett”, der respekt for andres rettigheter er mindre. For de kvinnelige innsatte kan dette ”tankesettet” både ha blitt internalisert gjennom familie og det miljøet de tilhører.

Moralen til de kvinnelige innsatte blir som tidligere nevnt ansett som generelt dårligere enn resten av befolkningen, og ikke bare ut i fra handlingsøyeblikket der de utfører den straffbare handlingen. Spørsmålet er også om kvinner med lav moral, dømmes hardere enn menn med lav moral.

Kvinnfolkene dem er jo, jeg syns jo egentlig når jeg sitter å hører på når dem er tyve år så er dem jo utrolig kynisk altså. Allerede i den alderen. Og dem har slept mye av hemningene sine, det spiller ikke noen rolle altså om du kryper inn vinduet der det ligger en gammel kjerring, så stjeler du likevel. Stjeler dem tom. Så.. Altså jevnt over når du blir kjent med mennesket oppe i hele situasjonen, så er det stort sett veldig OK. Men dem har jo kanskje et annet reaksjonsmønster enn vi utenfor, som ikke har sittet inne før, og ikke har drevet med rus. Mye diagnoser som kommer frem etter hvert. Psykiske lidelser. Mye misbruk. Dem selger jo seg selv skulle jeg til å si, for å få stoff. – Betjent 3

Bakgrunnen og livshistorien til kvinnene vektlegges som mye av grunnlaget for svak moral. Det er flere faktorer som spiller inn for hvordan moralen til kvinnene har blitt som den har blitt. Vanskelige opplevelser, rus og psykiske lidelser blir brukt som forklaring på hvordan de allerede i ung alder blir kyniske og slipper mye av hemningene sine. Ved å si at de er kyniske tegner betjenten et bilde om at de kvinnelige innsatte er usentimental, krass og hensynsløs, og en holdning om at mennesker ikke handler ut i fra godhet. Og dette bildet er kanskje beskrivende når de stjeler fra eldre damer mens de ligger i sengen sin. Igjen trekkes også det ”kriminelle tankesettet” inn igjen ved at de har et ”annet reaksjonsmønster”. Det samme gjøres med patologiaspektet, der rus, misbruk og psykiske lidelser fører til en svakere mentalitet. Her knyttes også det at de selger seg selv inn som et eksempel på hvordan den svake moralen kommer til uttrykk. Ifølge Barton (2005:38) er prostituerte kvinner den ”type” kvinne som blir ansett for å være mest moralsk korrumpert. Likevel sier betjenten at når de blir kjent med den faktiske person så er de ganske OK. Dermed er det ikke nødvendigvis kvinnens grunnleggende kjerne som de mener er umoralsk, men at kvinnene gjør avvikende handlinger som blir fortolket som umoralske. Det er både indre og ytre faktorer som spiller inn, men det komplekse kan sies ganske enkelt; den svake moralen begrunnes ut i fra hvordan de kvinnelige innsatte har blitt og blir behandlet, og hvordan kvinnene handler som konsekvens av dette. Det er de samme erfaringene som har ført til den *sårbare feminiteten*.

Betjentene anser ikke kvinnene som grunnleggende onde, men de tillegger de kvinnelige innsatte noen negative personlighetstrekk som også kan sees i forbindelse med det moralske nivået. Betjentene beskriver de kvinnelige innsatte blant annet som kynisk i tidlig alder, og at kvinnene er veldig manipulerende. Betjent 3 sier at de har levd på sluheten sin, og at de ofte

bruker manipulering som taktikk for å få sin vilje. Hun forteller videre hvordan de kvinnelige innsatte går frem for å manipulere;

Jeg har jo aldri gjort noe galt her inne, også drar de, kan de dra den litt sånn langt da. Jeg har bare hatt... kanskje ikke, ja, mer smiskende enn manipulativ og da kan det være da. Men, den ordentlig kvinnelisten den kan dem ikke helt, men den litt sleipe smiskinga den. Gjennomskuer jo det. Vi går jo på kontorer å tenker oss litt om, og finner ut at det her harmonerer jo ikke. – Betjent 3

Som Betjent 3 sier bruker kvinnene manipulering og smisking for å få viljen sin med betjentene. Hun sier at de som regel gjennomskuer det; kvinnene er flinke til å smiske, men ikke flinke nok. Grunnen til at de ikke er flinke nok grunnir hun i at de ikke har den ”ordentlig kvinnelisten”. I konstruksjonen av feminitet er det således en antagelse om at kvinner har en egen egenskap som betegnes som kvinnelist, som gjør at kvinner kan manipulere andre på en listig måte til å oppnå sine ønsker. Slik generaliseres manipulasjon som en feminin egenskap. Sitatet gir inntrykk av at alle kvinner har en grad av kvinnelist, med at de kvinnelige innsatte ikke har den ”ordentlige kvinnelisten”. Kvinnenes evne til å manipulere er derfor ikke etter standarden, de manipulerer på feil måte. At manipulasjon i høyere grad er en kvinnelig egenskap kommer frem av at betjentene syns kvinnene er bedre på manipulering enn de mannlige innsatte. Betjent 5 sier at også flere av mennene prøver seg på manipulering. De tror også ofte at dem er flinke, men de er lettere å gjennomskue;

Det er forskjellen på damer, dem tror jeg er flinkere. Dem er smartere. Så det, nei. Den mannlige innsatte er en veldig enkel gruppe å jobbe med. Egentlig. Det er svart eller hvit. Det er lite gråsoner egentlig. – Betjent 5

Selv om de kvinnelige innsatte ikke tillegges den ”ordentlige kvinnelisten”, er de likevel bedre til å manipulere enn mennene. Kvinnene tolkes som mye mer komplekse i sin fremgangsmåte, mens mennene som en gruppe er enklere å forholde seg til og å forstå når de prøver å få sin vilje. Fengselsbetjentene gir inntrykk av at mennene i større grad gir seg når de blir gjennomskuet, mens kvinnene fremdeles prøver seg og finner nye taktikker. Selv om begge kjønn prøver å få sin vilje gjennom manipulasjon, tillegges kvinnene en sløre måte å gjøre det på, og derfor blir også kvinnenes manipulering i større grad tolket negativt enn mennenes fremgangsmåte. Dette kan også sies om kvinnenes moral generelt. Kvinnene har så mange aspekter som påvirker kvinnenes moral, slik som rus, utsatt for misbruk, salg av egen kropp, omsorgssvikt av egne barn og tillærte fremgangsmetoder for å få sin vilje, at resultatet er at de moralske svakhetene hos kvinnene omfatter hele kvinnen som vesen.

5.5 Oppsummering

I denne analysedelen har jeg gått inn på temaer som står sentralt i konstruksjonen av feminitet. Det første delkapittelet tok for seg kvinnenes bakgrunn. Fengselsbetjentene bruker uttrykket ”den tunge ryggsekken” som et symbol på det jeg tolker som en *sårbar feminitet*. Det som veier tyngst i denne ”ryggsekken” er rusmisbruket. Det er rusmisbruket som blir gitt som hovedforklaring på hvorfor kvinnene avviker fra det normale når det gjelder kvinnenes forhistorie. Rusavhengigheten fører videre til at både den *sårbare feminiteten* og den *uanstendige feminiteten* produseres og reproduseres. Når det gjelder kvinnenes seksualitet blir det tydelig at den stilles opp mot idealet om anstendig seksualitet ved at fengselsbetjentene i stor grad fokuserer på seksualitet som avviker fra denne standarden. Det er særlig to kategorier som utpeker seg, den *seksuelt pågående* og det *seksuelle offeret*. Begge kategoriene blir sett i forbindelse med en *sårbar* og *uanstendig* feminitet.

I tolkningen av kvinnene som mødre blir det fort tydelig at kvinnene er *uegnede mødre*. Igjen blir rusmisbruket en av de store forklaringene på hvorfor kvinnene ikke klarer å leve opp til morsrollen. Rusen fører til at kvinnene avviker som mødre ved at de har mistet omsorgsretten til barnet, og slik mistet den ”normale” tilknytningen en mor har til sitt barn. Det blir tydelig at den *sårbare feminiteten* ikke er kompatibel med morsrollen. Det fører til at de blir *uegnede mødre*, som igjen fører til at de blir *uegnede kvinner*. Dette gjør at mye av rehabiliteringen baserer seg på å oppdra kvinnene til å bli gode mødre, både gjennom erfaringsdeling og gjennom å lære opp de innsatte i husmorsrollen. Når det gjelder kvinnenes moral blir det raskt tydelig at den bryter med samfunnets allmenmoral ved at de allerede har brutt samfunnets verdier og normer ved å begå lovbrudd. Betjentenes tolkning av kvinnenes moral trekkes inn i en debatt om arv eller miljø. Det påpekes blant annet at kvinnene er født uten konsekvenstenkning, og slik blir moralen beskrevet ut fra en kroppslig og grunnleggende feil. Samtidig er det også en enighet om at moralen er tillært av foreldre og miljøet. Den generelle tolkningen av kvinnene er likevel basert på at kvinnene ikke er grunnleggende onde, men at summen av erfaringer og hendelser i kvinnenes liv fører til at den moralske svakheten har utviklet seg til å omfatte hele kvinnes vesen. En tolkning som gjør det tydelig at fokuset på de avvikende egenskapene og handlingene i større grad blir vektlagt enn de positive egenskapene og handlingene i tolkningen av moral.

6.0 Diskusjon

I denne delen vil jeg trekke frem sentrale aspekter fra analysen, og diskutere de opp mot teori presentert i kapittel to. Slik vil jeg forsøke å besvare problemstillingen som er som følger: *Hvordan konstrueres avvikende feminitet i fengselsinstitusjonen?* Dette vil jeg gjøre ved å trekke frem funnene i analysen for å peke på hvordan feminitetskonstruksjonene fremstilles. Jeg vil først se på hvordan feminitet konstrueres hos de kvinnelige innsatte, og hvordan de avviker fra den idealiserte feminiteten. Dette vil jeg gjøre ved å ta for meg hvordan kvinnenes *avvikende* feminitet etableres og begrunnes. I neste del vil jeg ta for meg underproblemstilling én ved å undersøke hvordan kvinnene kontrolleres i fengsels-institusjonen basert på den avvikende feminiteten. I tredje diskusjonsdel tar jeg for meg underproblemstilling to som omhandler rehabiliteringen av kvinner i fengselet. Her vil jeg trekke frem at mye tyder på at kvinnene blir rehabilitert etter en gammel kjønnsideologi, og ikke i like stor grad etter grunnlaget for soningsdommen. Likebehandlingsprinsippet vil være relevant for å belyse at den sosialpolitiske ideen om at kvinner og menn skal behandles likt i praksis ikke fungerer. I siste del vil jeg trekke frem hvordan konstruksjon av feminitet kan sees opp mot prosesser i velferdsstaten, og hvilken interesse velferdsstaten har av den idealiserte feminiteten.

6.1 Hvilke feminiteter konstrueres

I teorikapittelet la jeg frem at den feminiteten som blir gitt mest kulturell og ideologisk støtte på et gitt tidspunkt i en gitt kultur, både blir definert forskjellig og gitt forskjellig betegnelser. Connell (1987) betegner denne feminiteten som *emphasized femininity*, og definerer den som den feminiteten som føyer seg til underordningen av menn, og orienterer seg rundt imøtekommelse og akseptering av menns ønsker og interesser (Connell, 1987:183). Her sees kvinner og menn som bærere av polariserte karakteristikk (Connell, 1995:68). Schippers (2007) videreutvikler Connell sitt begrep om den ideologiske feminiteten som hun betegner som *hegemonisk feminitet* (Schippers, 2007). Hegemonisk feminitet består av de karakteristikkene som defineres som kvinnelig, og etablerer og legitimerer en hierarkisk og komplementært relasjon til hegemonisk maskulinitet. Dette legitimerer samtidig menns dominante posisjon og kvinners underordnede posisjon (Schippers, 2007:94). Barton (2005) fokuserer i større grad på at feminitet konstrueres rundt noen rådende diskurser, enn å gi en klar definisjon og begrepsfestning. Barton (2005:1) mener det idealiserte konseptet om feminitet er konstruert rundt diskurser om hjemmelivet, morsrollen, seksualitet, anstendighet og patologi. I diskusjonen vil jeg i større grad benytte meg av Schippers (2007) sin definisjon

av den idealiserte feminiteten, da den i større grad åpner for flere feminiteter enn Connell sin definisjon (1995). Dette vil jeg se opp imot diskursene Barton (2005) mener den idealiserte feminiteten sentrerer seg rundt, fordi jeg mener det blir tydelig i analysen at avvikende feminiteter konstrueres ut i fra den idealiserte feminiteten. Et veldig interessant aspekt ved diskursene Barton (2005) mener den idealiserte feminiteten konstrueres ut i fra er at dette er aspekter informantene i stor grad trekker frem. Jeg som forsker bidro til at disse temaene ble tatt opp basert på at det var det teori og tidligere forskning fokuserte på når det gjelder feminitet, men det var samtidig tydelig at informantene også fokuserte på disse aspektene da disse temaene stadig vekk ble trukket frem i forbindelse med forskjellige spørsmål. Det var gjennomgående temaer. Da jeg benytter meg av flere feminitetsbegreper, har jeg laget en tabell for å gjøre det mer oversiktlig for den kommende diskusjonen.

Tabell 2. Beskrivelse av feminitetsbegrepene

	Idealisert feminitet			Avvikende feminitet
	Hegemonisk feminitet	Normal feminitet	Sårbar feminitet	Pariah feminitet og Uanstendig feminitet
Hva	Den idealiserte feminiteten som blir gitt mest kulturell støtte på et gitt tidspunkt i en gitt kultur.	De som ikke avviker negativt fra spesielle forventninger i en gitt situasjon. Må ikke alltid leve helt opp til de normative forventningene om feminitet.	Feminitets-karakteristikker som overdrives.	Pariah feminitet: egenskaper og handlinger som konstrueres som maskuline. Uanstendig feminitet: en pariah feminitet. Motsetning av Dydig pike.
Teoretiker	Schippers (2007). Bygger på Connell (1995; 1987).	Definert ut i fra; Goffman (2000), og West og Zimmerman (1987).	Definert ut i fra; Ericsson og Jon (2006).	Pariah feminitet (Schippers, 2007). Uanstendig feminitet definert ut i fra Schippers (2007), og Ericsson og Jon (2006).
Karakteristikker	Det ideelle bildet av anstendighet.	Preget av anstendighet.	Kvinnene blir oppfattet som et offer og inkompetente.	Uanstendig feminitet: maskuline handlinger og uanstendig handlinger, slik som å være en uegnet mor.

Feminitetsbegrepene i tabell 2. strekker seg fra den idealiserte feminiteten til den avvikende feminiteten. De to begrepene bygger på en kombinasjon av tematikk som står sentralt i konstruksjonen av feminitet hentet fra Barton (2005:1), og mine funn knyttet til feminitet. *Hegemonisk feminitet* og *pariah feminitet* er begreper som er utarbeidet og definert av

Schippers (2007). Disse to begrepene befinner seg på hver sin side av skalaen. *Normal feminitet* er et begrep jeg definerer ut i fra teori i kapittel 2. Normal feminitet er nærmere den idealiserte feminiteten enn den avvikende, da dette er en feminitet som oppfattes som akseptabel og ”normal”. Den *sårbare feminiteten* og den *uanstendige feminiteten* er begreper jeg har definert basert på mine funn i analysen. De har likhetstrekk med begreper som er presentert i teorien, men da jeg ikke føler de eksisterende begrepene helt omfatter alle aspektene ved disse feminitetene har jeg valgt å utvikle to nye feminitetsbegreper.

Selv om alle kvinnene i fengselet bryter med den idealiserte feminiteten konstrueres de som feminiteter, men de konstrueres som avvikende feminiteter. I analysekapitlene er det særlig to feminiteter jeg har begrepsfestet som peker seg ut som sentrale for de avvikende kvinnene; den *sårbare feminiteten* og den *uanstendige feminiteten*. Jeg vil nå gå inn på hvilke prosesser som fører til at de avvikende feminitetene etableres og hvordan de normativt begrunnes. Etableringen og begrunnelsen av den sårbare feminiteten foregår annerledes enn den uanstendige feminiteten, samtidig er de to feminitetene overlappende ved at kvinnene ofte tolkes som både sårbare og uanstendige. I denne delen vil jeg også utdype hvordan konstruksjonen av den sårbare og uanstendige feminiteten kan tolkes som avvikende feminiteter ut i fra kjønnsteori.

Først vil jeg ta for meg den *uanstendige feminiteten*. Den uanstendige feminiteten både etableres og begrunnes gjennom flere prosesser. Blant annet bryter kvinnene med idealet om anstendig seksualitet når de er *seksuelt pågående* (Ericsson og Jon, 2006). I konstruksjon av feminin seksualitet blir det tydelig at *pågående seksualitet* bli tolket som avvikende, da uttrykkelse for seksuell interesse er et trekk som er forbeholdt menn ved at det er et maskulint trekk (Connell, 1987). Kvinner skal være skjøre og imøtekommende i seksuelle sammenhenger, ikke pågående (Connell, 1987:187). Når kvinner utviser åpen seksualitet blir de ansett som umoralske (Ericsson og Jon, 2006:134; Barton, 2005:14). I analysen trekker jeg også konklusjonen om at rusavhengighet i større grad påvirker og virker ødeleggende på feminitet. Selv om rusavhengighet generelt ikke er akseptert, er det mer kompatibelt med maskulinitet enn feminitet. Det blir også tydelig at kvinnene bryter noen anstendighetsnormer som oftere tillegges kvinner, slik som at de ikke skal svare frekt, og at de skal rydde og ta vare på hjemmet. Kvinnene bryter med disse kjønnsnormene, og har heller tredd inn i det maskuline domenet av kriminell aktivitet. Når atferden avviker i større grad fra normal feminitet, enn normal maskulinitet, blir kvinnene oppfattet som det Schippers (2007) betegner

som en pariah feminitet. Den *uanstendige feminiteten* kan slik forstås som en *pariah feminitet*. Selv om selve egenskapene og handlingene konstrueres som maskuline, blir de konstruert som feminine når de utføres av kvinner, men det blir konstruert som en avvikende feminitet (Schippers, 2007:96). I innledningen nevnte jeg at en konsekvens av at kriminalitet sees som et maskulint fenomen er at kvinner som begår kriminalitet blir sett på som dobbelt avvikende. I tillegg til at de stemples som kriminelle, stemples de også som ukvinnelige (Vegheim, 1997; Heidensohn, 1987; Carlen og Worrall, 2004). Det samme kan sies om rusavhengighet; de stemples som dobbelt avvikende fordi de stemples som narkomane og avvikende feminiteter. Stemplingen som ”ukvinnelig” baserer seg på at kvinnene har en *uanstendig pariah feminitet*, som et resultat av alle de avvikene handlingene og egenskapene som ikke er i overensstemmelse med *hegemonisk feminitet*.

Den *sårbare feminiteten* etableres og begrunnes også gjennom flere prosesser. Den sårbare feminiteten begrunnes blant annet med ”den tunge ryggsekken”, som symboliserer en vanskelig barndom, psykiske lidelser og rusproblematikk. ”Den tunge ryggsekken” fører til at kvinnene blir stakkarsliggjort ved at de blir sett på som emosjonelt sårbare og ustabile. Den sårbare feminiteten blir også synlig gjennom at kvinnene tolkes som et seksuelt offer. Både fordi de blir seksuelt misbrukt, men også fordi de ikke klarer å sette grenser for egen kropp. Den *sårbare feminiteten* kan føre til at kvinnene oppfattes som en *uanstendig pariah feminiteten* ved at de for eksempel blir for ettergivende, men den *sårbare feminiteten* er ikke nødvendigvis en *pariah feminitet* i seg selv. Jeg vil heller argumentere for at den *sårbare feminiteten* er en overdrivelse av den ”normale” feminiteten, enn at den har likheter med maskulinitet. Ericsson og Jon (2006) fant at gutter i anstalter for kriminelle og uoppdragne ungdom ble oppfattet som at de drev det kulturelle skriptet for det som oppfattes som akseptabel maskulinitet for langt, og overdrev slik maskuliniteten. Jentene ble ansett for å ha oppførsel som både brøt med og truet den ”normale”, eller *emphasized*, feminiteten. Kvinnene i min undersøkelse kan sies å bryte og true den ”normale” feminiteten gjennom den *uanstendige feminiteten*. Samtidig vil jeg argumentere for at de avvikende kvinnene i likhet med guttene i undersøkelsen til Ericsson og Jon (2006) overdriver det kulturelle skriptet for ”normal” feminitet, gjennom den *sårbare feminiteten*. Feminitet er karakterisert ved å være sårbar, inkompetent og å mangle selvkontroll (Carlen og Worrall, 1987), men de kvinnelige innsatte strekker dette for langt. Flere av aspektene ved kvinnene knyttes opp til disse karakteristikkene, for eksempel når det gjelder seksualitet, rus og morsrollen. De er for sårbare ved at de lar seg bli utnyttet og brukt av menn i seksuelle og emosjonelle relasjoner.

Kvinnenes manglende selvkontroll fører til at kvinnene ikke klarer å slutte sitt rusmisbruk, som igjen fører til dårlig moral ved at de stjeler og at de gir uttrykk for at de ikke angres på sine handlinger. Kvinnene blir også oppfattet for å være inkompetent på et bredt spekter av områder, slik som morsrollen, husmorsrollen, arbeidslivet, valg av partnere, den seksuelle sfæren, som samlet gjør at kvinnene blir avvikende og ”feiler” i å leve et normalt liv. Slik blir karakteristikkene som vanligvis forbindes med feminitet overdrevet til den graden at det blir destruktivt for selve feminiteten. Feminitet er også samtidig karakterisert av å mestre, bry seg om andre, vise omsorg, og ofre selvinteresse for andres behov (Carlen og Worrall, 1987). Dette er karakteristikkene kvinnene på mange måter i høy grad bryter med, særlig når det gjelder morsrollen. Slik er den *sårbare feminiteten* konstruert rundt at noen av de feminine karakteristikkene overdrives og andre underdrives. Denne ubalansen fører til at den *sårbare feminiteten* er en avvikende feminitet (Roberts, 1995).

Den overdrevne *sårbare feminiteten* og den *uanstendige pariah feminiteten* overlapper som sagt ofte. Min tolkning er at alle trekk ved feminitet stilles opp mot *hegemonisk feminitet*, som er den feminiteten som blir oppfattet som den mest rådende feminiteten i samfunnet (Schippers, 2007). Kvinnene avviker på flere måter i forhold til hegemonisk feminitet, og jeg vil derfor påstå at kvinnene tillegges flere feminiteter, basert på at avvikene omfatter forskjellige områder. Selv om de to avvikende feminitetene konstrueres forskjellig, har de likevel noen felles påvirkende faktorer som fører til at kvinnene tolkes i lys av begge. Et eksempel på dette pekte jeg på i kapittel fire der jeg så på rusmisbruk både som en konsekvens og en påvirkende faktor til den *sårbare-* og den *uanstendige feminiteten*. Det finnes flere slike fellesnevnerne. Rusmisbruk kunne blant annet blitt byttet ut med avvikende seksualitet eller dårlig moral. Slik blir det tydelig at det er en forbindelse mellom de to avvikende feminitetene. Morsrollen kan også sees i lys av de avvikende feminiteten. En konsekvens av at kvinnene overdriver den *sårbare feminiteten* er at de blir oppfattet som å være *uegnede mødre*, ved at de oppleves som for svake og egoistiske til å sette barn foran rusen. Dette fører videre til at kvinnene tolkes som en *uanstendig feminitet*, da brudd på morsrollen i stor grad konstrueres som et avvik når det gjelder feminitet (Roberts, 1995).

I tillegg til at kvinnene tillegges avvikende feminiteter, vil jeg også påstå at feminiteten til de kvinnelige innsatte i større grad blir konstruert som avvikende enn maskuliniteten til de mannlige innsatte. Denne påstanden baserer jeg på at informantene gjennomgående i analysen tolker kvinnene som i verre stand enn mennene; de har en ”tyngre ryggsekk”, de har behov

for en mer omfattende oppdragelse, og de sitter generelt ”hardere i det enn menn”. Dette kan sees i forbindelse med vulnerabilitetstesen; ”når kvinner faller, synes de å falle dypere og bli mer stigmatisert enn menn”(Pedersen, 2006:82). Selv om menn også bryter med normaliteten ved å begå lovbrudd, befinner de seg fremdeles innenfor den maskuline sfæren (Vegheim, 1997; Carlen og Worrall, 2004; Barton, 2005). Kvinnene derimot bryter både loven og beveger seg ut av den feminine sfæren. Jeg tolker derfor utsagnet om at kvinnene ofte er i verre stand enn mennene er at de i mye høyere grad bryter med *hegemonisk feminitet*, enn mennene bryter den *hegemoniske maskuliniteten*.

Fra min analyse er det mye som peker på at bakgrunnen for at kvinnene bryter med den *hegemoniske feminiteten*, er fordi de ikke har nok kunnskap og erfaring til å gjøre kjønn riktig. Ifølge fengselsbetjentene har ikke de kvinnelige innsatte ”riktig” kunnskap om og erfaring med; morsrollen, hva et vanlig liv er, riktige seksuelle relasjoner, hvordan de skal holde orden i hjemmet eller opprettholde rutiner, og så videre. Derfor blir det ikke nødvendigvis riktig å si at kvinnene handler bevisst for å bryte med kjønnsnormene, eller for å utfordre kjønnsnormene. Det handler kanskje mer om at deres forståelse og erfaringer med virkeligheten er med på å prege handlingene de gjør. Alle subjekter har en forståelse av virkeligheten, men denne virkeligheten kan sies å være sosialt konstruert (Berger og Luckmann, 2004). Det samme kan sies å gjelde for kjønn. Selv om det kanskje finnes en generell tanke om en idealisert feminitet, vil ikke det si at alle har forutsetningene til å leve opp til den eller ha den samme forståelsen av den. Idealisert feminitet inneholder noen sosial og kulturelle koder som det kan tenkes at er lettere tilgjengelig for noen enn for andre. Her kan den sosiale bakgrunnen trekkes inn, der de kvinnelige innsatte kanskje ikke har hatt så mange rollemodeller med ”normal” feminitet. Sosialiseringssprosessen i barndommen er med på å forme hvem en identifiserer seg med, hvor de rollemodellene som har vært tilgjengelig setter sitt preg (Bø og Schiefloe, 2007). På den måten vil de uformelle sosialiseringssagentene bidra til hvordan subjekter forstår og gjør kjønn. Det blir deres virkelighet. Dette kan også benyttes til å forklare hvorfor fengselsbetjenten mener de kvinnelige innsatte ikke ”forstår” at de blir brukt av menn, og at de har fått en type ”rolle” i miljø der kroppen blir brukt som byttmiddel i handel om narkotika. Det tyder på at betjentene tolker det som at dem selv og de kvinnelige innsatte har forskjellige konstruerte virkeligheter vedrørende deres rolle som kvinner.

Samtidig som avvikende feminitet konstrueres i lys av den idealiserte feminiteten, blir den idealiserte feminiteten synlig ved å ta for seg den avvikende feminitet. Idealisert feminitet og avvikende feminitet kan sies å være i et dialektisk forhold, ved at de konstrueres i lys av hverandre. ”Normal” og ”avvikende” feminitet kan ikke sees uavhengig av hverandre. I min undersøkelse blir det tydelig at den idealiserte hegemoniske feminiteten i stor grad konstrueres rundt anstendighet. Anstendighet trekkes inn i mange, om ikke de fleste, aspektene ved feminitet. Derfor er det også anstendighet den sosiale kontrollen av kvinner i stor grad baserer seg på, som jeg vil gå nærmere inn på nå.

6.2 Den sosiale kontrollen av kvinnene - Mikro-kontrollens logikk

I denne delen ønsker jeg å ta for meg den første underproblemstillingen, som er som følger: *Hvordan kontrolleres kvinnelige innsatte i fengselskonteksten?* Det er relevant å ta for seg kontroll i den institusjonelle konteksten, da det er gjennom den idealiserte feminiteten kvinner kontrolleres i dagliglivet (Lander, 2003:42). Ved å bruke kvinner i fengsel som case, blir den sosiale konstruksjonen av feminitet tydelig fordi de representerer tydelige avvikende feminiteter. Den institusjonelle konteksten er avgjørende for konstruksjonen av de avvikende feminiteten, selv om konstruksjonen også baseres på livet kvinnene har levd utenfor fengselskonteksten. Å foreta undersøkelsen i fengselsinstitusjonen bidrar til å synliggjøre hvordan de avvikende feminitetene sanksjoneres og forhandles. Utgangspunktet for sanksjoneringen innenfor den maskuline institusjonen baserer seg på det maskuline fenomenet kriminalitet. At de avvikende feminitetene befinner seg innenfor dette feltet påvirker hvordan kvinnene sanksjoneres, og på hvilket grunnlag de sanksjoneres. Kvinner som kommer i fengsel får dermed en slags dobbeltstraff; de straffes både for den kriminelle handlingen de har gjort, og fordi de er ”feil” type kvinner. Jeg vil ikke her gå inn på frihetsberøvelse og de andre kjennetegnene ved totale institusjoner (Goffman, 1967), da dette er noe som er velkjent at foregår i fengselsregimet fra før. Jeg ønsker å se på hvordan kvinnen kontrolleres ut i fra den avvikende feminiteten, og vil argumentere for at de i stor grad kontrolleres for uanstendighet. Aspekter informantene vektlegger som omfatter denne uanstendigheten er interessant nok del av de diskursene Barton (2005:1) mener det idealiserte konseptet om feminitet er konstruert rundt. Dette omfatter livet i hjemmet, morsrollen, seksualitet, anstendighet og patologi (Ibid.). Barton nevner anstendighet som et eget punkt, men jeg vil argumentere for at anstendighet inngår i alle diskursene vedrørende feminitet.

6.2.1 Seksualitet og kroppen

Kontrollen av seksualitet i fengselet er kanskje det aspektet som kommer tydeligst frem. Da kontroll av seksualitet er en vesentlig del av konstruksjon av feminitet (Lander, 2003:35), er det ikke overraskende at dette også vektlegges i fengsel. Som nevnt i analysen er det mye fokus på den seksualiteten hvor kvinnene enten sees som et offer eller seksuelt pågående. Det tydeligste kontrolltiltaket for seksualitet er skjermingspraksisen. Tiltaket om at kvinnene skal skjermes fra mannlige innsatte ved at de har en egen avdeling, er på et formelt nivå (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Bakgrunnen for at kvinnene skjermes begrunnes av mine informanter med at kvinnene har behov for beskyttelse. Det er i *beskyttelsen* av kvinnes seksualitet den sosiale kontrollen viser seg interessant. Mine funn tyder på at grunnlaget for at kvinnene trenger beskyttelse kommer både av at de trenger beskyttelse fra mannlige innsatte, men de trenger også beskyttelse fra *seg selv*. De bryter med den seksuelle anstendigheten ved at de for ukritisk gir seg selv til flere menn (Ericsson og Jon, 2006:132). Ved å ikke være mer selektiv og tilbakeholden glir kvinnene over i den seksuelle sfæren til maskulinitet (Connell, 1987). Den formelle og sosiale kontrollen av seksualitet baserer seg blant annet på å forhindre kvinnene i å utvise maskuline trekk når det gjelder seksualitet, og at de ikke skal overspile det å imøtekomme menn sine behov. Siden det er menn sin seksualitet som er normen, kontrolleres kvinnes seksualitet oftere, og det er et fokus på at det er kvinnes forhold til egen kropp som må behandles (Lander, 2003:35). Behov for fokus på kvinnes forhold til egen kropp vises ved at kvinnene ikke klarer å ta ansvar for egen kropp og vedvarende velger feil "type" mann eller feil type seksuelle relasjoner. Dette gjør at kvinnene er en "type" feminitet som konstrueres som ikke-kompetente aktører i den seksuelle sfæren, og som har behov for *beskyttelse* og kontroll. All fysisk kontakt fra klemming til mer intimt kontakt er uønsket, da kvinnene er i en posisjon der en minste form for seksuell fremtoning blir ansett som uanstendig. Det er både en kroppslig og mental kontroll. Seksualitet gjør det også tydelig at kvinnene i noen situasjoner holdes ansvarlig for sin avvikende feminitet, som samsvarer med det West og Zimmerman (1987) beskriver når personer "feiler" å *gjøre kjønn* etter de normative standardene. I andre situasjoner blir kvinnene heller sett som et offer for sine omstendigheter. I begge tilfeller utsettes kvinnene for sosial kontroll for å forhindre videre atferd som bryter med den hegemoniske feminiteten (Schippers, 2007). Det som videre er interessant er at kvinnelige og mannlige innsatte kan være sammen i opptil ni timer om dagen gjennom skole, jobb og kulturelle aktiviteter på kvelden. Det er kun på avdelingen kvinnelige og mannlige innsatte holdes helt adskilt. På en måte går det an å si at de får tilbringe tid

sammen ute i den offentlige sfæren, mens de ikke får være sammen i den private sfæren. I den grad det er mulig å snakke om en privat sfære i et fengsel.

6.2.2 Morsrollen

De kvinnelige innsatte blir konstruert under kategorien uegnede mødre. De er ikke til stede for å ta ansvar og gi omsorg til barna sine. Rasjonaliseringen for hvorfor de er dårlige mødre er at de mangler kunnskapen til å være en god mor. Det kan virke som det er en tanke om at alle kvinner har egenskapen til å være en god mor, men at rusen legger seg som en barriere for denne egenskapen, og at det er dette som ligger bak når betjentene snakker om at kvinnene ikke har ”våknet” opp. Denne tankegangen kan komme av at morsrollen står veldig sentralt i feminiteten (Roberts, 1995). Connell (1987:187) mener egenskapene som karakteriserer emphasized feminitet i det store bildet sentrerer seg rundt seksuell reproduksjon i relasjon til yngre kvinner og morsrollen i relasjon til eldre kvinner. Slik knyttes også seksualitet seg til morsrollen, og begge aspekter må utføres med anstendighet. Når kvinnene ikke mestrer å være mor, tar betjentene på seg rollen som et forbilde og oppdrager. Den sosiale kontrollen blir dermed gjennom fengselsbetjentene som sosialiseringssagenter (Bø og Shiefloe, 2007). Som sosialiseringssagenter viderefører betjentene, som representanter for fengselet, den sosiale kontrollen av mødre på vegne av velferdsstaten. Staten har før kvinnene kom inn til soning kontrollert mødre ved å blant annet ta fra dem den daglige omsorgen for barna. Fengselet forsøker å bidra til at mor-barn-relasjonen endrer seg, samtidig som de begrenser kontakten mellom mor og barn. De tar aktivt del i møte mellom mor og barn, men kontrollen av mor baserer seg hovedsakelig på å gjøre henne anstendig. Så lenge kvinnen er uanstendig kan hun ikke bli en egnet mor. Kontrollen av morsrollen inkluderer også å hindre at kvinnene blir gravid i fengselet. Det kan forklares av praktiske grunner, men også av at fengselet har makten til å hindre de kvinnelige innsatte i å få barn under deres kontroll. Slik kan fengselet kontrollere det som kanskje står mest sentralt i den idealiserte feminiteten; de kan hindre kvinner de finner upassende å reprodusere seg. For noen kan kanskje muligheten til å få barn være over innen de er ferdig med soningen.

6.2.3 Hjemmet og aktiviteter

Rollen i hjemmet kan også knyttes opp mot morsrollen. Også her rasjonaliseres kvinnene som kunnskapsløse og uanstendige. De kvinnelige innsatte plasseres i *domesticisation* diskursen som grunner i en angst om at skadene som er gjort vedrørende husmorsferdigheter er

irreversible (Carlen og Worrall, 2004). Mye av oppdragelsen går derfor også ut på å lære kvinnene å rydde opp etter seg, holde orden og lage mat. Aktiviteter som legges til rette i fengselet knyttes ofte opp mot rollen i hjemmet. Ericsson og Jon (2006:134) fant at husmorsferdigheter ble ansett for å ha en viss moralsk kvalitet, og at aktiviteter som ble tilbudt i ungdomsinstitusjonen var knyttet opp mot husmorsferdigheter, slik som vasking og strikking. Dette har likhetstrekk med mitt case. Strikking og hagearbeid er eksempler på aktiviteter som kvinnene får tilbud om i fengselet. Kvinnene oppfattes som viltre og målløse i sine aktiviteter utenfor fengselet. Kontrollens mål kan virke som å være og skulle omgjøre de viltre kvinnene til anstendige kvinner, gjennom å gi de oppgaver som er mer ”kjønnspassende” og av en mer passiv art. Utenfor fengselet knyttes kvinnes aktiviteter opp mot rus. Rus er en faktor som ikke bare påvirker aktivitetene, men også alle de andre aspektene ved anstendigheten. Derfor skulle en tenke at hovedkontrollen av kvinnene var knyttet til narkotikamisbruket, men kontrollen av narkotika i fengselet skjer ikke i så høy grad. Uforberedte urinprøver skjer ukentlig av kun to innsatte i hele fengselet og en celle på hver avdeling visiteres ukentlig. Utenom dette kan de innsatte velge selv om de ønsker å stå på en urinprøvekontrakt. Det kan virke som at den sosiale kontrollen av feminitet fokuserer på mer grunnleggende aspekter ved kvinnene enn narkotikamisbruket. Dette blir synlig blant annet ved at kvinnene ikke tilbys behandling for rusavhengigheten gjennom rusmestring.

6.2.4 Oppførsel

Kvinnenes oppførsel i hverdagssituasjoner er et av områdene der kvinnene oppfattes som både ”normale” feminiteter og ”avvikende” feminiteter. Blant annet viser kvinnene omsorg for hverandre og får til den gode samtalen. Dette blir oppfattet som gode feminine egenskaper. Samtidig beskriver informantene situasjoner der kvinnene driver med utfrysning og baksnakking av hverandre. Det blir påpekt at kvinner generelt er litt mer indirekte, mens menn er mer direkte ved å ta i bruk vold som del av sine sosiale strategier. Det samme gjelder for småintriger, slik som å huske å sette inn i oppvaskmaskinen. Selv om det ikke nødvendigvis er positive egenskaper, oppfattes det fremdeles som kjønnspassende for kvinner. Dette blir tydelig ved at en av informantene sier det generelt er slik mellom kjønnene våre. Da kjønnene har forskjellige rasjonaliteter for forskjellige sosiale arrangementer (West og Zimmerman, 1987:126), er dette en kjønnsrasjonalitet som aksepteres som feminin. Å gjøre kjønn betyr å skape forskjeller mellom kjønnene, som ikke er biologiske, men som blir sett på som gjeldende for kjønnene (West og Zimmerman, 1987:137). Å baksnakke og ha

intriger seg imellom blir sett på som kvinnelig til tross for at det ikke er positiv oppførsel. Fordi de kvinnelige innsatte handler etter normativt godkjent feminitet, blir ikke slik oppførsel i så stor grad sanksjonert, med mindre det tar for mye oppmerksomhet i det sosiale rommet. Da vil betjentene gripe inn for å holde det under kontroll. Helst vil de at kvinnene ordner opp i småkranglene selv.

Det er også situasjoner der kvinnene har oppførsel som avviker ved at de bryter med den feminine anstendigheten, slik som at de svarer frekt og ikke rydder etter seg. Det er i slike situasjoner den sosiale kontrollen av de kvinnelige innsatte i hovedsak iverksettes når det gjelder oppførsel i det sosiale samspillet. Jeg tolker det som at det fordi dette faktisk er oppførsel som bryter med feminitet, og heller er oppførsel som i større grad er linket til maskulinitet. Den sosiale kontrollen baserer seg igjen på oppdragelse, der betjentene ser det som sin oppgave å lære kvinnene hva som er riktig og galt, og hva som er anstendig og uanstendig oppførsel for kvinner.

6.2.5 Moral

Dårlig moral antas å være den verste formen for avvik hos kvinner (2005:38). Moral kan defineres som ”de verdier, normer og dyder som har bred aksept i en gitt kultur til en bestemt tid” (Tranøy, 1998:18). Knyttet opp mot feminitet baserer disse verdiene, normene og dyder ut i fra mine funn seg på anstendighet. Moral henger derfor sammen med alle de andre aspektene knyttet til anstendighet som jeg har nevnt; morsrollen, hjemmet, oppførsel, seksualitet og aktiviteter. At moral knyttes opp til andre aspekter ved kvinnen er ikke noe nytt, da både seksualitet, anstendighet og morsrollen er knyttet til moral (Malloch, 2004). Moralen blir slik et symbol for uanstendigheten. For å kontrollere moralen må alle de andre aspektene kontrolleres. Så hvordan begrunnes den dårlige moralen? Den forklares blant annet ut i fra sårbarheten som fører til en uanstendighet. Sårbarhet grunngis i både det biologiske og i miljøet. I et eksempel på sårbarhet fra et biologisk perspektiv trekker informanten frem mensesykdom som et grunnlag for sårbarhet. De trekker også frem et eksempel som kanskje er mer spesifikk for ”denne typen” kvinner; de er født uten konsekvenstenkning. Dette vitner om en oppfattelse av at kvinnenes biologi er en medvirkende faktor til hvorfor de er mer sårbare og uanstendige enn andre kvinner. Dette kan kobles opp mot medikaliseringssammenheng. Ifølge Carlen og Worrall (2004) plasseres kvinnene i en medikaliseringssammenheng der diskursen omhandler en repeterende patologisering og medikalisering av de kvinnelige innsatte, der de

blir sett på som mindre fysisk og mentalt robuste enn mannlige innsatte. Generelt kan kvinner som ikke forholder seg til eller direkte motsetter seg "kjønnsfakta", og gjør handlinger som trosser disse, bli forklart ut i fra en diskurs om patologi (Barton, 2005:10). At kvinnene mangler konsekvenstenkning er et eksempel på en slik forklaring. Fordi kvinner bryter med både allmenmoralen og feminitet når de gjør kriminelle handlinger blir det gitt en patologisk forklaring. Samtidig grunngir informantene den dårlige moralen i miljøet, ved at kvinnene ikke har hatt gode rollemodeller i oppveksten og i miljøet de var i før de kom inn til soning. Kontrollen av kvinnes moral ligger dermed i fengselsbetjentene som sosialiseringssagenter.

De institusjonelle ordningene skaper mekanismer for sosial kontroll av kjønn når personer "feiler" i å gjøre kjønn (West og Zimmerman, 1987). Innenfor kjønnsteorien til West og Zimmerman (1987) vil fengselsbetjentene fungere som representanter for fengselsinstitusjonene, som skaper mekanismene for sosial kontroll av kjønn. Dette blir tydelig gjennom at fengselsbetjentene fungerer som formelle sosialiseringssagenter, kontrollører og sanksjoneringsgivere når det gjelder seksualitet, morsrollen, aktiviteter, oppførsel og moral. Fengselsbetjentene representerer *normal feminitet*. Ut i fra dette kapitlet vil jeg si at kvinnen i høy grad blir kontrollert gjennom den idealiserte feminiteten (Lander, 2003:42). Jeg vil argumentere for at de avvikende kvinnes handlinger blir kontrollert i høyere grad enn handlinger gjort av "normale" kvinner som bryter med den idealiserte feminitet. Min hypotese er at desto mer en kvinne avviker fra den idealiserte feminiteten, desto mer måles hun opp mot den idealiserte feminiteten. Få avvik tolereres, men når det blir så omfattende som det er ved de kvinnelig innsatte omfatter det hele kvinnen som person. Det er avvikene som trekkes frem av informantene, og avvikene tar så stort fokus at de sidene ved kvinnene som er normale havner litt i skyggen.

6.3 Rehabiliterings og likhetens kjønnete logikk

Etter å ha undersøkt hvordan kvinnene kontrolleres i fengselskonteksten, ønsker jeg nå å ta for meg den andre underproblemstillingen som var som følger: *Hvilken betydning har kjønn i rehabilitering av kvinnelige innsatte?* Kvinner i fengsel gjør de sosiale konstruksjonene av kjønn tydelig fordi de representerer tydelige avvikende feminiteter. Ved å ha undersøkt hvordan kvinnene kontrolleres basert på sin avvikende feminitet, blir det også tydelig hvordan kvinner behandles annerledes i fengsel enn menn. Da kvinner kontrolleres på andre premisser enn menn, gir dette videre utslag i rehabiliteringen av kvinnene. Selv om kriminalomsorgens

rehabiliteringsideologi i utgangspunktet skal være kjønnsnøytral, vil jeg argumentere for at dette ikke er tilfellet i praksis. Det blir tydelig at fengselet opererer med to forskjellige kjønnspraksiser. For kvinner vil dette si at rehabiliteringen består av å rehabilitere feminitet innenfor en maskulin institusjon.

I innledningen trakk jeg inn to begreper som står sentralt i rehabilitering innenfor kriminalomsorgen; likebehandling og normalitetsprinsippet. Dette er sosialpolitiske vedtak som kommer fra sentralt hold, og skal sikre en lik og hensiktsmessig rehabilitering uavhengig av kjønn. Likebehandling innebærer at alle skal ha samme muligheter og behandles likt, som innebærer at kriminalomsorgen fører en ensartet praksis og gir de innsatte likeverdige tilbud (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Mine funn peker i en retning der likebehandlingsprinsippet ikke oppfylles slik det skal i teorien. Blant annet har ikke kvinnene tilgang til å delta på rusmestring. Siden rusmestringsenheten er forbeholdt menn, har kvinnene på ingen måte et likestilt tilbud når det gjelder rusmestring. Dette er noe fengselsbetjentene på kvinneavdelingen ser på som bekymringsverdig. Når betjentene samtidig forteller at store deler av de kvinnelige innsatte har rusproblematikk kan en undres over om det er hensiktsmessig med blandingsfengsel når dette fører til at kvinnene får dårligere rehabiliteringstilbud. At kvinnene blir hindret i å søke seg inn på rusmestringsenheten fører til at kvinnene ikke får rehabilitering knyttet til grunnlaget for dommen. Betjentene forteller også at flere av de kvinnelige innsatte ikke er førstegangssonende. De har sonet fengselsstraff før. Forklaringen som blir gitt på at de kommer tilbake til fengselet er at de kvinnelige innsatte selv ikke ønsker eller klarer å gi slipp på det kriminelle livet og rus, samt at hjelpeapparatet etter endt soning ikke alltid fungerer som det skal. Det blir ikke i like stor grad pekt på at en av årsakene kan være at de ikke like stor grad får hjelp til rusmestring i fengselet. På den måten blir kvinner i større grad tillagt egenansvar for å løse sin egen rusproblematikk. Selv om betjentene gir uttrykk for at de har stor forståelse for at det er veldig krevende og vanskelig å ta et personlig oppgjør med rusavhengighet, blir samtidig kvinnene oppfattet som å ha lite selvkontroll og svak vilje når de ikke klarer det.

Selv om kvinnene ikke i like stor grad blir rehabilitert for grunnlaget for innsettelsen, blir de derimot forsøkt ”rehabilitert” på mange områder. Mye av rehabiliteringen tyder på å bære preg av å forme kvinnene til å bli ’dydige piker’ (Ericsson og Jon, 2006), og strekker seg mot den hegemoniske feminitet. Denne formingen omfatter aspekter helt tilbake til barndommen. Ifølge fengselsbetjentene har ikke de kvinnelige innsatte fått noe oppdragelse i barndommen,

og de ser det derfor som sitt ansvar å ta på seg oppdragerrollen. Det er ikke et spørsmål om kvinnene har fått oppdragelse, eller sosialisering som er et mer faglig begrep, men om de har fått ”riktig” sosialisering. Det blir dermed mer riktig å si at de må resosialiseres. Kvinnene må først nullstilles, der de avlæres det de tidligere har tillært seg, for så å gå igjennom en ny sosialiseringssprosess. En slik prosess krever veldig mye mer enn førstegangssosialiseringen som starter som barn, og ofte fortsetter gjennom hele livet. Resosialiseringen for å få kvinnene til å bli anstendige bygger på en gammel kjønnsideologi, ved at den lenge har vært knyttet opp mot husmorsferdigheter (Bosworth, 2000), heller enn skole og arbeid. Kvinnene hadde tidligere ikke mulighet til å delta på arbeids- og skoleplassene fordi feminitet var et hinder for den maskuline rehabiliteringen. Kvinner hadde derfor mye mindre muligheter enn menn. At likebehandlingen ikke tilfredsstilles påvirker også normalitetsprinsippet. Normalitetsprinsippet innebærer at tilværelsen i fengsel skal være så lik som mulig tilværelsen ellers i samfunnet. Det er frihetsberøvelsen som er straffen, og straffen skal derfor ikke være tyngre enn nødvendig. Ut i fra normalitetsprinsippet skal fengselet være en arena hvor de innsatte kan trene på dagliglivets aktiviteter og ta ansvar for eget liv (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Det at kvinnene ble utestengt fra arbeid og skole for noen få år siden førte til et brudd på normalitetsprinsippet. Kvinnene fikk ikke trene på dagliglivets aktiviteter ved å ta ansvar for å sikre seg en utdanning og arbeidserfaring, for å møte samfunnets krav når de var ferdig med soningen. I dag får kvinnene delta på arbeid og skole, men arbeidsstua finnes fremdeles som et alternativ. Ved at de kvinnelige innsatte kan velge bort skolegang og arbeidserfaring til fordel for håndarbeid, fører til at kvinnene fremdeles ikke nødvendigvis forberedes til et moderne samfunn der kvinner i høy grad er arbeidsaktive (SSB, 2015). Fengselets fokus på kvinnes husmorsferdighet og seksualitet gjør at fengselet har mange likhetstrekk med institusjonen for kvinnelige ungdomsforbrytere i Norge på midten av 1900-tallet (Ericsson og Jon, 2006). Dette fokuset er særlig interessant når dette utføres i en maskulin institusjon, hvor rehabiliteringen i lang tid har vært tilrettelagt menn (Thomas, 2003). I innledningen ble det nevnt at rehabiliteringsideologien kan oppfattes som å være like gammel som fengslene, da denne ideologien ifølge Mathiesen (2007:57) består av fire kjerneelementer i en borgerlig-protestantisk etikk; flittig arbeid, god skole, skikkelig moral og streng disiplin. Disse elementene gir et annet utfall for kvinner enn det gjør for menn. Blant annet kan det virke som at mye av rehabiliteringen baserer seg på gamle kjønnsroller (Frønes, 2007). Slik som at aktivitetene som blir lagt opp for kvinner er strikking, og aktiviteter som er lagt opp for mennene er å spille fotball. Håndarbeid som aktivitet for kvinner er samme type aktiviteter de kvinnelige innsatte i fengselet i Paris helt siden år 1684

ble satt til å gjøre (Bosworth, 2000). På den måten blir både rehabiliteringsideologien og ideologien om hva som blir sett på som kjønnspassende gammeldags. Kjønnrollebegrepet har blitt kritisert for at det blant annet i liten grad greier å forklare endring (Solbrække og Aarseth, 2006). Kanskje det nettopp er derfor det er relevant å bruke begrepet her, ettersom hvilke aktiviteter som blir sett på som kjønnspassende for kvinner i fengsel også har vært utsatt for lite endring.

Rehabiliteringen av de kvinnelige innsatte stikker dypere enn aspektet ved å forhindre at de bryter loven igjen. Antageligvis dypere enn hva både de kvinnelige innsatte og fengselsbetjentene er bevisste på selv. Når kvinnene blir sett på som å avvike i så stor grad fra normal feminitet, fører dette til at kvinnene trenger rehabilitering på de aller fleste områder for å kunne bli ”normale” kvinner. Det virker som at det nesten er en forutsetning at kvinnene innehar en normal feminitet, før det er mulig å endre de fra å være kriminelle til ikke-kriminelle. Min tolkning er at rehabiliteringen i stor grad er preget av å strekke seg etter en omforming av de kvinnelige innsatte fra en avvikende feminitet mot en idealisert *hegemonisk feminitet*.

6.4 Konstruksjon av feminitet i lys av velferdsstaten

Selv om problemstillingen tar opp spørsmålet om hvordan avvikende feminitet konstrueres i fengselsinstitusjonen, ønsker jeg ved å bruke fengsel som case å si noe mer allment om hvordan velferdsstaten forholder seg til avvikende feminitet. Et spørsmål som dukker opp når det gjelder å få de kvinnelige innsatte til å bli ”normale” kvinner, er hvor betjentene egentlig henter opp både hvorfor det er nødvendig for rehabiliteringen og ideen om hva en normal feminitet er. Etter å ha undersøkt pensum for fengselsskolen, er det ikke noe som peker på at det fokuseres på slike temaer i utdanningsforløpet. Mer sannsynlig plukkes disse ideene opp, bevisst eller ubevisst, fra den rådende institusjonelle konstruksjonen av den idealiserte feminiteten (West og Zimmerman, 1987). Fengselsbetjenter kan sees som representanter for fengselsinstitusjonen som skaper mekanismer for sosial kontroll av kjønn når kvinnene ”feiler” i å gjøre kjønn (West og Zimmerman, 1987). De kan også sees som representanter for velferdsstaten da fengselet er en av velferdsstatens mange institusjoner. Velferdsstaten er ikke bare med på å kontrollere kjønn, den bidrar også til å definere feminitet. Den idealiserte feminiteten blir uttrykt gjennom samfunnets institusjoner, hvor det settes krav til hvordan kvinner skal opptre.

Hvorfor er det så viktig med riktige feminiteter når det gjelder velferdsstaten? Avvikende feminitet kan blant annet oppfattes som en trussel fordi kvinner har noen roller som burde bli utført korrekt i lys for å opprettholde en velfungerende velferdsstat. Særlig kan det virke som at kvinnenes brudd med morsrollen i stor grad blir sett på som et velferdsproblem. Selv om vi i Norge i dag har mange institusjoner utenfor familien som bidrar med omsorg og sosialisering av barn, slik som barnehager og skoler, er det fremdeles foreldre som er primærforsørgere og de viktigste aktørene for barnas sosialisings- og omsorgsbehov. I dag nærmer vi oss en mer likestilt familieomsorg, men fremdeles blir mødre gitt mye ansvar når det gjelder barna (Roberts, 1995). Carlen og Worrall (1987:3) poengterer at for at morsrollen skal bli oppfattet som "godkjent" må den for det første være innenfor strukturen til kjernefamilien. Begrepet kjernefamilie har kanskje det norske samfunn begynt å fristille seg fra, men Carlen og Worrall (1987:3) sitt andre poeng kan fremdeles sees som gjeldende; kvinnene må være en ansvarlig og samarbeidsvillig mor innenfor strukturene til velferdsstaten. Velferdsstaten overlater mye av ansvaret for barnets oppdragelse og læring til familien, og da særlig mor. Dette ansvaret blir likevel gitt med noen retningslinjer av staten. Slik kontrolleres feminitet av velferdsstaten gjennom morsrollen (Roberts, 1995:100). Hvis ikke mor klarer å ivareta dette ansvaret, griper staten inn. I familier som er for "ustrukturerte" eller "mangelfulle", griper ikke staten inn bare i forhold til barnet, de griper også inn i forhold til mor (Carlen og Worrall, 1987:4). Det kommer klart frem i analysen at dette er tilfellet for de kvinnelige innsatte. Ingen av kvinnene har full omsorgsrett for sine egne barn. I de fleste tilfellene er barnevernet koblet inn, og slik er kvinnene innenfor en institusjon som kontrollerer familielivet i mye større grad enn det barnehage og skole gjør. Barnevernet som representant for velferdsstaten griper inn i den private hjemmesfæren mor i utgangspunktet skal ha kontroll over. Det kan tenkes at barnevernet vil vektlegge mange av de samme punktene ved den avvikende feminiteten som det fengselet gjør. Når kvinnene kommer inn i fengsel, kommer de innenfor enda en institusjon som bidrar til kontrollen av den private sfæren. Fengselet tar i enda høyere grad kontroll over mor. Det blir tydelig i analysen at det er et stort fokus på relasjon mellom mødre og barn, da det å gjenopprette kontakt mellom mor og barn blir ansett som nyttig for "veien videre" for kvinnene. Både i forhold til morsrollen, men også i rollen som samfunnsmedlem. Forholdet mellom å være en egnet mor og et verdig samfunnsmedlem er et gjensidig forhold; for å være en egnet mor må man være et verdig samfunnsmedlem, og omvendt. I midten av dette forholdet ligger det en forutsetning om "normal" feminitet. Konsekvensen av at kvinnene konstrueres som både avvikende

feminiteter og som *uegnede mødre*, er at de samtidig ikke er verdige samfunnsmedlemmer. En av grunnene til at kvinnene er ”truende” for samfunnet ved at de er uegnede mødre, er fordi mødre er så sentral i produksjon og sosialiseringen av neste generasjon av foreldre og arbeidstakere. Samtidig blir ofte mødre ansett for å være vokteren av moralen (Carlen og Worrall, 1987). At kvinnene svikter i morsrollen truer derfor velferdsstaten ved at kvinnene kanskje overfører egenskaper og atferd som stemples som avvikende over til neste generasjon. Kvinnenes ansvar når det gjelder barneoppdragelse tilsier samtidig at det i stor grad er kvinnene som viderefører kjønnsordenen.

Fengsel som institusjon kan sees som en forlengelse av velferdsstaten som institusjon. Normer og verdier som uttrykkes som verdifulle og riktige av velferdsstaten, blir videreført av fengselsinstitusjonen. Det kan virke som at velferdsstaten ønsker å formidle en idealisert feminitet, som ikke er helt i takt med feminitetens utvikling innenfor mange sosiale prosesser i samfunnet. At fengselsvesenet kun tillater to innsatte som er gift eller registrerte samboere før innsettelse å ha internbesøk, kan sees som en formidling om at velferdsstaten fremdeles verdsetter kjernefamilien som den ideelle familien (Carlen og Worrall, 1987:3). Seksualitet er knyttet til anstendighet (Malloch, 2004; Ericsson og Jon, 2006), og kvinnen burde derfor ha en bindende relasjon til mannen for at det skal være anstendig. At samfunnsmedlemmer har en god moral er ikke så overraskende at verdsettes av velferdsstaten, da moral er viktig for at et samfunnet skal være velfungerende, og ikke i total kaos. At god moral verdsettes er synlig i de fleste av velferdsstatens institusjoner. Alt fra fengselsstraff for kriminalitet i fengselsinstitusjonen, til ordenskarakter for oppførsel i utdanningsinstitusjonen. Både mine funn og teori tyder på at for kvinner er moralen i stor grad knyttet opp mot anstendighet (Malloch, 2004). Dette kan knyttes opp mot studie til Ericsson og Jon (2006), der de fant at når gutter brøt med anstendighet så overdrev de maskulinitet, men når kvinner brøt anstendigheten så var de avvikende kvinner. Velferdsstaten har gjennom kontrollmekanismer innenfor institusjonene en definisjonsmakt på hva som er anstendig og ikke, og i tråd med dette hva som er avvikende og normal feminitet.

7.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg fokusert på konstruksjon av avvikende feminitet, med utgangspunkt i feminitet hos kvinnelige innsatte i Norge. Formålet med denne oppgaven har vært å besvare den overordnede problemstillingen: *Hvordan konstrueres avvikende feminitet i fengselsinstitusjonen?* Jeg formulerte i tillegg to underproblemstillinger som bidrar til å belyse hovedproblemstillingen. Den første er: *Hvordan kontrolleres kvinnelige innsatte i fengselskonteksten?* Og den andre er: *Hvilken betydning har kjønn i rehabilitering av kvinnelige innsatte?* Jeg vil i dette kapittelet først oppsummere hovedfunnene i analysekapitlene og diskusjonskapittelet. Deretter vil jeg si hva som er studiets bidrag, for så å foreslå mulige veier videre.

7.1 Studiens hovedfunn

I kapittel 4 fokuserte jeg på hvordan kjønn kommer til uttrykk i fengselspraksisen, for så å bruke denne praksisen som en inngang til å finne ut hvordan kjønn konstrueres. I kapittel 5 gikk jeg inn på temaer vedrørende kvinnes feminitet for å finne ut hvordan feminitet konstrueres. Temaene jeg tok for meg var kvinnes bakgrunn, seksualitet, morsrolle og moral. Valget av disse temaene baserer seg delvis på at de er sentrale i kjønnsteori om feminitet (Barton, 2005), men også delvis fordi dette var temaer informantene i stor grad fokuserte på når de snakket om de kvinnelige innsatte.

Gjennom de to analysekapitlene og diskusjonen har jeg ved hjelp av teori og tidligere forskning kommet frem til noen hovedfunn i min studie. De første hovedfunnene jeg vil presentere er hvilke feminiteter som tillegges de kvinnelige innsatte. Dette er med på å besvare den overordnede problemstillingen: *Hvordan konstrueres avvikende feminitet i fengselsinstitusjonen?* Min tolkning av informantenes fortolkningene av feminitet i fengselsinstitusjonen resulterer i at de kvinnelige innsatte tillegges to avvikende feminiteter som jeg har begrepsfestet som den *sårbare feminiteten* og den *uanstendige feminiteten*. Den *sårbare feminiteten* kan forstås som egenskaper og handlinger som ikke nødvendigvis er avvikende for feminitet i seg selv, men blir avvikende ved at de overdrives. Slik blir den sårbare feminiteten en overdrivelse av karakteristikkene som kjennetegner den ”normale” feminiteten. Den sårbare feminiteten konstrueres blant annet som et resultat av ”den tunge ryggsekken”, som symboliserer en vanskelig barndom, psykiske lidelser og rusmisbruk. Kvinnene opplever som emosjonelt sårbare og ustabile. Kvinnene blir også oppfattet som å

være inkompetent på et bredt spekter av områder, slik som i morsrollen, husmorsrollen, arbeidslivet, valg av partnere, og den seksuelle sfæren. Slik blir karakteristikker som vanligvis forbindes med feminitet overdrevet til den graden at det blir destruktivt for selve feminiteten. Den *uanstendige feminiteten* kan forstås som en *pariah feminitet*. Selv om selve egenskapene og handlingene konstrueres som maskuline, blir de konstruert som feminine når de utføres av kvinner, men de blir konstruert om avvikende feminitet (Schippers, 2007:96). De kvinnelige innsatte tolkes som uanstendige feminiteter på bakgrunn av at de blant annet er seksuelt uanstendige, frekke, uryddige og bruker rusmidler. Den uanstendige feminiteten begrunnes samtidig med egenskaper og handlinger som ikke nødvendigvis konstrueres som maskuline, men som ikke oppfattes som feminint, slik som at kvinnene er *uegnede mødre*.

Ved å undersøke den sosiale kontrollen av de kvinnelige innsatte synliggjøres hvilke aspekter som vektlegges i konstruksjonene av den avvikende feminiteten. Det er denne synliggjøringen jeg har fokusert på ved å besvare den første underproblemstillingen: *Hvordan kontrolleres kvinnelige innsatte i fengselskonteksten?* De kvinnelige innsatte kontrolleres i stor grad ut i fra at kvinnene skal omgjøres fra *uanstendige feminiteter* til *normale feminiteter*. Når kvinnene ”feiler” i å gjøre kjønn etter den normale feminiteten, skaper fengselsinstitusjonen mekanismer for sosial kontroll av kjønn (West og Zimmerman, 1987). De kvinnelige innsatte holdes ansvarlig for at de ”feiler” i å *gjøre kjønn*, og fengselsinstitusjonen arbeider for å korrigere denne ”feilingen”. Kontrollen av kvinnene påvirker aspekter ved det materielle, fysiske, kulturelle og sosiale, ved fengselsinstitusjonen. Mye av det kvinnene kontrolleres for baserer seg på livet de har levd utenfor fengselet. Blant annet er min tolkning at det offentlige vedtaket om skjerming bygger på at kvinner i fengsel er en ”type” kvinne som må holdes adskilt fra menn, fordi de må beskyttes. De er både sårbare ved at de lar seg blir brukt, og uanstendige ved at de gir seg selv til mange menn. Her kommer den materielle og fysiske kontrollen til syne. Den kulturelle og sosiale kontrollen kommer til syne gjennom resosialiseringsprosessen. Her skal kvinnene trenes opp til å bli *egne* mødre, de skal lære å oppføre seg feminint, sette grenser for egen kropp og få en god moral. Denne kontrollen utføres med fengselsbetjentene som rollemodeller, der fengselsbetjentene representerer en *normal feminitet*.

Gjennom å undersøke praksiser i rehabilitering av kvinnelige innsatte, blir det tydelig at kjønn har stor betydning. Rehabiliteringen av kvinnelige innsatte bidrar også til å synliggjøre konstruksjonen av den avvikende feminiteten, som var formålet med underproblemstilling to:

Hvilken betydning har kjønn i rehabilitering av kvinnelige innsatte? At kvinnene er avvikende feminiteter får konsekvenser for rehabiliteringen, særlig fordi rehabiliteringen foregår i en maskulin institusjon. I kriminalomsorgen er et av hovedprinsippene med straffen at de innsatte skal rehabiliteres tilbake til samfunnet, og at kvinner og menn har rett på likestilte tilbud (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Dette prinsippet brytes når kvinner avskjæres fra muligheten til å delta på rusmestringsenheten, til tross for at de fleste kvinnene soner dommer relatert til rus. Det blir tydelig at kvinner kommer annenrangs i kjønnshierarkiet innenfor den maskuline fengselsinstitusjonen. At kvinnene blir rehabilitert innenfor en maskulin institusjon har ikke bare betydning for hvilke aktivitetstilbud kvinnene har muligheten til å delta på, eller ikke delta på. Når et av hovedmålene er å rehabilitere, eller ”normalisere”, kvinnene innenfor den maskuline institusjonen blir det tydelig at dette gjøres basert på en gammel kjønnsideologi om feminitet. Denne kjønnsideologien bygger, i likhet med den sosiale kontrollen, på at kvinnene skal rehabiliteres fra *uanstendige feminiteter* til *normale feminiteter*. Fengselsvesenets metode bygger på en gammel kjønnsideologi for kvinner som har vært til stede i fengselsinstitusjonen i flere hundre år, hvor kvinner blant annet blir opplært i strikking og andre husmorsferdigheter (Bosworth, 2000). Dette er en kjønnsideologi som ikke nødvendigvis har en direkte link til dagens moderne samfunn, hvor kvinner i stor grad tar del i arbeidsmarkedet.

Den institusjonelle konstruksjonen av avvikende feminitet fører til en tolkning om at kvinnene har et sterkt behov for sosial kontroll og rehabilitering. Det er et dialektisk forhold mellom kontroll, rehabilitering og konstruksjon av avvikende feminitet. Konstruksjonen av avvikende feminitet er også koblet opp mot den idealiserte feminiteten. Det er gjennom konstruksjonene av den idealiserte feminiteten de avvikende kvinnene blir kontrollert og rehabilitert (Lander, 2003:42). Min hypotese er at desto mer en kvinne avviker fra den idealiserte feminiteten, desto mer måles hun opp mot den idealiserte feminiteten. Få avvik tolereres, men når det blir så omfattende som det er ved de kvinnelig innsatte omfatter det hele kvinnen som person. I tillegg blir det tydelig at de kriminelle kvinnene blir oppfattet som mer avvikende enn de kriminelle mennene, da informantene stadig vekk påpeker at kvinnene ofte er i ”verre stand enn mennene”. Med dette tolker jeg at kvinnene i mye høyere grad bryter med *normal feminitet*, enn mennene bryter med den *normale maskuliniteten*.

7.2 Mitt bidrag og veien videre

Jeg vil nå si litt om hvordan mitt bidrag kan sees i en større kontekst, for så å foreslå mulige veier videre. Min undersøkelse er et empirisk bidrag til hvordan avvikende feminitet konstrueres, og slik et bidrag til den faglige diskusjonen om hvordan kjønn konstrueres i dagens samfunn. Selv om jeg i denne oppgaven har undersøkt feminitetskonstruksjon hos avvikende kvinner, er det viktig å påpeke at siden jeg har et avgrenset case vil det ikke omfatte alle synspunkter på avvikende kvinner og kjønnskonstruksjon. Den institusjonelle konteksten er sentral for kjønnskonstruksjonen, da ulike institusjonelle kontekster har sine særpreg og fokusområder. Likevel vil jeg argumentere for at mine funn har en overføringsverdi til andre kontekster og institusjoner hvor avvikende feminiteter er tilstede.

Fengsel som institusjon kan sees som en forlengelse av velferdsstaten som institusjon. Normer og verdier velferdsstaten anser som verdifullt for et velfungerende samfunn videreføres i fengselsinstitusjonen. Velferdsstaten har slik en definisjonsmakt på idealisert feminitet, og skaper kontrollmekanismer for å kontrollere feminiteter som avviker. Ved at informantene formidler at kriminalomsorgen vektlegger sentrale områder vedrørende feminitet i kontrollen og rehabiliteringen av kvinnene, blir det tydelig at det er noen institusjonelle prosesser som opprettholder hva som vektlegges som viktig når det gjelder feminitet. Dette er blant annet morsrollen, moral og seksuell anstendighet. Dette er temaer som også står sentralt i feminitetsteori, og som har vært sentrale i konstruksjon av feminitet i lang tid. Mine funn bidrar til å belyse hvordan feminitetskonstruksjon inngår i sosiale prosesser i samfunnet. Den avvikende feminiteten og den idealiserte feminiteten er i et dialektisk forhold, da de konstrueres parallelt. Den avvikende feminiteten gir opphav til sosial kontroll av feminitet, som omfatter de fleste sider av kvinnenens liv og institusjonene kvinnene tilhører, slik som familien, arbeids- og utdanningsinstitusjoner, og alle andre relevante samfunnsinstitusjoner en kvinne er innom i løpet av sitt liv.

Ut i fra min studie er det flere mulige veier videre i forskningsfeltet. En mulighet hadde vært å ta for seg kvinnelige innsatte i fengsler som kun har kvinnelige innsatte. Der er det ikke behov for en skjermingspraksis for å separere kvinne fra menn, samt at kvinner ikke vil utestenges fra rehabiliteringsmuligheter fordi menn har forgangsrett. Det ville derfor vært interessant om det er andre kontrollmekanismer og aspekter ved feminitet som vektlegges. En annen mulighet hadde vært å ta for seg avvikende maskulinitet, slik at en komparativ analyse i tråd med Ericsson og Jon (2006) sin forskning kunne bli utført. En tredje mulighet er å undersøke

avvikende feminitet i en institusjon som i større grad konstrueres som feminin. Fængselsinstitusjonen kan sees som en maskulin institusjon, der en kan se tegn på at feminitet er underordnet maskulinitet i tråd med Connell (1995) og Schippers (2007) sine teorier. Hvilke funn hadde en undersøkelse av for eksempel en omsorgsinstitusjon som sykehjem, som i større grad representerer feminine verdier, kommet frem til når det gjelder avvikende feminitet? Feminiteter er representert i de alle fleste institusjoner i samfunnet, det er dermed et vidt spekter av mulige forskningsprosjekt om hvordan avvikende feminitet konstrueres, og hvilken betydning det har for dagens samfunn.

Litteraturliste

- Aase, T. H. og Fossåskaret, E. (2007) *Skapte virkeligheter: Om produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2013) *Likestilling kommer ikke av seg selv*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (St.meld. nr.44 (2012-2013)).
- Barton, A. (2005) *Fragile Moralities and Dangerous Sexualities: Two Centuries of Semi-Penal Institutionalisation for Women*. Hampshire: ASHGATE.
- Bauman, Z. og May, T. (2004) *Å tenke sosiologisk*. (Oversatt av Hansen, L. H.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Becker, H. S. (1973) *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press.
- Berger, P. L. og Luckmann, T. (2004) *Den sociale konstruksjonen av virkeligheten. En videnssociologisk afhandling*. (Oversatt av Visby, M.). København: Akademisk Forlag.
- Bosworth, M. (2000) "Confining femininity: A history of gender, power and imprisonment", *Theoretical Criminology* 4(3), s. 265-284.
- Bø, I. og Schiefloe, P. M. (2007) *Sosiale landskap og sosial kapital. Innføring i nettverkstenkning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Carlen, P. og Worrall, A. (1987) "Introduction: Gender, Crime and Justice", i Carlen, P. og Worrall, A. (red.) *Gender, Crime and Justice*. Milton Keynes: Open university Press, s. 1-14.
- Carlen, P. og Worrall, A. (2004) *Analysing women's imprisonment*. Devon: Willian Publishing.
- Connell, R. W. (1987) *Gender and power. Society, the person and sexual politics*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. W. (1995) *Masculinity*. Cambridge: Polity Press
- Dalen, M. (2004) *Intervju som forskningsmetode: En kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ericsson, K. og Jon, N. (2006) "Gendered Social Control: 'a Virtuous Girl' and 'a Proper Boy'" *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 7(2), s. 126-141.
- Friestad, C. og Hansen, I. S. H. (2004) *Levekår blant innsatte* (Fafu-rapport 429). Tilgjengelig fra: <http://www.nsd.uib.no/data/individ/publikasjoner/NSD1478FAFO.pdf> (Hentet: 20. mars 2015).

- Frønes, I. (2007) *Moderne barndom*. 2. utg. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.
- Goffman, E. (1967) *Anstalt og menneske – den totale institusjon socialt set*. København: Jørgen Paludans forlag.
- Goffman, E. (2000) *Stigma: Om avvigerens sociale identitet*. (Oversatt av Gooseman, B.). Oslo: Gyldendals samfunsbibliotek.
- Gustavsen, K. (2011) *Sosiale ulikheter i oppvekst – En humanitær utfordring* (TF-rapport 283). Bø: Telemarksforskning.
- Haavind, H. (2000) ”På jakt etter kjønnede betydninger”, i Haavind, H. (red.) *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal akademisk, s. 7-59.
- Hammerlin, Y., Mathiassen, C. og Strand, T. W. (2006) *Velferdsstatens velsignelser og farer. Kriminalitet og samfunn 1965-2005*. KRUS Dokumentasjon og debatt. Forskningsrapport nr. 2. Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS).
- Hegna, K. og Pedersen, W. (2002) *Sex for overlevelse eller skyggebilder av kjærlighet? Om ungdom under 18 år som selger seksuelle tjenester*. NOVA Rapport 5/02. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Heidensohn, F. (1987) ”Women and crime: Questions for Criminology”, i Carlen, P. og Worrall, A. (red.) *Gender, Crime and Justice*. Milton Keynes: Open university Press, s. 16-27.
- Holter, H. (1996) ”Fra kvalitative metoder til kvalitativ samfunnsforskning”, i Holter, H. og Kalleberg, R. (red.) *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget, s.9-25.
- Hopperstad, M. S. og Helsingeng, T. (2010) ”Kvinnelige innsatte i Bergen fengsel prostituerer seg mot narkotika som betaling. Nå slår Kriminalomsorgen alarm”, *VG*, 23. november. Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/stoltenberg-regjeringen/storberget-gjoer-bergen-fengsel-til-et-horehus/a/10019462/> (Hentet: 25. august 2015).
- Høigård, C. og Snare, A. (1993) ”Noen trekk ved nordisk kvinnekriminologi”, i Høigård, C. og Snare, A. (red.) *Kvinnens skyld. En nordisk antologi i kriminologi*. Oslo: Pax Forlag, s. 7-18.
- Justis- og politidepartementet (2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn (Kriminalomsorgsmelding)*. Oslo: Justis- og politidepartementet (St.meld. nr. 37 (2007-2008)).
- Justis- og beredskapsdepartementet (2014) *Utviklingsplan for kapasitet i kriminalomsorgen*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet (St.meld. nr.12 (2014-2015)).
- Justis- og politidepartementet (2004) *Om lov om straff (straffeloven)*. Oslo: Justis- og politidepartementet (Ot.prp. nr.90 (2003-2004)).

- Kriminalomsorgen (2013) *Kriminalomsorgens årsstatistikk – 2013*. Oslo: Kriminalomsorgen sentrale forvaltning. Tilgjengelig fra :www.kriminalomsorgen.custompublish.com/getfile.php/2618583.823.wqqcbxxxxsu/Kriminalomsorgens+%C3%A5rsstatistikk+2013.pdf f Kriminalomsorgens årsstatistikk (Hentet: 15. januar 2015).
- Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (2006) *Kriminalomsorgens sikkerhetsstrategi 2006-2010: Trygghet for samfunnet, domfelt, innsatte og tilsatte*. Oslo: KSF.
- Kvale, S. (1997) *Det kvalitative forskningsintervju*. (Oversatt av Anderssen, T. M. og Rygge, J.). Oslo: Gyldendal.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2010) *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utg. (Oversatt av Anderssen, T. M. og Rygge, J.). Oslo: Gyldendal.
- Lander, I. (2003) ”Genus, normalitet och avvikelser. Med kroppen som utgangspunkt” i Lander, I., Pettersson, T., og Tiby, E. (red.). *Feminiteter, maskuliniteter och kriminalitet: Genusperspektiv inom svensk kriminologi*. Lund: Studentlitteratur, s. 21-46.
- Lundgren, E. (1992) *Det får da være grenser for kjønn. Voldelig empiri og feministisk teori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Malloch, M. S., (2004) ”Women, drug use and the criminal justice system” i McIvor, G. (red.). *Women who offend*. London: Jessica Kingsley Publisher, s. 246-265.
- Mathiesen, T. (2007) *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax Forlag
- Moi, T. (1998) *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Oslo: Gyldendal.
- Pedersen, W. (2006) *Bittersøt. Ungdom/sosialisering/rusmidler*. 2. Utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, L. H. (2014) ”Varsler nye regler: Kvinner skal ikke sone sammen med menn”, *NRK*, 21. februar. Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/norge/kvinner-skal-ikke-sone-med-menn-1.11556538> (Hentet: 25.august 2015).
- Roberts, D. E. (1995) ”Motherhood and crime”, *Social Text*, vår(42), s. 99-123.
- Rud, B. (1976) *Formøving 3a – Hva mener du.. Kjønnroller*. Oslo: Gyldendal.
- Ryen, A. (2002) *Det kvalitative intervjuet – Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ryen, A. (2011) ”Ethics and Qualitative Research” i Silverman, D. (red.) *Qualitative Research. Issues of Theory, metode and practice*. 3.utg. London: Saga, s. 416-438.
- Schippers, M. (2007) ”Recovering the feminine other: masculinity, femininity, and gender hegemony”, *Theory and Society* 26(1), s. 85-102.

- Seale, C. (1999) *The quality of qualitative research*. London: Sage.
- Skog, O. J. (2006) *Skam og skade: Noen avvikssosiologiske temaer*. Oslo: Gyldendal.
- Skybakmoen, J., Leth-Olsen, L., og Bjørkli, J. (2015) ”Slåss om mat, melk og sigaretter”, *Adresseavisen*, 24. august, s. 3.
- Smith, D. E. (2005) *Institutional ethnography. A sociology for people*. Lanham: AltaMira.
- Solbrække, K. N. og Aarseth, H. (2006) ”Samfunnsvitenskapenes forståelser av kjønn”, i Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.) *Kjønnforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 63-76.
- Solvang, P. (2006) ”Problematisering, utdefinering eller omfavnelse? Om normaliteten.”, i Hylland Eriksen, T. og Breivik, J. K. (red.) *Normalitet*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 167-186.
- Statistisk sentralbyrå (2015) *Arbeidskraftundersøkelsen, 1. kvartal 2015*. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/aku/kvartal/2015-04-30?fane=tabell#content> (Hentet 23. mai 2015).
- Thagaard, T. (2013) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 4. Utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thime, P. (2015) ”Ønsker å bygge nytt fengsel for kvinner i Stavanger”, *Rogalands Avis*, 09. juni. Tilgjengelig fra: http://rogalandsavis.no/index.php?page=vis_nyhet&NyhetID=100244 (Hentet: 25. august 2015).
- Thomas, J. (2003) ”Gendered Control in Prisons: The Difference Difference Makes”, i Zaitzow, B. H. og Thomas, J. (red.) *Women in Prison. Gender and Social Control*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Thorsrud, I. (2012) *Jurks fengselsundersøkelse – en kartlegging av kvinners soningsforhold i 2010/2011* (Jurk rapport 62/2012). Tilgjengelig fra: <https://jurk.no/download/rapporter/Fengselsunders%C3%B8kelsen.pdf> (Hentet: 20. oktober 2014).
- Tjora, A. (2010) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal.
- Tranøy, K. E. (1998) *Det åpne sinn: Moral og etikk mot et nytt årtusen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vegheim, B. (1995) ”Kvinnens møte med straffeapparatet del II: Det uforutsigbare systemet og det sårbare fellesskapet”, K-serien nr.1. Institutt for kriminologi.
- Vegheim, B. (1997) ”Kjønn og kriminalitet”, i Finstad, L. og Høigård, C. (red.) *Kriminologi*. Oslo: Pax Forlag, s. 99-162.
- West, C. og Zimmerman, D. H. (1987) ”Doing Gender,” *Gender & Society*, 1(2), s. 125-151.

Vedlegg

Vedlegg 1. Prosjektgodkjenning fra Kriminalomsorgen.

Kriminalomsorgen [REDACTED]

NTNU. Institutt for sosiologi og statsvitenskap
v/professor Jon Fredrik Rye
7494 TRONDHEIM

Deres ref:

Vår ref:
200900463-139

Dato:
14.01.2015

SVAR PÅ SØKNAD OM FORSKNING I KRIMINALOMSORGEN "KJØNN I FENGSEL"

Vi viser til søknad med vedlegg datert 16.12.2014. Masterstudent Marie Louise Karlsen ønsker å intervju ansatte ved [REDACTED] som jobber eller har erfaring med kvinneavdeling eller kvinnelige innsatte. Hensikten er å få bedre forståelse av betydningen av kjønn i norske fengsel.

Deltagelsen baserer seg på frivillighet. Informantene vil bli anonymisert og personopplysninger og eventuelle lydopptak vil bli slettet så fort studien er avsluttet. Gjennomføring av selve undersøkelsen er planlagt i perioden februar/mars 2015. Masterprosjektet skal være ferdig og levert 31.mai 2015.

VEDTAK

Søknad innvilges

Søknaden er utformet i tråd med retningslinjene for behandling av søknader om forskning i kriminalomsorgen, inneholdende prosjektbeskrivelse, informasjonsskriv til informanter, samtykkeerklæring, bekreftelse fra veileder og intervjuguide. Undersøkelsen skal utføres under veiledning av professor Johan Fredrik Rye ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap ved NTNU. Det er sendt melding om forskning til Personvernombudet, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Når det gjelder sikkerhetsmessige og kapasitetsmessige utfordringer knyttet til gjennomføring av undersøkelsen, har lokalt nivå [REDACTED] vurdert søknaden og funnet dette tilrådelig. Kontaktperson på [REDACTED] kan kontaktes på telefon [REDACTED].

Forskerens taushetsplikt

Opplysninger forskeren blir gjort kjent med kan være undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13. Forskeren er undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13 c.

Postadresse:
Dokumentsenter,
Postboks 694
4305 Sandnes

Besøksadresse:
Havnegata 2

Telefon: 73 56 16 10
Telefaks: 73 56 16 30

Org.nr: 982348048

Saksbehandler:
[REDACTED]

Av § 13 e følger at forskeren plikter å hindre andre i å få tilgang til eller kjennskap til opplysningene. Overtredelse av taushetspliktbestemmelser er straffbart, jf. straffeloven § 121.

Videre er det en forutsetning at forsker blir gjort kjent med lov om personopplysninger (LOV 2000-04-14 nr. 13) med tilhørende forskrift (FOR 2000-12-15 nr. 1265), spesielt § 7.27 i forskrift til personopplysningsloven.

Oppbevaring av materiale

Forskeren skal påse at innsamlet materiale blir oppbevart på en forsvarlig måte og at det foretas anonymisering av personidentifiserbare opplysninger ved publikasjon. Innsamlet materiale som inneholder personidentifiserbare data, skal makuleres så snart undersøkelsen er avsluttet. Dersom det skal gjøres unntak fra denne hovedregel, må dette godkjennes av Datatilsynet.

Rapportering

Regiondirektøren anmoder forskeren om å sende et eksemplar av forskningsrapporten til de berørte kriminalomsorgsregionene, Kriminalomsorgens utdanningssenter og Kriminalomsorgsdirektoratet.

Med hilsen

Assisterende regiondirektør

Seniorrådgiver

Kopi til: Marie Louise Karlsen, Sandgata 30c, 7012 TRONDHEIM
Kriminalomsorgsdirektoratet
Kriminalomsorgens utdanningssenter

Vedlegg 2. Prosjektgodkjenning fra Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Johan Fredrik Rye
Institutt for sosiologi og statsvitenskap NTNU
Dragvoll
7491 TRONDHEIM

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Vår dato: 08.01.2015

Vår ref: 41058 / 3 / AMS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 05.12.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

41058	<i>Kjønn i fengsel</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>NTNU, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Johan Fredrik Rye</i>
<i>Student</i>	<i>Maria Louise Karlsen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.05.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Anne-Mette Somby

Kontaktperson: Anne-Mette Somby tlf: 55 58 24 10

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

REKRUTTERING

Informanter vil bli rekruttert ved skriftlig henvendelse til fengselet.

ANDRE GODKJENNINGER

Studenten har søkt Kriminalomsorgen om godkjenning av prosjektet. Vi ber om at svaret fra Kriminalomsorgen ettersendes til personvernombudet@nsd.uib.no.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger NTNU sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

PROSJEKTSLUTT OG ANONYMISERING

Forventet prosjektslutt er 31.05.2015. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette lydopptak

Vedlegg 3. Informasjonsskriv til informanter.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet "Kjønn i fengsel"

Bakgrunn og formål

Jeg arbeider med en masteroppgave i sosiologi om innsatte i norske fengsler. Hensikten med undersøkelsen er å få kunnskap om hvordan fengselsvesenet arbeider med mannlige- og kvinnelige innsatte. Oppgaven vil fokusere på betjentenes perspektiv på de kvinnelige innsatte. Hensikten med undersøkelsen er å få en bedre forståelse av betydningen av kjønn i norske fengsler, og hva dette betyr for fengselsbetjentene og de innsatte sin hverdag.

Undersøkelsen utføres under veiledning av professor Johan Fredrik Rye ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) i Trondheim.

Hvorfor jeg ønsker å intervju deg

Jeg ønsker å intervju fengselsbetjenter i [REDACTED], som jobber på eller har erfaring med kvinneavdelingen og de kvinnelige innsatte. Erfaringen du som fengselsbetjent har med de kvinnelige innsatte er veldig viktig i mitt arbeid, og derfor håper jeg du ønsker å bli med.

Hva deltagelse i studien innebærer

Sier du ja til å delta, vil du delta i et intervju som vil vare rundt en time. Det vil kun være deg og meg tilstede under intervjuet, og det vil ikke bli hentet ytterligere opplysninger om deg utover dette. Intervjuet vil fortrinnsvis foregå på arbeidsplassen. Det jeg ønsker å spørre deg om er blant annet hvordan din arbeidsdag ser ut, hvordan de innsatte sin dag ser ut, og hvilke tanker du har om de mannlige- og kvinnelige innsatte. Hvis det er i orden for deg, vil jeg bruke lydopptaker for å ta opp intervjuene.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. De eneste som vil ha tilgang til personopplysninger, og et eventuelt lydopptak, vil være meg og veilederen. Ditt navn, fengselets navn, kommunen, fylket eller kriminalomsorgsenhet du jobber i, vil ikke bli oppgitt i oppgaven. Alle opplysninger som blir gitt under intervjuet vil bli anonymisert, og personopplysninger og et eventuelt lydopptak vil bli slettet så fort studien er avsluttet.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan helt frem til prosjektslutt trekke deg fra studien uten å oppgi noen grunn. Masteroppgaven forventes avsluttet vår/sommeren 2015.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål om studien, kan du ta kontakt med Maria Louise Karlsen på telefonnummer 48244347 eller mail marialk@stud.ntnu.no. Ønsker du å ta kontakt med min veileder Johan Fredrik Rye, kan du kontakte han på johan.fredrik.rye@svt.ntnu.no.

Studien er godkjent av Kriminalomsorgen [REDACTED] og Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Vedlegg 4. Intervjuguide.

Intervjuguide

Innledende spørsmål

Alder, kjønn, stillingstittel.

Hvor lenge har du jobbet som fengselsbetjent?

Har du jobbet i andre fengsler? Hvilken type?

Arbeidshverdagen

Kan du beskrive hva som vanligvis skjer i løpet av en typisk på kvinneavdelingen:

- Formiddagsvakt
- Ettermiddagsvakt
- Nattvakt

Hvilke arbeids- og utdanningsaktiviteter har dere som de kvinnelige innsatte deltar på?

- Hvilke deltar de ikke på? Hvorfor?

Hvilke fritidsaktiviteter og andre tilbud har dere som de kvinnelige innsatte deltar på?

- Hvilke deltar de ikke på? Hvorfor?

De innsatte

Hvordan mener du den ideelle innsatte skal være?

Hvordan vil du beskrive en mannlig innsatt?

- Egenskaper? Oppførsel?

Hvordan vil du beskrive en kvinnelig innsatt?

- Egenskaper? Oppførsel?

I hvilke situasjoner er kvinnelige og mannlige innsatte atskilt? Hvorfor?

- Hvorfor er det en separat kvinneavdeling?
- I hvilke situasjoner er de sammen?

Hva tror du de kvinnelige innsatte tenker om sin egen situasjon?

- Verre enn for menn?

Har kvinner og menn ulike behov i fengsel?

Betjenter og de innsatte

Når du er med mannlige- eller kvinnelige innsatte, hva tror du ditt eget kjønn har å si for hvordan dere omgås?

Har du hatt noen konflikter med kvinnelige innsatte?

- Kan du gi et eksempel?
- Hvordan løste du situasjonen?

Skaper kvinnene andre typer konflikter enn menn?

Hvordan reagerer kvinnene på ordre og beskjeder?

Hvordan reagere kvinnene på mot omsorg?

- Viser de omsorg for andre?

Oppfatter du kvinnene som aggressive?

Feminitet

Har de kvinnelige innsatte som er mødre kontakt med barna mens de er i fengsel?

- Hvordan foregår denne kontakten?
- Snakker de om barna? Hva?

Hvordan vil du beskrive moralen til de kvinnelige innsatte?

Vil du si de kvinnelige innsatte viser en seksuell atferd? Hvordan?

I hvor stor grad tar kvinnene del i matlagingen?

Klær og skjønnhet

Hva slags type klær går kvinnene i?

- Er det noen påbud/forbud i forhold til klær?
- Er det noen påbud/forbud for menn?

Hvilke type skjønnhetsprodukter og hygieneprodukter har de innsatte tilgang på?

- Noen forbud/påbud her?
- I hvilke situasjoner tas skjønnhetsprodukter i bruk?

Avslutning

Er det noe du ønsker å tilføye?